

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 52 (2578)
ПЯТНІЦА
24
СІРЭНЯ 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Дом мастацтваў.

Дом афіцэраў.

Палац прафсаюзу.

Архітэктурны помнік 18 веку.

У дзіцячым парку імя М. Горкага.

Прыгажосць Мінска—невывучальная тэма творчасці мастакоў. Здаўна знаёмыя, неаднойчы апетыя жывапісцамі і графікамі матывы паўстаюць перад зоркам па-новаму, калі прыгледзішся больш пільна. Тое, што засталася ў гарадскім краявідзе ад мінулага, мяняецца на фоне створанага сёння...

Гэта добра адчувае графік Анатоль Тычына, у чьёй творчасці тэма Мінска—адна з вядучых васьмь ужо колькі дзесяцігоддзяў. Нядаўна мастак стварыў серыю лінагравюр, якія склалі альбом. Ён так і будзе называцца—«Мінск».

Прапануем некалькі «старонак» з гэтага альбома.

У нумары чытайце:

ПАМЯЦІ Аляксандра Трыфанавіча ТВАРДОЎСКАГА
Стар. 3

ПРАЦЯГВАЕМ РАЗМОВУ ПРА КРЫТЫКУ

Выступаюць Піліп ПЕСТРАК, мастаініцы Т. МАКЕВІЧЫК і Л. АНДРЭЕВА, разказваем пра творчыя планы А. ЯСКЕВІЧА.
Стар. 4—5

ТВОРЧАСЦЬ МАЛАДЫХ:

Апавяданне Аляся ДЗЯТЛАВА, вершы Аляксандра ПАСКРОБЫШАВА.
Стар. 6—7

Зноў пра спектакль Рускага тэатра БССР «А зоры тут ціхія...»
Стар. 8—9

П'ЕСЫ А. МАКАЁНКА НА СЦЭНАХ УКРАЇНЫ
Пісьмо з Харкава.
Стар. 8—9

Народнаму артысту СССР Я. ПАЛОСІНУ—60 гадоў
Стар. 9

СЛОВА пра «ЦЕЦЮ ЎЛАДЗІЮ»
Да 80-годдзя з дня нараджэння У. Ф. ЛУЦЭВІЧ.
Стар. 10

СЯРОД КНІГ І ЧАСОПСАУ
Стар. 12

ЧАЛАВЕК ПРЫЙШОУ НА СТАДЫЕН

Роздум журналіста.
Стар. 13

ЁСЦЬ ТАКІ ІНСТЫТУТ—КРЫМІНАЛІСТЫКІ...
Стар. 14—15

ВАРШАЎСКІЯ НАТАТКІ
музыказнаўцы А. РАКАВАЙ
Стар. 14—15

У СЯМ'І АДЗІНАЙ

Мы працягваем расказваць пра тое, як работнікі культуры рэспублікі рыхтуюцца адзначыць 50-годдзе СССР.

— Ва ўсёй нашай рабоце мы кіруемся рашэннямі XXIV з'езда КПСС. Нядаўна, як вядома, Міністэрства культуры БССР падтрымала пачынаўся культурна-асветработніцкай, якія спрацавалі культурную п'яцігодку раёна.

Гэты пачынаў падхоплены і работнікамі культуры Гродзеншчыны. Зараз ва ўсіх раёнах ідзе працоўна п'яцігадовага планаў развіцця культуры.

Таня планы разглядаліся ўжо на сесіях райсаветаў дэпутатаў працоўных у Масто і Астравіцкіх.

У нашай п'яцігодцы мы звяртаем першачарговую ўвагу на ўмацаванне матэрыяльнай базы. Да 1975 года мяркуюцца пабудаваць у вобласці 96 калгасных і саўгасных клубаў і дамоў культуры, 5 раённых дамоў культуры, 12 музычных школ і г. д.

Гэта рэальныя планы. І ажыццяўляюцца яны паспяхова. Вось вось першыя наведвальніцка-цудоўны Палац культуры ў саўгасе «Навадворскі» Шчучынскага раёна. Акрамя залы на 400 месца, тут будуць памяшканні для бібліятэкі, гурткавай работы, рэпетыцый і г. д.

Літаральна дзямі будзе здадзены ў эксплуатацыю Дзятлаўскі раённы дом культуры. Актывна ідзе будаўніцтва раённых дамоў культуры ў Воранаве і Берастовічы.

Другі наш вялікі клопат — надры. Вядома, што ў вёсцы дагэтуль не хапае кваліфікаваных кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці. Але мы імкнемся паправіць гэта. У Гродне працуюць дзесяцімесячныя курсы перападрыхтоўкі культасветработніцкай. Сёлета праз іх «прапушчана» ўжо 300 чалавек.

Цяпер вас, відаць, цікавіць, якія з найбольш значных мерапрыемстваў мы рыхтуем у бліжэйшы час. Гэта абласны фестываль фальклорнай творчасці. Спачатку ён пройдзе ва ўсіх раёнах, пасля пераможцы сустрэюцца ў Гродне. Адначасова будзе праведзены конкурс-агляд масавай савецкай песні. Усё гэта мы прысвячаем 50-годдзю ўтварэння Савецкай дзяржавы.

Чытачоў «Літаратуры і мастацтва» зацікавіць і нашы культурныя сувязі з братамі рэспублікамі. Яны ў нас трывала развіваюцца. Ну, па-першае, з нашай суседкай Літвой. Некалькі разоў абмяняваліся канцэртамі раённыя дамы культуры нашага Шчучына і літоўскага горада Варэна. Выступілі ў Літве Навагрудскі ансамбль песні і танца «Свіцязь». Прыязджаюць да нас і літоўцы. Так, нядаўна ў Воранаве пачыналі самадзейныя артысты з горада Шальчыншкінай.

Вядома, нашых самадзейных артыстаў і ў сталіцы нашай Радзімы — Маскве. Там выступілі на ВДНГ і былі вельмі цёпла сустрэты слухачамі Бароўскі народны хор.

МІЖРАЕННЫ дом народнай творчасці ў Маладзечне правёў з'езд канферэнцыю народных умельцаў і самадзейных мастакоў.

Майстры народнай творчасці, абмяркоўваючы экспазіцыю апошняй міжраённай (занальнай) выстаўкі самадзейнай мастацкай творчасці, прыгадваючы папярэднія, засяродзілі асноўную ўвагу на пытанні падрыхтоўкі да рэспубліканскага фестывалю самадзейнага мастацтва, прывечанага 50-годдзю ўтварэння Саюза ССР, і ўдзелу ў рэспубліканскім конкурсе, прысвечаным 90-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

У выступленнях удзельнікі канферэнцыі пастаўлены і абмеркаваны нарэшты арганізацый-

НАРОДНЫЯ ўмельцы РАЯЦА

ныя пытанні творчасці народных умельцаў і самадзейных мастакоў.

У рабоце канферэнцыі прынялі актыўны ўдзел пераважна майстры старэйшага пакалення. Была і моладзь — удзельнікі выстаўкі, якія горада любяць мастацтва.

На канферэнцыі адзначана, у прыватнасці, што на выстаўках народнай творчасці ў большасці выстаўляюцца творы, выкананыя майстрамі фабрык мастацкіх вырабаў па ўзорах, распрацаваных мастакамі-прафесіяналамі, разнастайныя рамесныя вырабы і вель-

мі мала вырабаў, выкананых у традыцыйных матэрыялах, якія можна было б упэўнена аднесці да сапраўды народнага мастацтва.

Большасць удзельнікаў канферэнцыі пагадзілася на думцы, што забяспечвае традыцыйнае здольна падказаць новыя магчымасці выкарыстання мясцовых матэрыялаў, трансфармацыі гэтых матэрыялаў, знаходжанне новых форм, кампазіцыйных рашэнняў пры распрацоўцы сучасных вырабаў.

Пераасэнсаванне, далейшае развіццё народнай традыцыі ў самадзейнай і прафесійнай дэкаратыўна-прыкладной творчасці — адзін са шляхоў далейшага развіцця талентаў народных умельцаў.

Тацяна АСВЕЙСКАЯ.

САВЕТ ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ ў ПОЛАЦКУ

У Полацку створан савет творчай інтэлігенцы горада. У яго ўваходзяць музыканты, мастакі, самадзейныя артысты, члены літаратурнага аб'яднання «Надзвінне» пры мясцовай газеце «Сцяг камунізма». Савет арганізаваў творчыя брыгады, якія выступаюць перад працаўнікамі заводаў і фабрык горада, калгаснікамі і рабочымі саўгасаў раёна.

Ужо адбыўся першы семінар творчай інтэлігенцы, у якім прынялі ўдзел работнікі абкома камсамола, паэт Давід Сімановіч, кампазітар Аркадзь Гоман, мастак Геннадзь Шаўра і Барыс Скулювіч, работнікі абласной студыі тэлебачання.

Адбыўся таксама вечар-справядача вакальна-інструментальнага ансамбля «Сучаснік» педагогічнага вучылішча імя Скарыны.

Н. ГАЛЬКЕВІЧ.

ЗАЛАТЫ ЮБІЛЕЙ ПАЛІГРАФІСТАЎ

Фабрыцы «Палесдрук» споўнілася п'яцьдзесят гадоў. Паўвекавая гісторыя аднаго са старэйшых паліграфічных прадпрыемстваў рэспублікі мае нямаля яркіх старонак працоўнага і баявога гербізму. Створаная на базе дробных саматужных друкарняў у снежні 1921 года, фабрыка праз пяць гадоў пачала ўжо выпускаць прадукцыю больш чым на мільён рублёў.

Ішоў час. Прадпрыемства расло, папаўнялася новым абсталяваннем, мужней яго калектыву. У першыя дні Вялікай Айчыннай вайны тут друкаваліся газеты «Звязда», «Советская Белоруссия» і шэраг іншых рэспубліканскіх выданняў. Дзейнічаў спецыяльны ўчастак па выпуску лістовак на нямецкай мове для распеўсюджвання іх сярод салдат праціўніка.

У пасляваенныя гады фабрыка хутка аднаўляе свае даваенныя вытворчыя магутнасці, а затым паслядоўна і няўхільна нарошчвае іх. За мінулыя п'яцігодку, дзякуючы тэхнічнаму пераўзбраенню, аб'ём выпуску прадукцыі вырас на 31,6 працента, прадукцыйнасць працы — на 34 праценты. Фабрыцы прысвоена званне «Прадпрыемства высокай культуры вытворчасці».

Добры старт узялі паліграфісты ў новай п'яцігодцы — план 11 месяцаў па ўсіх тэхніко-эканамічных паказчыках перакрыты. Звышпланавая прадукцыя рэалізавана больш чым на сто тысяч рублёў.

У сувязі з юбілеем у абласным драматычным тэатры адбыліся ўрачысты сход калектыву фабрыкі. На ім былі ўручаны прадпрыемству Генарова грамата Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, а групе перадавікоў вытворчасці — Генаровыя граматы і Граматы Вярхоўнага Савета БССР.

Удзельнікі сходу прынялі прывітальнае пісьмо Цэнтральнаму Камітэту КПСС, Прэзідыуму Вярхоўнага Савета СССР і Савету Міністраў Саюза ССР.

БЕЛТА.

НА ПАРАДКУ ДНЯ — ТВОРЧАЯ ПЫТАННІ

ЧАРГОВАЕ пасяджэнне пасяджэнне партыйнага бюро Саюза Письменнікаў БССР было прысвечана творчым пытаннім.

Кіраўнікі секцыі прозы і дзіцячай літаратуры камуністы Яніна Скрыган і Васіль Хомчанка расказалі аб рабоце гэтых секцыяў і планах на будучыню.

Аляксей Кулакоўскі, Максім Танк, Іван Шамякін, Эдзі Агніцвет, Васіль Вітка, Аляксей Русецкі, Мікола Гамольна адзначалі, што работа секцыяў не стаіць яшчэ на тым узроўні, на якім хацелася б яе бачыць. Не ўсе секцыі да гэтага часу склалі планы работы. На творчых вечарах пісьменнікаў, якія арганізавала секцыя прозы, на думку Максіма Тана, часам сам аўтар гаворыць аб сабе, але не чуе

належнага крытычнага разгляду сваёй творчасці. Іван Шамякін звярнуў увагу на неабходнасць абмяркоўваць на секцыях маштабныя нарэшты пытанні. Патрэбна шырака гаворка на секцыі аб творчасці.

Наша работа — п'есы, — сказаў Андрэй Макавіч. — Калі пішуцца п'есы, значыць секцыя працуе. Новыя п'есы напісалі Васіль Быкаў, Іван Шамякін, Мікола Матукоўскі, Анатоль Дзялендзік. Гэтыя п'есы неўзабаве будуць пастаўлены на сцэнах тэатраў рэспублікі і за яе межамі.

Па абмеркаванні пытаннях бюро прыняло рашэнне.

КАЛЯ чатырох з палавінай тысяч кіламетраў аддзяляюць сталіцы дзвюх брацкіх саюзных рэспублік — Савецкай Беларусі і Савецкай Кіргізіі.

Але дружба савецкіх народаў, народжаная і загартаваная пад кіраўніцтвам Ленінскай партыі, якая стварыла і згуртавала Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, не ведае межаў і адлегласцей.

Гэтыя словы гучалі на чарговым тэматычным вечары з цыкла «Широка страна моя родная», якія праводзіць у гонар 50-годдзя ўтварэння СССР Палац культуры праф-

СЛОВА АБ САВЕЦКАЙ КІРГІЗІ

саюзаў. Гасцямі мінчан былі пасланцы народа краіны гор і арлоў — Савецкага Кіргістана.

П'яцігадовы Аляжабай Аразбаеў расказаў аб поспехах працоўных Кіргіскай ССР, рэктар Інстытута мастацтваў Кіргіскай ССР Насыр Даўлесаў і воін-кіргіз Махамед Махмудаў.

Гасцей вітаў беларускі кампазітар Кім Цесакоў.

Цёпла сустрапя прыезджымі, выступіла заслужаная артыстка Кіргіскай ССР, лаўрэат усеаўскага і міжнародных конкурсаў, салістка Кіргіскага дзяржаўнага тэатра оперы і балета Саліма Бенмуратава.

Затым выступілі БЕЛТА.

ЦІКАВЫ ВЕЧАР

Імя Паўла Ільча Лавута, аўтара кнігі «Маякоўскі едзе па Саюзе», шырока вядома аматарам літаратуры нашай краіны. Доўгі час ён быў сакратаром Уладзіміра Маякоўскага, суправаджаў яго ў паездках па краіне.

У гэтыя дні Павел Ільч — госць беларускай сталіцы. Мінчане цёпла прынялі першы яго творчы вечары. Дзямі П. Лавут выступіў у клубе

Саюза Письменнікаў БССР. З прывітальным словам да яго звярнуўся крытык Рыгор Барозкін. Выступленне колішняга сакратара Уладзіміра Маякоўскага, яго ўспаміны пра вялікага савецкага паэта выклікалі цікавасць у прысутных.

У заключэнне быў паказан мастацкі фільм вытворчасці 1918 года «Барышня і хуліган», у якім галоўную ролю выконвае Маякоўскі.

А. ГАБРЫЭЛЯН.

ІХ ПРЫЗВАННЕ — КНІГА

МАГІЛЕўСКАМУ БІБЛІЯТЭЧНАМУ Тэхнікуму — 25 ГАДОў

вучаць іх цаніць і ведаць кнігу, умець яе прапагандаваць. Гэта выкладчыца гісторыі партыі і грамадзянскага заслужаная настаўніца БССР В. Кротава, выкладчыца беларускай літаратуры — Л. Міхальцова, бібліятэказнаўства — М. Галавізіна, бібліяграфіі — Я. Міхайлоўская і многія іншыя.

Выкладаюцца ў тэхнікуме і такія дысцыпліны, як арганізацыя бібліятэчных фондаў і каталогаў, культура мовы, дзіцячая і руская літаратура, геаграфія, гісторыя. Шмат розных дысцыплін вывучае бібліятэкар, каб стаць усебакова адукаваным чалавекам, добрым знаўцам кнігі.

Сёння ў тэхнікуме на стаяцкіх і на заочных аддзяленнях вучыцца налі 1500 чалавек. Прафесія бібліятэкара сціпла, але як многа зна-

чыць ён у нашым грамадстве!

Не знойдзеш сёння раёна рэспублікі, дзе б не было выхаванцаў Магілеўскага бібліятэчнага тэхнікума. Самыя лепшыя з іх удастоены высьоніх урадавых узнагарод. Адна з першых выпускніц тэхнікума (1949 г.) М. Канькова загардае Талачынскай раённай бібліятэкай, узнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга і сярэбраным медалем.

Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадарні. Далей на за межамі рэспублікі славіцца дружны калектыв Кіргіскай раённай бібліятэкі, якую ўзначальвае І. Алексіевіч. Выхаванец нашага тэхнікума — і абаронца Брэсцкай краіны — Герой, пісьменнік Аляксей Махнач. Многія выпускнікі ўзнагароджаны юбілейнымі Ленінскімі медалямі, граматамі Вярхоўнага Савета БССР, міні-

стэрстваў культуры СССР і рэспублікі.

Тэхнікум рыхтуе надры, галоўным чынам, для сельскіх бібліятэк. Колькі цільных слоў падзякі заслужылі ад сваіх чытачоў загадчыкі сельскіх бібліятэк: Мая Гладкая і Люба Мянжонна з Горацкага раёна, Ніна Сычова і Валліціна Сафонава (Аршанскі раён), Людміла Коўзель (Полацкі раён) і многія іншыя.

Наш тэхнікум адкрыты чварць стагоддзя назад, у 1946 годзе. Ніякі гэта быў час. Гаспадарка разбурана, горад ляжаў у руінах. І ўсё ж урад знайшоў магчымасць адкрыць тэхнікум, малады спецыяліст якога дапамаглі б аднавіць бібліятэчную сетку рэспублікі. Мінуса 25 гадоў. За гэты час выпушчана налі шасці тысяч бібліятэкараў. Кніга стала іх прызваннем. Яны прапагандаюць яе сярод насельніч-

ва, актыўна ўдзельнічаюць у грамадскім жыцці.

А жыццё студэнцкае тым часам бурліць. Праведзены тэарэтычныя канферэнцыі, лекцыі і даклады, абмеркаванні нінгі, вусныя часопісы, тэматычныя вечары, сустрэчы з ветэранамі рэвалюцыі, Вялікай Айчыннай вайны і працы. Ідуць рэпетыцыйны хоры, вакальнага ансамбля і іншыя калектывы мастацка-самадзейнасці. Навучэнцы, члены гуртка «Кругагляд», падрыхтавалі 25 гутарак і рэфэратаў па матэрыялах XXIV з'езда партыі. У час вытворчай прантыі ў сельскіх бібліятэках Магілеўшчыны гурткі выступілі і гэтым рэфэратамі перад насельніцтвам.

Ёсць у нас гурток «Сябры кнігі», літаратурны гурток. Пачаткоўцы выпускаюць рукапісны зборнік сваіх твораў. Лепшыя вершы, апаўданыя друкаваліся на старонках «Магілеўскай праўды».

К. НЕСЦЕРАУ, дырэктар Магілеўскага бібліятэчнага тэхнікума імя А. С. Пушкіна.

Удзельніцы вакальнага ансамбля тэхнікума на рэпетыцыі. Фота А. ГОЛЫША.

Ля гэтага сціплага чатырохпавярховага будынка часцей за ўсё наладжана наш дзючат. Вялікай гаманой чароднай спл-

шаюцца яны на занятні. У руках — партфелі з кнігамі, сшыткамі. Каля 70 выкладчыцаў Магілеўскага бібліятэчнага тэхнікума імя А. С. Пушкіна

Аляксандр Трыфанавіч ТВАРДОЎСКІ

РАЗВІТАННЕ

Цяжка і горка гаварыць аб гэтай незваротнай страце. Пасля смерці Маякоўскага не было такога вялікага гора ў савецкай паэзіі. Абое яны былі найвялікшымі песнярамі сацыялістычнай Радзімы.

«Краіна Муравія» — выдатная паэма Аляксандра Твардоўскага, яна была і ёсць лепшым паэтычным творам пра людзей эпохі калектывізацыі. «Васіль Цёркін», паэмы, вершы ваенных гадоў былі грознай зброяй у змаганні з фашызмам. «За даллю даль» уражае чытача сваім размахам, свежасцю паэтычных фарбаў, сілай абгульнення.

Усё жыццё Аляксандра Трыфанавіча Твардоўскага — паэтычны і грамадзянскі подзвіг у імя камунізма. Яго творы будуць жыць вечно.

Мы нізка схіляем галовы над салдацкай магілай выдатнага рускага савецкага паэта Аляксандра Трыфанавіча Твардоўскага.

Пімен ПАНЧАНКА.

АДНА ДАТА

...Малады падгалісты, захмялены ад смутнага палыну мінскіх руін, у сорак пятым нечакана з'явіўся дэмабілізаваны падпалкоўнік. «Празднічны, веселы, бесноваты...»

Аляксандр Твардоўскі вяртаўся ў Маскву з новай паэмай.

Бурліла нязломная сіла ў ім. Ён добра ведаў цану сабе і, вядома, сваёй паэзіі. З мяккай усмешкай, задуманы, слухаў вершы. Часта ў вачах з'явілі вострыя хітрынкі, але яны адразу згасалі, вочы наліваліся буйной слязою, калі пачынаў ён сам чытаць па памяці:

Як ад роднай галінкі дубовы
лісток адарваны,
Родны Мінск я пакінуў,
нямецкай бамбёжкаю гнаны...

Верны друг паэзіі Аркадзя Куляшова. Друг усёй нашай паэзіі. Неяк у Маскве ён выступаў на салідным форуме паэты і перакладчыкаў, многія помняць гэтак выступленне:

— Беларуская паэзія мне заўсёды ўяўляецца маладым мурожным, росным лугам. А, бывае, з-пад рукі вадай, пань перакладчыкі, яна выглядае падсохлым, хоць і прыемным на нюх сенам...

Чарадзей рускай мовы. Волатнае імя ў вечна жывым страі волатных імён паэзіі расійскай.

У Парыжы Іван Бунін казаў, што даволі аднаго «Васілія Цёркіна», каб імя аўтара кнігі пра байца назаўсёды засталася ў гісторыі айчынай літаратуры.

У кароткім чалавечым лёсе ёсць дзве абавязковыя даты, якімі вымяраецца жыццёвы шлях. У Паэта толькі адна дата — дата нараджэння,

Я — гдзе крэн петушніны
На заре по росе;
Я — гдзе вашы машыны
Воздух рвуць на шоссэ...

Анатоль ВЯЛЮГІН.

ПУХАМ ТАБЕ ЗЯМЛЯ!

Ён доўга і цяжка хварэў, неймаверна пакутуючы, і ўсё, каму дарага літаратура, не пераставалі сачыць за гэтым амаль двухгадовым адзінаборствам вялікага чалавека са смерцю, у якім, як гэта ні прыкра і ні балюча, урэшце перамагла смерць. Ніколі ўжо больш мы не пабачым ягоную мажную постаць, не сустрэнем ягонага такога зменліва-пранікнёнага погляду, не пацуюм голасу, у якім было так шмат рознага — ад шчырае радасці, захвалення да клопата, абурэння і гневу. Так, ён не быў бесмяротны і ўрэшце пайшоў ад нас, і як сціплае судзішэнне для нас засталіся яго кнігі, яго неумручыя паэмы, якія доўга яшчэ будуць саграваць чалавечыя душы сваім, назапашаным у іх, святлом.

Ад самай маладосці і амаль праз усё складанае і нялёгкае жыццё яго суправаджаў тым не менш на дзіва шчаслівы літаратурны лёс. Даволі нячаста гэтак бывае ў мастацтве, каб слава, якая прыйшла да чалавека ў пару яго маладосці, з такой нязменнасцю заставалася вернай яму на ўсё жыццё. Але тут, мабыць, справа не так у вартасці самой славы, як у пэўнай удачлівасці — гэты чалавек, несумненна, заслугоўваў і яшчэ большага.

Ён пражыў нямнога болей за 60 год, на працягу якіх ім, можа больш, чым кім-небудзь іншым, зроблена для росквіту і без таго не беднай на таленты рускай літаратуры.

Глыбока нацыянальны і ў той жа час надзвычай агульначалавечы ягоны герой паўстае са старонак шматлікіх кніг, прысвечаных, як правіла, самым кардынальным момантам пяцідзясяцігадовай савецкай рэвалюцыі — ад карэннай перабудовы сельскай гаспадаркі ў гады калектывізацыі, праз фіскальную і Вялікую Айчынную войны, пасляваенны аднаўленчы перыяд, гады заваёвы космасу. Ягоныя паэмы «Краіна Муравія», «Васіль Цёркін», «Дом ля дарогі», «За даллю—даль», «Цёркін на тым свеце» даўно ўжо зрабіліся класікай савецкай паэзіі. Кожная з гэтых паэм стала ў свой час з'яваю, за кожнай з іх — складаная гісторыя яе стварэння, крытычныя баталіі ці адзінадушнае прызнанне пры іх першым жа паяўленні ў друку. Сапраўды, зайздросны лёс!

Як і ў ранейшыя гады, так і цяпер, пасля яго смерці, будзе шмат спроб разгадаць яго паэтычны феномен, адкрыць сакрэт яго надзвычайнай папулярнасці, разабрацца ў багатай разнастайнасці яго творчасці, пачатай больш за сорак пяць год назад невялічкім вершыкам пад сціплаю назвай «Новая хата». Як заўжды ў такіх выпадках, цяж-

ка пазбегнуць пэўнае рызыкі і безумоўнай адноснасці ў вызначэнні паэтычнае сутнасці мастака, аснова якой, вядома, грунтуецца на ягоным адметным таленце. Але, здаецца, ёсць усе падставы сцвярджаць, што ягоную крышталёвую па класічнай чысціні паэтыку больш за ўсё вызначае, сярод безлічч іншых талентаў, яго незвычайная і нязменная ў гадах вернасць такім вызначальным у мастацтве катэгорыям, як Праўда, Прастата і Шчырасць.

Думаецца, менавіта гэтыя якасці пры высокай ступені грамадзянскай сумленнасці і адметнасці паэтычнага таленту забеспечылі такое доўгае жыццё яго паэмам, яго сціплай, стрыманай і такой ёмістай на пакуці лірыцы. Тут, мабыць, у пэўным сэнсе яму пашанцавала ў самым пачатку, бо тое, да чаго нярэдка прыходзіць пад канец шляху, пасля шэрагу пакутных няўдач і доўгіх пошукаў і без чаго немагчыма мастацтва, калі яго не хоча ператварыцца ў пустую забаўку для снобаў, гэта неабходнае ён спасціг у самым пачатку. У зачыне свае «Кнігі пра байца», пералічыўшы тое, без чаго немагчыма на вайне, аўтар выказвае найважнейшую сваю выснову, што «всёго іншага пуще не прожыць нават інакш — без чэго? Без правды сусцей, правды, прамы в душу бяжучай, да была б она погуще, как бы ни была горька».

Гэтаю яго пранізлівай, «прямой

душу бяжучай» праўдай моцна азначаны ўсе ягоныя паэмы, артыкулы, яго выступленні, уся яго ваенная лірыка — ад вершаў, напісаных ім у снягах Карэльскага перашыяка, да славаўтага «Я забіты пад Ржывам» або нядаўняга адзінаццацірадкоўя, зусім ужо бяздонна-бязлітаснага ў сваёй сансавай і эмацыянальнай ёмістасці: «Я знаю, нікакой мойяі вены в том, что другие не пришли с войны, в том, что они — кто старше, кто моложе — остались там, и не о том же речь, что я их мог, но не сумел сберечь, — речь не о том, но все же, все же, все же...»

Можна доўга і падрабязна разважаць аб тым, што датычыць ягоных паэм і вершаў — даўніх і напісаных у апошнія дзесяцігоддзі, аб яго чалавечых і грамадзянскіх якасцях. Пісаў ён увогуле небагата і ў апошні час друкаваўся мала, затое кожны яго радок быў радасцю для чытача незалежна ад таго, ці гэта кароткі лірычны верш накіштальт прыведзенага вышэй або «В живых-то меня уже нет...», ці грунтоўны літаратурна-навуковы артыкул, як, напрыклад, аб творчасці І. Буніна, ці прадмова да чых-небудзь публікацый у часопісе, які ён шмат год узначальваў. Некалькі год назад надрукаваны яго дзённікі-ўспаміны «З Карэльскага перашыяка», якія не маглі не ўразіць кожнага сваёю ўзноўленай навізнай у адлюстраванні той невялікай, амаль ужо забытай вайны. Цікава заўважыць, што гэта невялікая рэч адірвае сабой выразна акрэслены выток Твардоўскага-баталіста, аўтара бесмяротнай «Кнігі пра байца». Менавіта там з'явіўся ў 1940 года з'явілася для яго тэма Васілія Цёркіна, якую затым ён пранёс праз усю пакутна-доўгую Айчынную вайну і якая канчаткова замацавала за ім славу аднаго з самых лепшых савецкіх паэтаў.

Апрача шмат якіх іншых якасцей, у гэтых запісках уражае незвычайная аўтарская назіральнасць, яго на дзіва свежая, нічым не замутненая памяць, якая проста неверагодна без нечага істотна-душэўнага, чым валодае далёка не кожны з нашых нават і даравітых мастакоў. Мастацкая дакладнасць кожнай самай нязначнай на першы погляд дэталі, глыбінная пранікнёнасць думкі, адсутнасць нават аддаленага напаміну на другаснасць, рэмінісцэнтнасць пры выразнай наўнасці сапраўды гуманістычнае першаасновы збліжае гэтую прозу з самымі лепшымі творамі рускай літаратуры і найперш — з «Севастопальскімі апавяданнямі» Л. Талстога. Абедзве гэтыя рэчы ляжаць у гуманістычным рэчышчы сусветнай літаратуры на тэму вайны.

Пры самых, можа, празмерных дапушчэннях цяжка перабольшыць ягоны ўплыў на савецкую паэзію пасляваенных год ды і прозу таксама. Наўрад ці знойдзеца хто другі ў нашай літаратуры, хто б мог з ім параўнацца ў выхаванні маладзёжных рускіх і не толькі рускіх пісьмennisкаў. Я думаю, што ў гэты жалобны час развіцця разам з многім іншым не абмінуць яго шчырай удзячнасцю шмат якія і нашы беларускія аўтары, пачынаючы ад Аркадзя Куляшова, творчасць якога ён заўжды надзвычай высока цаніў, да маладзёжных — А. Вярцінскага, В. Адамчыка, аўтара гэтых радкоў, чые творы ў свой час мелі гонар трапіць на яго рэдактарскі стол. Праходзячы ў яго суровую па сваёй патрабавальнасці школу літаратуры, мы пасцігалі вышынню яе ідэалаў, пазбаўляліся рэштак правінцыяльнага верхглядства, вучыліся не баяцца несправядлівае жорстнасці крытычных прыгавораў. І калі такія прыгаворы здараліся, ён не меў звычайна патрэбы сам-насам безабароннага аўтара або паспешліва пазбаўляць яго крэдыту даверу. Наадварот: якая б няўдача ні спасцігла аўтара, калі ён паверыў у яго, дык ужо не мяняў гэтае свае веры і падтрымліваў, як толькі мог. Адсутнасць было не ў яго характары.

Літаратура ствараецца не для аднаго дня і не для якой-небудзь чарговай кампаніі — яе жыццё мераецца дзесяцігоддзямі, і кожны твор жыве тым даўжэй, чым болей у ім закладзена ад праўды народнага жыцця. Імяна клопатамі аб даўгавечнасці літаратуры і яе праўдзівасці былі прасякнуты яго вядомыя выступленні на партыйных і пісьменніцкіх з'ездах, на сустрэчах з журналістамі і чытачамі. Адказваючы на папрокі некаторых крытыкаў адносна ягонай нібыта непрыкільнасці да рамантычнай плыні ў літаратуры, ён гаварыў, што справа не ў плыні, а ў кожным канкрэтным літаратурным творы. І калі гэты твор захоплівае душу, дае чытачу жыццёвую радасць пазнання, «я менш за ўсё заклапочаны высьвятленнем таго — рамантызм гэта ў чыстым выглядзе, або яшчэ што. Я проста ўдзячны аўтару за добры падарунак, — гаварыў ён. — Але калі мне падносяць ітосці хадальнае, дзе жыццё даецца ў такіх умоўных дапушчэннях так званай «прыўнятасці», што хочацца вочы заполюшчыць ад няёмкасці, і кажуць, што гэта трэба чытаць, гэта рамантызм, то я кажу — не».

Ён часта напамінаў аб вядомай у літаратуры іспіне, што галоўным крытэрыем вартасці любой кнігі з'яўляецца ступень абавязнасці яе паяўлення ў даны час. Адмятаючы ўсё фармалістычныя ітукарствы, хоць і не адмаўляючы значэння літаратурнага эксперыменту ў цэлым, ён рашуча станаўіўся на абарону інтарэсаў чытача. У гэтым сэнсе ён высока цаніў такія далёка не традыцыйныя па форме, але поўныя сацыяльнага значэння творы заходняй літаратуры, як «Чума» А. Камю, «Насарог» Э. Іянэску, «Па кім звоніць зван» Э. Хэмінгвэй, фільм «Евангелле ад Матфея» Пазаліні. Разважаючы на тэму злітнасці форм і зместу, ён гаварыў, што безадказнасць, бесклапотнасць адносна формы вельмі часта цягне за сабой абыхавасць чытача да зместу твора, таксама як і бесклапотнасць адносна зместу здольна абярнуцца абыхавасцю чытача да самай вытанчанай формы.

— Мастацтва жорсткае, — гаварыў ён. — Яно жорстка распраўляецца з тымі мастакамі, якія свядома ці несвядома здраджваюць яго асноўным законам — законам праўды і чалавечнасці.

І вось яго ўжо няма.

Як заўжды, сляная і страшная ў сваім недарэчным выбары смерць вырвала яго з жыцця, і тут ніякія судзішэнні не апраўдаюць ягонае адсутнасці сярод нас. Смукваючы да глыбіні душы, мы, аднак, не можам нічога, апроч як на развітанне сказаць з жалобай і горьччу:

— Пухам табе зямля, дарагі Аляксандр Трыфанавіч!

Васіль БЫКАУ.

ДОБРА, што на старонках «Літаратуры і мастацтва» ідзе зараз вострая і прынцыповая размова пра стан і задачы літаратурнай крытыкі. Гэта размова — наспелая і необходимая. Яна падказана нам рашэннямі XXIV з'езда КПСС, яна вынікае з усёго нашага жыцця. Ад крытыкі пшмат у чым залежыць ідэяна-мастацкі ўзровень літаратуры, яна заўсёды павінна быць у авангардзе літаратуры.

Я — за размову грунтоўную, адкрытую, сур'ёзную. Мне падабаецца, што ў дыскусіі ўсталяваўся менавіта такі тон. Без усякіх, як кажучы, акругленіяў гавораць удзельнікі дыскусіі пра клопаты і хваробы крытыкі, імкнучыся трымаць у полі зроку агульна-літаратурныя праблемы. У дыскусіі (а гэта нячаста бывае) прыведзены факты рамесніцтва, халтуры і ў крытыцы, і ў літаратуры. Так і трэба — рашуча ваяваць супраць праўды беспрынцыповасці, групаўшчыны, суб'ектывізму ў крытыцы. Трэба абстрэляваць і тую літаратуру, што вызначаецца нізкім ідэяна-мастацкім узроўнем.

Гаворачы пра нашу крытыку, я перш за ўсё маю на ўвазе яе самую аператыўную частку — рэцэнзіі ў перыядычным друку. Што казаць, былі сярод іх і цікавыя, змястоўныя крытычныя выступленні. Але колькі было і шэрых, выпадковых, мізэрных публікацый, якія пісаліся часам не з навукова-аб'ектыўных пазіцый, а з дробных, пазалітаратурных інтарэсаў. І трэба рашуча змагацца з правамі суб'ектывізму, які б сабе ён ні быў — ці цукровы, алейны (для адных), ці горкі (для другіх).

Гаворачы пра гэта, я маю на ўвазе, вядома, толькі асобныя артыкулы і рэцэнзіі. Прыклады такой суб'ектывісцкай крытыкі прыводзіліся ў дыскусіі. У літаратуразнаўстве, як мне ўявілася, справы сёння лепшыя: у многіх даследаваннях і манаграфіях пераважае навуковы надыход да твораў. (Маю на думцы працы калектыву работнікаў Інстытута літаратуры нашай Акадэміі навук).

Тым болей бывае часам здзіўна, калі аўтары сур'ёзных даследаванняў, паважаныя навукоўцы, выступаючы з рэцэнзіямі на новыя творы, пачынаюць таксама хварэць на суб'ектывізм. Тут ужо часам і не разбярэш, што рэцэнзенту падабаецца больш — характар і пасада пісьменніка ці сам твор як з'ява адметная і змястоўная.

Правільна гаворыць С. Андрэюк у сваім артыкуле «Каб крытыка была

крытыкай» («Літаратура і мастацтва», 24 верасня), што «літаратурнае, увогуле мастацкае пазнанне — пазнанне суб'ектыўнае, але заснаванае на аб'ектыўных законах». Але тут узнікае пытанне: а што, калі гэта самае суб'ектыўнае пазнанне ў творах таго ці іншага пісьменніка супярэчыць аб'ектыўнаму зместу часу? Хіба не бывала так у некаторых выпадках і ў нашай літаратуры? Шкада, што пра гэта не сказана ў артыкуле С. Андрэюка. Аўтар артыкула, мне падалося, спрашчае грамадскую сутнасць мастацкай творчасці. Асобныя яго выказванні выглядаюць даволі спрэчнымі. Вось прыклад.

«Сапраўдны пісьменнік і адлюстроўвае аб'ектыўны свет, і сцвярджае сябе ў гэтым свеце, сцвярджае сваю існасць, у пэўным сэнсе надпарадоўваючы ёй жыццёвы матэрыял», — гаворыцца ў артыкуле.

Такое выказванне наўна патрабуе дадатковага тлумачэння. Чаму? С. Андрэюк вядзе гутарку аб тым, што нашы крытыкі часам ігнаруюць задуму пісьменніка, што яны, як кажа Андрэюк, прад'яўляюць аўтару твора патрабаванні, не сумяшчальныя з творчай самастойнасцю, і ўспамінае пры гэтым творы Караткевіча і Брыля. Асабліва вылучае аўтар артыкула раман Янкі Брыля «Птушкі і гнёзды». Бачыце, крытыкі Герцовіч і Карпаў папракалі пісьменніка «за грамадскую, сацыяльную пасіўнасць галоўнага героя кнігі Брыля «Птушкі і гнёзды» Алеся Руневіча, за «адсутнасць у галоўнага героя шырокага палітычнага погляду». І далей С. Андрэюк ліша: «Крытыкі нібы забываюць пісьменніка, не лічаць з тым, што ён хацеў паказаць, як гэта паназаў, які пафас яго таленту, урэшце, што дазваляе сам жанр паказаць».

Я — таксама за тое, каб крытыка ўлічвала і задуму пісьменніка і асаблівасці яго таленту. Без гэтага сапраўдную крытыку нельга ўявіць. Але нішто, мабыць, не дазваляе нам замоўчваць, апраўдваць недахопы, асабліва калі яны маюць дачыненне да сацыяльна-грамадскай функцыі ягоных твораў.

І калі мы ўжо ацэньваем раман Янкі Брыля «Птушкі і гнёзды», то ўсё-такі мы не можам не думаць пра тое, што дзеянне рамана адбываецца ў адзін з выразных момантаў сусветнай гісторыі. Галоўны герой рамана Руневіч знаходзіцца ў фашысцкім палоне, з якога ўцякае. Леўзе не ўся Еўропа стогне ў фашысцкай няволі.

Гітлераўцы вышчытаюць мільёны людзей. Ідзе змаганне — людзі не могуць і не хочуць змірыцца з фашысцкім ярмом. А што Руневіч? Ён — у банку ад змагання. І таму, на маю думку, С. Андрэюк не мае рацыі, калі ўпкінае крытыкаў Я. Герцовіча і У. Карпава, што яны «папракалі пісьменніка за грамадскую, сацыяльную пасіўнасць галоўнага героя Алеся Руневіча».

Выбар героя надзвычай важны для мастацкай задумы. Ад гэтага залежыць далёкаплы творы, шырыня і значнасць ахопу рэчаіснасці. С. Анд-

ве метаду сацыялістычнага рэалізму». І далей: «Несумяшчальнасць сацыяльнай літаратуры і мастацтва былі б больш значымі, а недахопы выжываліся б хутчэй, калі б наша літаратурна-мастацкая крытыка больш актыўна праводзіла лінію партыі, выступала з большай прынцыповасцю, спалучаючы патрабавальнасць з тактам, з асцярожным стаўленнем да творцаў мастацкіх вартасцей».

Вось чаму патрэбна катэгарычнае тлумачэнне, у якім аспекце можа выражацца, як гаворыць С. Андрэюк, «паднарадкаванне жыццёвага матэры-

Піліп ПЕСТРАК

НЕАБХОДНАЯ РАЗМОВА

раюк жарана на крытыкаў, што яны не патрапілі адгадаць, што хацеў сказаць пісьменнік, не адгадалі, які пафас яго таленту, урэшце не ўлічылі, «што дазваляе сам жанр паказаць». Яны спыняе і гэта апошняй заўвага аўтара артыкула — пра магчымасці жанру. І тут хочацца запытаць крытыку. Што за жанр мае на ўвазе С. Андрэюк, які чагосьці не дазваляе паказаць? Я, напрыклад, такога жанру не ведаю. Усе жанры пазілі, прозы, драматургіі — прыдатныя для самага значнага зместу; у любым жанры, калі пісьменнік ужо выбраў яго, трэба гаварыць толькі на поўны голас, браць самае істотнае ў грамадскім, чалавечым жыцці.

У справаздачным дакладзе таварыша Брэжнева на XXIV з'ездзе КПСС адзначалася, што ў разважаннях аб літаратуры павінна праўляцца ўважлівае стаўленне да творчых пошукаў, да індывідуальных здольнасцей, талентаў. «Мы — гаварыў Л. І. Брэжнеў, — за разнастайнасць і багацце форм і стыляў, якія выпрацоўваюцца на асно-

ялу» таленту пісьменніка. Мне здаецца, што гэтага праблема, калі можна так назваць, вельмі важная. Бо, калі няма катэгарычнага тлумачэння гэтага пытання, застаецца фортачка адкрытай для таго «мастацкага» падпарадкавання, што адступае і ад нашых грамадзянскіх пазіцый. А мы з гэтым не можам пагадзіцца і ніколі не пагодзімся.

І таму перад крытыкай можна і трэба паставіць пытанне: ці павінна крытыка займацца даследаваннем сацыяльнага становішча грамадскіх з'яў і людзей? Я думаю, што павінна, бо без гэтага, без выразнага ўяўлення вызначальных тэндэнцый грамадскага жыцця, немагчыма аналізаваць творы літаратуры і мастацтва. Іменна гэтага сацыяльнага бачання ў нашай крытыцы яшчэ не заўсёды хапае, а без гэтага крытыка не зможа па-сапраўднаму выконваць свае задачы.

Хочацца кортака сказаць яшчэ аб адной з'яве — аб тым, які стаўленне наша крытыка да маладых талентаў, да тых, хто толькі ўваходзіць у літарату-

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

У ДАПАМОГУ НАСТАЎНІКАМ

З вялікай увагай чытаем мы ўсе дыскусійныя матэрыялы, што друкуюцца на старонках штодзённіка «Літаратура і мастацтва» пад рубрыкай «Крытыка. Дзень сённяшні».

Нарэшце, так уцягнуліся ў размову, што захацелася і самім падзяліцца некаторымі ўражаннямі і меркаваннямі, выказаць свае пажаданні крытыцы і крытыкам.

Наша чытацкая пазіцыя акрэсліваецца нашым заняткам, нашай справай. Мы — настаўніцы, выкладаем мову і літаратуру. Безумоўна, мы можам дасягнуць поспеху ў сваёй справе толькі тады, калі здолеем прывіць сваім вучням любоў да літаратуры, калі навучым іх разбірацца ў ідэяна-мастацкай сутнасці твораў, калі прыхвоцім іх да ўдумлівага самастойнага чытання.

Кожны, хто мае дачыненне да школы, ведае, што, з найбольшым поспехам славеснік можа працаваць тады, калі ён не толькі сочыць сам за сучаснай літаратурай, але і ўвядзіць у яе, раіць, падказвае, «кантралюе» так званае пазакласнае чытанне.

У гэтай справе літаратурны крытык — найпершы саюзнік славесніку, як і школьнаму бібліятэкару. Мы заўсёды бяром на прыкмету цікавыя і змястоўныя артыкулы ў «Літаратурнай газеце», у «Полымі», «Літаратуры і мастацтвае», «Малодосці».

Заўважаецца, што вучні, рыхтуючыся да ўрокаў, чытаюць канферэнцый, дакладаў, ахвотна звяртаюцца да самых новых крытычных публікацый. І гэта зразумела: манаграфіі і зборнікі артыкулаў з цягам часу стэрэюць, ды і сам аб'ём іх таксама «палохзе» школьніка.

Апрача таго, перыёдыка даносіць

дыханне сучаснасці ў літаратуры больш жыва і страсна.

Возьмем дыскусію аб крытыцы на старонках «ЛіМа». Яна пачалася (гэта адзначыць вельмі справадліва Аляксея Кулакоўскі ў артыкуле «Некалькі заўваг і меркаванняў», 10 снежня) змястоўным і нацэльным на самыя надзённыя праблемы літаратурнага жыцця артыкулам рэдакцыі і цікавымі артыкуламі Міколы Лобана і Якава Герцовіча.

А затым разгарнулася такая ажыўленая, цікавая і прынцыповая размова, якіх, здаецца, ужо дэюмо не было ў нашым рэспубліканскім друку.

Па-першае, уражвае сам дыялазона размова. Узнята многа пытанняў, што датычацца спраў крытыкі, яе праблем і клопатаў. Багата сказана і аб тым, чым жыве літаратура. Аляксея Кулакоўскі, паважаны прэзакі, мае рацыю, калі, разважачы аб ходзе дыскусіі, выказвае пажаданне, каб больш было «канкрэтных фактаў, доказаў, прыкладаў з літаратурных твораў, з творчага вопыту пісьменнікаў, асабліва, калі гэты вопыт не зусім удалы». Добра, што артыкул А. Кулакоўскага не абмяжоўваецца пажаданнямі і дае «канкрэтных фактаў».

У дачыненні да гэтага артыкула, цікавага, прадэманстраванага добрым клопатам аб нашай крытыцы і літаратуры, вельмі важнага выхадзі на шырокія прасторы агульна-літаратурных праблем, ёсць толькі адно маленькае прырчанне. Менавіта тых прыкладаў, якія творчы вопыт пісьменнікаў «не зусім удалы», мы ў артыкуле і не знаходзім. Больш таго, нам думаецца, А. Кулакоўскі па дурэўнай шчодрасці паспяшаўся «абараніць» творчасць пісьменнікаў «сярэдняга ўзросту», палемізуючы з артыкулам В. Каваленкі, надрукаваным у «Полымі» (№ 11). Ці так ужо трэба абараняць паказанне Пташнікова і Барадуліна ад крытыкі? Няколькі помніцца, пра большасць лі-

таратараў гэтага пакалення, названых у артыкуле А. Кулакоўскага, пісалася ў станочным плане не менш, чым пра равеснікаў А. Кулакоўскага. Тым больш будзе, мабыць, дарэчы кожнае разважанае слова крытыкі пра тое, што замяняе творчаму росту гэтых пісьменнікаў.

У дыскусіі, што вельмі нам падабаецца, прыведзена багата прыкладаў літаратурнага жыцця. Яны актывізуюць думку, нягледзячы на тое, што літаратура. Прыаблівае і форма артыкулаў — усе яны такія розныя па стылі, мове, па нейкім унутрэнным характары...

Некалькі асабліва ўбачылася, наколькі складаная, цяжкая, выключная па літаратурна-грамадскіх функцыях праца літаратурнага крытыка. І добра, што ў дыскусійнай размове не аднойчы звярталася ўвага на працы лепшых крытыкаў, згадаліся іх імяны. Нам думаецца, пра крытыкаў варта раскаваць больш і часцей. Чаму б, напрыклад, побач з артыкуламі крытыкаў не змяшчаць і кароткія даведкі пра іх? Пакулі што гэта зрэдку робіць толькі часопіс «Малодосць».

Крытыкі часам можа і не здагадавацца, што за іх творчасцю таксама вельмі ўважліва сочаць аматэры літаратуры. Таму, на жаль, многія з іх і не думаюць пра шырокага чытача, не дбаюць аб тым, каб голас іх быў чуць вядлікі чытацкім аўдыторыям. Рэдка выступаюць крытыкі і літаратурназнаўцы ў «Настаўніцкай газеце». Амаль не прыпамінаюцца выступленні крытыкаў-прафесіяналаў на старонках маладзёжных газет, даволі рэдка прыходзяць яны на радыё і тэлебачанне.

А што робяць нашы крытыкі незрэдна для школы?

Некалькі гадоў назад выдавецтва «Народная асвета» выпусціла зборнік крытычных артыкулаў, адрасаваных школе, — «На высокай хвалі». Але больш такіх зборнікаў чамусьці не выпускаюцца.

Крытык А. Клышка зрабіў цудоўны дапаможнік — «Буквар». А хочацца мець адрасаваныя школьнікам розныя па змесце і форме кнігі для чытання, такія, скажам, як вельмі папулярная кніга «Рассказы о русских писателях».

Шкада, што няма ў нашай рэспубліцы завядзёнкі выпускаць крытычныя гадавікі—зборнікі лепшых літаратурна-крытычных артыкулаў і рэцэнзій года. Можна «Літаратура і мастацтва» стала б ініцыятарам такога выдання, прапанаваўшы аднаму з нашых выдавецтваў падборку надрукаваных у ёй матэрыялаў аб сучаснай беларускай літаратуры!

Вельмі важным у гаворцы аб крытыцы ўяўляецца нам той аспект размовы, які быў вынесены ў загаловак вельмі мэтанакіраванага і шчырага артыкула А. Вярцінскага: «Крытык — талент асаблівы, або: як быць з прынцыповасцю?». Сам артыкул «вызначаецца прынцыповым і ўдумлівым падыходам да літаратуры, ён акцэнтуюе тую праблему, што востра адчуваем і мы, радыёвы чытачы. Сапраўды, часта губляешся, не ведаеш, што і думаць, калі бачыш, як у друку расхваляецца тое, што табе не падабаецца, што не падабаецца многім чытачам. А разам з тым творы сапраўдныя, цікавыя не атрымліваюць належнай ацэнкі».

С. Букчын у артыкуле «Пра талент і прынцыповасць» (10 снежня) працягвае і развівае думкі А. Вярцінскага, прыводзіць трапныя прыклады крытычнай беспрынцыповасці і літаратурнага рамесніцтва. Аднак (можэ гэта нам толькі падалося) С. Букчын дарэмна імітуе палеміку з А. Вярцінскім. Гаворыць ён сам, па сутнасці, тое ж, што і яго апанент, але ў такім тоне, як быццам ён недаацэньвае свайго папярэдніка.

Хочацца спадзявацца, што дыскусія аб крытыцы, якая вядзецца на старонках «ЛіМа», востра і цікава, яшчэ зніме і некаторыя палемічныя перакосы ў некаторых іншых артыкулах. Мы ўпэўнены: добрая размова прынясе карысць крытыкам, усім літаратарам і нам, чытачам.

Т. МАКЕЙЧЫК,
заслужаная настаўніца БССР;
Л. АНДРЭУКА,
настаўніца.

ру. Дрэна, калі крытыка не заўважае твораў пісьменніка, які шмат працуе ў літаратуры, але лігце горні — калі на-за увагай крытыкі застаюцца маладыя. Тут асабліва дарэчы будзе слова старэйшага пісьменніка аб працы маладога літаратара.

Я асабліва ганаруся, што быў першым рэцэнзентам таго самага зборніка баек Уладзіміра Корбана, з якім увайшоў у літаратуру сатырык, чыё імя набыло потым шырокую вядомасць. Мне давалося гэтак жа выступіць з рэцэнзіяй у часопісе «Беларусь» на першую кнігу апавяданняў Янкі Брыля. Калі выйшаў з друку першы зборнік вершаў Рыгора Барадуліна «Маладзік над стэпам», я першы, здаецца, адгукнуўся на гэту кніжку, назваўшы артыкул: «Дарога ў шырокі свет».

Я гэта гавару не для таго, каб выхваляцца. Барані, божа! Я гавару для таго, каб паставіць пытанне: трэба дапамагаць маладым талентам, нельга напдаць іх без увагі. Маюцца на ўвазе, вядома, сапраўдныя таленты, а не графаманы.

Так, у нас багата прэтэнзій да крытыкі. Нам патрэбна вельмі патрэбна чуйная, зычлівая, прыцільная і строга крытыка. Гэта крытыка павінна быць добра ўзброена марксісцка-ленінскай метадалогіяй, павінна быць прафесійна дасканалай, аператыўнай і глыбокай. Безумоўна, само сабой гэта не зробіцца. Крытыцы патрэбны людзі — адукаваныя, кваліфікаваныя, з марксісцка-ленінскім круглядама, сумленныя, адданыя душой нашым сацыялістычным перспектывам, узброеныя эстэтычным разуменнем жыцця, публіцыстычным пафасам.

А можа варта было б пры літаратурных факультэтах універсітэтаў, педінстытутаў увесці курс з ухілам на крытыку, або стварыць спецыяльныя курсы? Толькі пры наяўнасці добра падрыхтаваных, дасведчаных кадраў могуць быць ліквідаваны розныя — свядомыя і несвядомыя — нагрэзнасці, якія ламачам леглі на шляху нашай літаратурна-мастацкай крытыкі. Гаворачы так, я не хачу сказаць, што ў нас няма здольных крытыкаў, людзей з запасам ведаў. Не, ёсць. Але іх нямнога і галоўнае — голас іх нярэдка гучыць прыглушана. Крытыка — нялёгкае мастацтва. На меры развіцця нашага сацыялістычнага грамадства іе задачы і функцыі будучы яшчэ ўскладняцца, становяцца труднейшымі. Таму — будзем даць пра іе больш, будзем змагацца за самыя срыпальныя ўмовы іе развіцця. Вось гэта і

ёсць тая мэта, пра якую так турбуецца зараз грамадасць.

У анкетзе рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва», між іншым, ёсць і такое пытанне: «Што, на вашу думку, мала асвятляецца і слаба асэнсоўваецца нашай крытыкай у сучасным літаратурным жыцці?»

Можна многа гаварыць на гэтую тэму. Кідаецца ў вочы — нашы крытыкі не намагаюцца арганічна спалучаць, аналізуючы той ці іншы твор, аўтарскія інтэнцыі са шляхамі сацыялістычнага будаўніцтва. Паўтараю — арганічна. У гэтым сэнсе часта яшчэ дзейнічае абабітая фраза. Гэта значыць — стандарт. Чаго варты той крытык, які не кранае сэрцавіны, у якога няма пачуцця маштабнасці нашых творчых дзён, нашага часу? Брак сацыяльнасці ў літаратурна-крытычным аналізе асабліва небяспечны і непажаданы. І добра, што некаторыя нашы крытыкі ўсё ж намагаюцца быць дакладнымі ў гэтым аналізе, а значыць, добрасумленнымі.

Апошняе пытанне ў анкетзе: «Крытык піша цікава... Як вы гэта сабе ўяўляеце?»

Калі гаворыцца «цікава» ў дачыненні да працы крытыка, то я ўспрымаю гэта насцярожана. Спадаюся, што маецца на ўвазе не павярхоўнае займальнасць. Для цікавасці можа пісаць і фельетаніст, ды яшчэ з графаманскай ухмылкай. Ацэньваць крытыка словам «цікава» можа, скажам, абывцельская пасрэднасць, якая далей свайго носа не бачыць, і галоўнае — не хоча бачыць. Для літаратурна-мастацкага крытыка, калі ён сапраўды крытык, існуюць усталяваныя крытэрыі, якія выцякаюць з арсенала грамадскай і эстэтычнай думкі. Пра Бялінскага не гаварылі, што ён піша цікава. Не, яго называлі «ненстойны Виссаріон».

Літаратурна-мастацкі крытык — гэта зорнасць, вастрый і маштабнасць думкі. І той, хто ўзброены такімі якасцямі, піша не для цікавасці. Ён піша для пошуку, названня ісціны, сэнсу, значыць — піша пафасна, горда, бліскуча.

Трэба пажадаць, каб велічныя перспектывы ў будаўніцтве камунізма, акрэсленыя XXIV з'ездам КПСС, сталі кіруючым стымулам ў нашым творчым мысленні, каб у творчасці ўсіх аўтараў літаратуры выяўляўся пафас мільённых працоўных мас у штодзённых подзвігах-дасягненнях на шляху будаўніцтва камунізма пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі.

Александр ФАДЗЕЕВ.

АНТОН БЯЛЕВІЧ

ДРУГІ ДАРАДУЧЫК

ДА 70-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ А. ФАДЗЕЕВА

У суровыя, горкія дні апошняй вайны мне пашанцавала часта страчацца, шчыра здружыцца з такімі славымі, якімі русімі паэтамі, як Александр Твардоўскі, Мікалай Асееў, Александр Пракоф'еў. У таварыскіх гутарках яны часта ўспаміналі пра Аляксандра Фадзеева. Асабліва шчыра, з душэўнай цеплынёй і сардэчнасцю пра Фадзеева гаварыў Аляксандр Твардоўскі. Ён лічыў яго і першым, лепшым другам сваім і лепшым пісьменнікам сучаснасці.

Творы Аляксандра Фадзеева, вядома, міру ўжо тады былі прачытаны, яны мне вельмі спадабаліся сваёй непаўторнай арыгінальнасцю і яркасцю, глыбінёю думак і тонкасцю, дакладнасцю ведання народнага жыцця, непарунай сувязцю з гэтым жыццём, з яго радасцямі і смуткаваннямі, з яго святай і цяжкімі буднямі. А самога аўтара гэтых цудоўных твораў, якія авелны романтикай, напоўнены інтэлектуальным гуманізмам, пафасам барацьбы і стваральнай працы, я яшчэ ні разу не бачыў, не страчаўся, не гаварыў з ім ў тыя цяжкія дні вайны.

Упершыню сустрэўся я з Аляксандрам Фадзеевым, калі ўжо адрукатавала, адгаласіла лютая вайна. У той час Аляксандр Пракоф'еў пераказаў мне пазему «Сям'я» і надрукаваў яе ў ленинградскім часопісе «Звезда». Мікалай Ціханав, які быў сакратаром Саюза пісьменнікаў СССР, запатрабаваў чамусьці ў Пракоф'ева дзесяць экзэмпляраў часопіса з майёй пазмай. Пракоф'еў з Ленінграда прыехаў у Маскву, зайшоў да мяне (тады яшчэ я часова жыў у Маскве).

— Апранайся, пойдзем у саюз, — сказаў Аляксандр Андрэевіч. — Паясьм тваю пазему Ціханаву.

Мы пайшлі, а Мікалай Ціханав чамусьці не было ў саюзе. У прасторным, доўгім паноі за сталом сядзеў Ясенавіч, русьскі, ружавашчоні, вельмі прываблы, прыгожы, чыста паголены чалавек. Гэта і быў Аляксандр Фадзееў. Мы пазнаёмліліся. Ён нейкі вельмі ўтульны, шчыры, з вельмімі іскрынкамі ў разумных вачках. У яго трохі сілаваты, з мяккай інтанацыяй голас. Мяне здзівіла такое ў безрукаўцы, без гальштук, без пінжана сядзіць сам генсекі і яму я пазайздросціў. Мне сціскае горла гальштук, у пінжак мне гарача, а яму не душна, лёгка ў белае безрукаўцы. І гаварыць з ім было лёгка, цікава. Даведаўшыся, што мне давалося пабыць у партызанскіх атрадах на Віцебшчыне, ён пачаў распываць пра герцага і пра Міня Пільпавіча Шмырова. Ён ужо чытаў п'якую, балуючую бала-

ду Аркадзя Куляшова пра чатырох залоннікаў — дзяцей бацькі Міня. Прыгадаўшы гэту баладу, ён адрозу нека спяхмур-неў, прыціх, задумаўся. Было добра відаць, як хмырынка тугі набегла на ягоныя існыя вочы. Ён сваёй чулай душою, добрым сэрцам пранік у тую страшную трагедыю бацькі Міня, у пакуты і горда беларускага народа, у яго зруйнаваныя, спаленыя фашыстамі гарады і вёскі. З душэўнай цеплынёй і захапленнем ён гаварыў пра герцаўну барацьбу, пра партызанскіх беларускіх партызан, пра вялікую адданасць беларускага народа Радзіме, партыі.

Загаварыўшы пра гэта, Аляксандр Фадзееў прыгадаў пазему Аркадзя Куляшова «Сцяг брыгады».

Другі раз сустрэўся я з Аляксандрам Фадзеевым у тым цягніку, які летам вёз мяне з Масквы ў Мінск на другі з'езд пісьменнікаў нашай рэспублікі.

Заходжу ў вагон-рэстаран падсілкавацца, а там за сталікам сядзіць, абедаюць Якуб Колас і Аляксандр Фадзееў. Прывітаўшыся з імі, міркую. Яны прысесці за суседнім сталікам, а дзядзька Якуб кажа:

— Ідзі сюды, Антось. Прыладкоўвайся за гэтым сталікам. Садзіся вась тут, — паказвае на крэсла. — Можа, вып'еш чарку? — І налівае мне чарку віна. Я папрасіў афіцыянтку прынесці туюшкі мацнейшага напітку. Фадзееў пацяплеўшымі, павеселеўшымі вачыма паглядзеў на мяне...

Расказаў Колас яму пра тых прэзаякаў, пээтаў, якія загінулі ў дні ліхалецця, на вайне, якія ўжо не прыйдуць на з'езд беларускіх пісьменнікаў. Некаторых тых прэзаякаў і пээтаў, якія ў глухых магілах, добра ведаў і Аляксандр Фадзееў. Было відаць, як смутнае глыбока ён, перажывае смерць знаёмых літаратараў. Асабліва балюча перажываў ён трагічную смерць Янкі Купалы, з якім часта сустракаўся, з якім быў звязаны шчырай, моцнай дружбаю. З глыбокай пашанай, з нейкім асаблівым замілаваннем гаварыў Фадзееў пра вялікага песняра народнага жыцця. Купала яму ўяўляўся тэрмом, які з высокай сналы пазірае на сонца, то штурманам далёкага плавання, які магутны карабель літаратуры вядзе праз буры і перуновыя навалніцы да яснага берага, да поўнага харакаста жыцця пад небам Бацькаўшчыны.

праз буры і штормы, праз навалніцы і цяжкія нягоды, то крышталёвай жывой ірынацаю, з якое — людзі чэрпаюць натхненне і сілу. Ягоны даўні, верны друг — Аляксандр Твардоўскі ў таварыскай гутарцы прызнаваўся, што і ён, Твардоўскі, адшунаў сцэмакчу да крынічнай чысціні, да жывой ракі купалаўскай паззіі. Таму і ў творах Твардоўскага шматгалоссе навакольнай прыроды, жывыя чалавечыя інтанацыі, глыбінныя плыні народнага жыцця...

Аляксандр Фадзееў быў вельмі ўсцешаны тым, што ў Беларусі ёсць сапраўдныя, народная школа высокага літаратурнага майстэрства, што маладым беларускім пісьменнікам ёсць у яго павучыцца. Ён распываў пра маладых літаратараў, цікавіўся іх творчасцю. Якуб Колас называў імяны, прозвішчы тады яшчэ малавядомых, але здольных, таленавітых прэзаякаў, пээтаў, драматургаў, якія ўжо цяпер сталі сапраўднымі мастакамі слова, парадавалі народ і Бацькаўшчыну добрымі і выдатнымі творамі мастацкай літаратуры...

Мне невядома, дзе страчаўся, дзе пазнаёміўся Фадзееў з Піменам Панчанкам, з ягонымі вершамі і пазмай, але, калі пачаў ён гаварыць пра Панчанку, дык і зраўмеў, спяхмур-неў, любіць ён нашага таленавітага беларускага пээта.

Многіх нашых літаратараў любіў, паваняў ён за іх шчодрыя душы, за іх добрыя творы. Гэта глыбокая пашана, гарачая любоў былі выказаны і ў яго яркай, шчырай прамове на адной нарадзе беларускіх пісьменнікаў. І цяпер, у жывой яе добра бачу перапоўненую залу. Падшоў ён да трыбуны. Стройны, высокі, ісьліты, трохі пасівелы. У залзе цішыня. Нібыта жывае, праміністае крынічанька, пацікала, лёгка паплыла ягоная прамова. Перад ім на трыбуна лжыла нейкая паперка, але — прамоўца не заглядаў у тую цядульку. Ён казаў дакладна, натхнёныя словы, а яны хапалі кожнага за душу, адрывалі і заклікалі на добрыя, карысныя справы, на пошукі новых, ясных дарог у творчасці.

Гэта быў прамоўца!

Гэта быў разумны, шчыры друг беларускіх пісьменнікаў, нашага народа!

Цяпер ужо многім нашым пісьменнікам вядома, як сваімі разумнымі, шчырымі парадамі дапамагаў Аляксандр Фадзееў павысіць майстэрства, ярчэй намалываць вобразы, даць жывыя малюныя жывыя і барацьбы ў рамане «Мінскі напрамак» Івана Мележа, і таленавіты наш прэзаяка вельмі ўдзячны сваёму мудраму настаўніку.

Удзячны яму і наш старэйшы прэзаяка і пээта Піліп Пестрак. І яго раман «Сустрэнемся на барыкадах» прачытаў Аляксандр Фадзееў. І не толькі ўважліва прачытаў, але зрабіў поўны, падрабязны разгляд рамана, пазіраў яго высокай вартасці, дасягненні, падкрэсліўшы пасобныя недахопы ў творы. Ужо будучы хворым, Фадзееў напісаў сардэчны ліст-параду Пестраку.

Як і Максім Горкі, Аляксандр Фадзееў стараўся штурвала саветскай літаратуры, даваў ёй патрэбныя, ясныя накірункі, асвятляў ёй шляхі да глыбокай народнасці, да высокай партыйнасці, да праўдывага адлюстравання народнага жыцця, нашай эпохі.

Так жыві і працаваў наш верны друг, разумны даражчак, вялікі пісьменнік сучаснасці. Які некалі яму Купала, ён — сам уяўляецца мне тэрмом, які з высокай сналы пазірае на сонца, то штурманам далёкага плавання, які магутны карабель літаратуры вядзе праз буры і перуновыя навалніцы да яснага берага, да поўнага харакаста жыцця пад небам Бацькаўшчыны.

НАД ЧЫМ ПРАЦУЕ...

Алесь ЯСКЕВІЧ

Першы артыкул і рэцэнзія, пад якімі стала прозвішча Алесь Яскевіч, паявіліся ў рэспубліканскім друку ў канцы 50-х гадоў. Неўзабаве стала ясна, што ў літаратуру прыйшоў цікавы крытык і ўдмулівы літаратурназнаўца. З кожным годам усё выразней акрэсліваліся такія рысы яго творчага аблічча, як самастойнасць думкі, шырыня і разнастайнасць інтарэсаў, здольнасць разважаць аб літаратуры смела, свабодна, праблемна, умелна глыбока прапікнуць у ідэйную сутнасць і эстэтычную прыроду мастацкіх твораў. Сёння слова маладога крытыка добра чуваць у нашай літаратуры — у яго свой надыход да з'яў жыцця і літаратуры, свайго канера размовы аб іх, іх развіты арсенал сродкаў і метадаў мастацкага аналізу. На творчым рахунку крытыка — кнігі «Нарані маладога дрэва» і «Ад слова да вобраза», багата цікавых і змястоўных публікацый ва ўсеагульным і рэспубліканскім друку, што здоблілі прызнанне і ўвагу чытачоў.

Сёлетня імя крытыка амаль не сустракалася ў друку. Чаму? Не пісалася? Не, гэта не так, — адказаў карэспандэнту «ЛіМа» Алесь Яскевіч.

— Быў заняты вялікай працай, якая ўжо амаль завершана. Умоўна назва яе: «Нарадзёныя вобразы». Круцічыся ў пекле надзённых крытычных праблем, я адчуваў даўні сум на літаратурнай творыі. Без належнага загляднення ў яе немагчыма быць сапраўдным крытыкам. Мяне асабліва вабіць даследаванне самых таямніц мастацкай з'явы — вобраза, таго, што з'яўляецца вызначальным у тонкай духоўнай матэрыі мастацтва.

«Надгледзець» унутраную структуру з'явы ўдаецца больш за ўсё тады, калі іна яшчэ ў працэсе ўтварэння. Як толькі ў ёй выкрышталізуецца форма, ураўнаважыцца структура, з'ява «спяшаецца» схваць, прытаіць белыя ніткі, швы, снап, звязкі, не жадаючы выдаваць сваіх таямніц. Вось я і раблю ў новай працы спробу надгледзець «завязванне» вобразнай рэчыванасці ля самых вытокаў, яшчэ пры выплыванні задумы, і прасачыць далейшае фарміраванне мастацкай структуры ў бясконца зменлівым стыльвым акіяне, як рухомага адзіства формы і зместу, у працэсе афармлення апошняга. Стывялыя надыходы, калі выпарыстаць магчыма-сці стылістыкі па-са-

праўдному, дазваляюць назіраць прадзе формаўтварэння на ўзроўні найтанчэйшай меры, гэтага амаль чарадзейнага мастацкага «ледзледзь»... Хочацца ўлавіць, як у трапяткім дыханны мастацкай вобразнасці ажыццяўляецца галоўнае ў мастацтве — абагульняецца і асэнсоўваецца матэрыял жыцця, на поўную сілу раскрываецца творца, яго здольнасць рэалізаваць свае ідэйны і інтэлектуальныя багаці і на самым высокім узроўні мастацкасці...

— А што ў планах на бліжэйшы час?

— Хутка ў выдавецтве «Навука і тэхніка» выйдзе манаграфія «Шляхі беларускай савецкай прозы», напісаная ў сааўтарстве з М. Мушыскім і В. Каваленкам.

Мяркую неўзабаве складзі зборнік артыкулаў, які па сваёй праблематыцы стане працягам майёй кнігі «Карані маладога дрэва».

Ёсць жаданне вярнуцца зноў да колішняй цікавасці — пачатковых стыляў беларускай літаратуры. Даўно прасіцца на паперу думкі аб беларускім мастацтве і архітэктуры, мару, калі стане ўмельства, налісца пра нашых дзівосных старых жыванісцаў — Ф. Рухчына, С. Жукоўскага і В. Бялінскага-Вірулю...

ПРЬЦЕМКІ КРАЛІСЯ ў анно ня-
пэўна, спасцярожліва. Неўпры-
кмет яны набрыньвалі цемна-
тою, гусцелі, поўнілі сабою вы-
сокую белую палату. З надвор-
ку па бласе тупацеў дождж:
дзынь-дзынь, дзынь-дзынь... Які-
мец, глядзячы ў столь моўчкі лічыў гэтыя ўдары, і
яму здалася, што ён ляжыць дома, а пад павецію
дзед Антон, падмасціўшы пад сябе абчоканы ся-
керамі кругляк, клепча касу. Дзынь-дзынь, дзынь-
дзынь... Дзед адаб'е лязо, потым крывым, абкура-
ным пазногцем правядзе па джалі і будзе
яго яшчэ доўга даводзіць мянташкэй. Пасля за-
чэпіць касу за круглае, у параніках, бярвяно, што
вытыраецца з верхняга вугла хлява, і, задаволе-
ны, задзімчы тоўстую, з палец, самакрутку...

З калідора чуліся ціхі галасы: нехта там шор-
гаў па падлозе, нібы заведзены. Пахла лекамі і
яшчэ нечым адметным: так пахне толькі ў баль-
ніцы.

На суседнім ложка, праз вузенькі праход,
шпосці забулькала, захлапала, потым бульканне
перайшло ў натужлівае сіпенне і, нарэшце, пачуў-
ся дробны кашаль, як усё роўна заквактала ку-
рыца. Над цёмна-шэрай коўдрай загоргаўся белы
пучок бародкі, які хістаўся туды-сюды нейкую
хвіліну, а потым застыў, уставіўшыся ў столь.
Аднекуль з-пад коўдры вылізнула белая, худ-
дая, з сінімі пражылінамі, як акораная лазна,
рука і выцерла бародку, вусы, губы. Бародка на-
хілілася набок, і тады стаў відзець маленькі носік
— нібы нарасць на бульбіне — на зморшчаным
твары, сліявы рот з адным зубам. Дзядок сна-
ваў хітравата і ўважна:

— От, халера, душыць, ратунку няма.
Ён зноў заківаў галавою, нібы яго хто шмор-
гаў вярочынай. Сцішыўшыся, неяк вінавата пра-
шмакаў:

— Немач, дык немач. І дахтары рады даць не
могучь. Пілюлі не памагаюць ужо.

Дзед павярнуўся на другі бок, потым зноў пе-
рамаціўся на спіну, памасціўся крыху і нечакана
гукнуў на ўсю палату:

— Сястра! Сястра!..
У дзвярах засяляла вузенькая палоска,
потым пашырэла. Увайшла сястра і стомлена ска-
вала:

— Пацярпі, дзед Мікодым, пацярпі. Ну, коль-
кі ж табе таблетаў можна даваць!

Дзед незадаволена перасмыкнуў губамі:

— Колькі-колькі? Колькі нада...
— Яны разумеюць лепей за нас. Баліць —
трывай. Няма здароўя — тутана табе не ўста-
вяць новае. Падлечай нямога і скажы дзякуй.

Гэта азваўся другі стары. Гаўрыла, які ляжаў
на ложку паверх коўдры. Ён быў у штанах у чыр-
воную палоску і ў белай нацельнай сарочцы, якая
матузкамі была завязана на вострых, як у пёўня,
грудзях. Стары гаварыў паволі: ён нібыта прада-
ваў кожнае слова, важнае яго і шыдаваў расста-
ца з ім. Худы кадык наўтаўся пад напятай на жы-
лах скурай, нібы чайнок.

— Эх, ты, чалавеча. Сваё мы з табою ўжо ад-
жадзілі на гэтым свеце. А от ён — малады. Яму
яшчэ жыць ды жыць...

Зноў затрэслася бародка-пучок, Мікодым ха-
цеў кашлянуць, але кашаль не выціснуўся напо-
верх пабулькатаў, паспеў дзясціць ў грудзях і
аціх.

У палаце стала ціха. Зноў за акном нудна та-
рабаніў па бласе дождж. Дзень, які, мусіць,
збрыдчэў не аднаму Якімцу, адыходзіў. А напе-
радзе была доўгая ноч, такая ж нудная і балю-
чая.

Прайшло мо з паўгадзіны. У палату зноў
упырхнула сястра. На тумбачку, што бліжэй да
дзвярэй, паставіла свой падносік з лекамі, са
шпрыцамі і ўсялякімі прыладамі. Шчоўкнула
ўключальнікам — загараўся лямпачка над дзвя-
рыма, пад круглым, з матавана шкла, плафонам.
Сястра зусім маладзенькая — рыжаныя, вясё-
лая, з кірпатым, рабёнькім, як кіраўніца, яйка,
носікам. Мусіць, змяніла тую сястру, што пра-
цавала ўдзень.

— Ну, як, дзед Гаўрыла, здароўе? Ляжыце,
ляжыце, укольчыць вам дадзім.

Гаўрыла трохі паварочаўся, пасоп, пакуль, му-
сціць, ачوماўся ад таго ўколу. Узяўся, доўга шу-
каў нагамі па падлозе шпеланцы, уздзеў іх і ве-
куды патэраў, шпеланцы заднікам: усё роўна,
як на рэчыцы бабы пранікам.

— А скуль ты будзеш? — Мікодым, нібы
ўзрадаваўшыся, нагодзе пагаманіць, павярнуўся
да Якімца. — Моўчыкам усё, пра сваё, бач, ду-
маець. Нячога так. Адно слова кінеш, другое —
і стане на сэрцы лягчэй.

Дзеду карцела пагаварыць, гэта было відно па
ўсім; і Якімец азваўся:

— Ды як вам сказаць... З суседняга раёна я,
як бы і тутэйшы. Не пашанцавала вось трохі —
прыйдзецца з тыдзень адляжацца.

Мікодым спачувальна заківаў бародкай, спагад-
ліва глядзячы ў бок Якімца.

— А дзе ж цябе так ганнула, божа мой? Не
шуткаванне табе — звязалі бінтамі шчытна так,
каб не разваліўся усё роўна. Гэта, брат, дзела
сур'ёзнае...

— Ды нічога, дзеду. Косці цэлыя. Трохі абпа-
ліла... Па гэтым бы яшчэ на танцы пайшоў. Ды
толькі нечым напаследак па карку ашчаперыла,
уваччу стала цёмна. Як сюды везлі, дык і не
ўпомню... У нас свая бальніца, але ж тут, мусіць,
дахтары лепшыя.

Якімец так і сказаў «бальніца». Па-свойму, па-
вясковаму, як гаварыў усё ў іх.

— Т-так, — працягнуў Мікодым. — Т-так.
Ён уважліва глядзеў на Якімца, як бы праці-
паючы яго: ці не хітрае часам хлопца, мо пабліз
за шкоду якую? Хітравата прыжмурыўшыся, за-
шытаў:

— Мусіць, пры дзеле дзе стаяў?

— Трактарыст я. Дзела простае: рычаг уперад,
назад, уперад... Якімец змоўк, але пабачыў, што
дзед навастрыўся слухаць.

— У тую ноч араў я, папар падымаў у Лясі-
шчах: месца такое ў нас тамака. Ну, і ўгледзеў,
як бы агонь цымень пачаў. Там, ля складоў на-
шых. Ноч цягнулася, далёка відаць. Узлез на
кабіну, ўзірнуўся — як бы, і праўда, тлее што ля
бочак з саларкай. Іскры пырскаюць, як вецер
дзьмухне. А адтулека, з калгаса, не відаць гэтага
агно: за пастройкамі хто згледзіць? А мне відно...
Стаю гэтак на кабіне, думаю. Там саларка, рва-
не — дык рады не дасі. А поруч во, як да дзвя-
рэй, склад пачынаецца. Далей машыны стаяць...
Адстыркнуў я плужкі ды напразці і паваліў праз
поле. Трактар д-добры, цягне, будзь здароў —
па хмызах, па барознах. Трохі не паспеў: польмя
рванула і кінулася на склад. Але згаслі ўсё-
такі. Удвух, са сторакам нашым... Склад з аднаго
боку сатлеў, але ўбытак невялікі, паправаць...

Мікодым жаласліва глянуў на Якімца, палагад-
неў:

— Так, братка, дабро спасаў. Гэта д-добра...
Значыць, лчы — герой. Жыццё пад агонь пад-
стаўляў. Т-так...

Алесь ДЗЯТЛАЎ

АПАВЯДАННЕ

ПЕРШЫ СЧЕТ

У Мікодыма была такая звычка — цягнуць
апозынае слова. А Якімцу здалася, што дзед пасмі-
хаецца з яго і таму хавае ўсмішку ў сваім цягу-
чым «т-так». Ён глянуў на Мікодыма: той быў
сур'ёзны і трохі нязвычайна заклапочаны.

— А я, лічы, таксама тутэйшы... — сказаў
дзед паволі, з роздумам і змоўк.

Ён, бачна, хацеў нешта расказаць, але як бы
мусіў яшчэ раз ўгрунтавацца, ці варта гэтаму
хлопцу расказаць. Павярнуўся бліжэй да Якім-
ца, вочы нібы адтаілі, адцяпіліся.

— Жыў я, значыцца, у Кушталах, радзіўся
там. Гэта, калі знаеш наша месца, ад горада вёрст
дваццаць. Там і цяперака жыў. Э, малады быў,
порстка бегаў. На ногі лёгкі быў, ой, які лёгкі: за
панскую скацінаю, бывала, цэльны дзень бегаеш.
І нічога, немачы не чуў... Сіратаю рос, а хлеб ба-
траці — нясмачны: Жуеш, а ён назад з глоткі
прэ, хоць ты яго калом трамбуй. Пасытаў я яго,
нікому б такога не зчыў. Гавораць жа людзі, хата
чужая, што цешча ліхая... Працаваў гэта я, зна-
чыць, у пана Галога, цяперака толькі сад там. За
Кушталамі, калі ехаць, па правую руку ад дарогі,
ля рэчкі. Дом спаранхнеў, расцягалі, а садок ні-
чога сабе, малады трохі падсадзілі, стаіць...
Адзін я тамана жыў, як аскабалак які. Радня
якая была, дык, халера, не прызнавалася: бач
ты, бедны, што з ім хеўру вадзіць! Ну, і цягнуў я
лейцы. Адзін, бы тая алешына на балоце: з якога
боку ні дзьмухне вецер, пацэліць акурат у яе. Гэта
цяперака можна паехаць маладому ў горад,
ды і ў вёсцы работы па горла ўсялякай, а тады
адна дарога была — упрагайся да багацея... Але
гэта так, для зачатку. А хачу я табе сказаць, хло-
па, што не заўсягды мне было называна ў Basis-
це хадзіць ды панскія аб'едкі падбіраць. Вот,
прайшла рэвалюцыя, — дзед узняў уверх палец,
як бы ставячы кропку на ўсім сваім колішнім
жыцці. — І усё перамянілася.

Мікодыма зноў затрос кашаль, які набрыньваў
дзясціць ўнутры і цяпер вырваўся на волю. Праз
колькі мінут ён ачوماўся ад яго, ляжаў чырвоны,
нібы высягнуў з добрае парыльня на вольнае па-
ветра.

— От, халера, злыгала мяне хвароба. Ніяк не
ўдзікамірыцца, — нібы павініўся стары. — Калі
яна перастане пасвіць мяне, нягледзячы... Значыць,
як сельсавет стаў у нас, то выбралі мяне стар-
шынёй. На той час граматы быў — чатыры клас-
сы закончыў.

Мікодым дробненька захіхнаў, як усё роўна
хто сыпануў на бляшаны дах жменю каменчыкаў,
заёрзаў на ложку. Ад гэтага смяшка паквавеў,
паружавеў, сеў і спусціў на падлогу маслатыя но-
гі, на дзіва вялікі, быццам чысьці, а не сваё.
Нечакана сярдзіта выдаў:

— Ч-чэсны быў. Спытай, калі не верыш, у

кожнага ў Кушталах, скажы гэтае самае табе. А
ўсё ж грэх нашу. Збаяўся ж за сваю скуру? Не
ведаю.

Пачакаў крыху і памяркоўна, нібы зноў пера-
жываючы ўсё набалелае, працягваў:

— Было гэта яшчэ ў трыццацім, мабыць. Быў
такі мужык у нас — Кандрат Молах. Некаму пе-
райшоў дарожку, ну, і заява: нулак, экспалататар.
Кандрат больш па сталярнаму дзелу, хаты стаў-
ляў людзям. Ну, і пасабляў яму там адзін: дзе
пілу пацягне, дзе бярвяно падыме. Прайшла да
яго. Абзірае гэтак пужліва, з няёмкасцю, панаў,
збляднеў... Ну, і ледзь не саслалі. Удалося неяк,
вырчыў я Кандрата. Жыць бы не змог, сумлен-
не калала, — нейк урачыста закончыў дзед.

— Вот так яно, — зноў павесіў Мікодым...
Жылі, усяляк бывала і добрае што, і брыдкае. Га-
лоўнае ж, чалавекам заўсёды заставацца. Тады
пад старасць спакайней будзе, каліць ніхто ліхім
словам не стане.

У палату заглянула сястра, тая самая, мала-
дзенькая, з носікам-лікам:

— Вы што сёння, дзядуня, гаворыце многа?
Зноў будзеце кашляць.

— Яно, дачушка, як прагаворыўся трохі, дык
лягчэй. Заместа тых таблетаў.

Сястра выйшла. Мікодым паварочаўся, потым
уздзеў паласатыя бальнічныя штаны і пасунуўся
ў калідор.

...Душна, цягуча ішла ноч. Якімец, як ні ха-
цеў, а не змог заснуць: зноў стаяў у галаве, а на
назе торгала нейкая жылка. Ён масціўся і так,
гэтак, але нічога не мог зрабіць са сваёю бядою-
усё здавалася, што мулка. Пад самую раніцу тро-
хі скарэй боль і неяк забыўся трывожным, сна-
хоплівым сном. Ён не чуў, як усхадзіўся вецер,
завалтузіўся за акном дожджык, а потым коса
ўдарыў снег — нібы хто павесіў там, звонку, якое

радно, і яно чаплялася за раму, шарсцела па
шкле.

Пацыху вывіднівала, і, на дзіва, рабілася валь-
ней. Мікодым, як самы барджэйшы, толькі пра-
чнуўся, глянуў у акно і зарадаваўся, нібы малое:

— Во-о, адно вочы выядае. Глядзі ты, сне-а-а-а!

Гэтая неспадзеўка ўзяла ўсіх.

— У мяне свая прыкмета: як ліст з вішні ўпа-
дзе, то і чакай снегу. — важка каціў словы Гаў-
рыла. — Тады снег моцны, настаішы. А гэты —
да абеду палжыць, у ім слыў няма, адно балаў-
ство. Ён і не трэба пакуль — скаціну шчэ можна
ганяць на пашу.

— Я дык, бывала, такім часам з касою яшчэ
хадаў па купінах: там скубанеш, у другім мес-
цы і — набіраеш да зімы, — утыркнуўся Міко-
дым.

— Цяперака з сенам цяжківата — усё пааралі.
Але ж хто спрытнейшы, то кароўку не аставіць
без корму. Адно — з калгаса трохі даваць пачалі.
А то — як купіш дзе. У прошлым годзе ажно з-за
ракі я прывёз два вазы. Добры былі, як рублём
ўціснуць. То харашо было зімою, — гудзеў, нібы
ў пустую бочку, Гаўрыла.

— Яно, як сіла ёсць ды грошы, то і можна рас-
старацца. Толькі трэба далей ад'язджаць. Адно —
дзешавей там. — падтрымаў яго Мікодым.

Старыя цягнулі гаворку пра сваё справы, ад
якіх адарвала хвароба. Хоць пагавораць, і то
лягчэй на сэрцы стане...

Галоўны ўрач, невысонкі, рухавы, яшчэ нестара-
ры чалавек, зрабіў свой штодзённы абход. І зноў
пацякло размеранае, бальнічнае жыццё. Сястра
павяла за сабою Мікодыма на перавязку. У па-
лаце паціпала і як бы нечага не стала. Якімец
глядзеў на змятую, загорбленую коўдру на Мі-
дымавым ложку, і яму хацелася, каб там быў
дзед, вадзіў сваёй бародкай і нешта расказаваў.
Насупраць ад Якімца ляжаў Гаўрыла тварам уго-
ру, і з-за верхняй перакладзны ложка бачыўся
толькі ягоны худы, як счарнелы фасолевы струк,
нос.

— Стагнаў ты сёння ноччу, як цёбе, не раўну-
ючы, рэзалі. А па мне, дык баліць — крычы, бо
інакшага выйсця нямашака. І я енчыў, лічы, ча-
тыры месяцы тутак, аперацый штук пяць рабілі.
Трохі ўзгробся. А паміраць — ой, не хочацца.
Восьмы дзясцік у патыліцу стукне, а, здэцца, і
не жыў.

Гаўрыла варочаў словы, і яны, простыя, зра-
зумелыя, набывалі інакшую якасць: выдавалі
больш значымі і цяжэйшымі. Ён раптам узняў-
ся на ложку, абалёрся на локаць і пільна пагля-
дзеў у бок Якімца, як бы бачыў яго першы раз.

Аляксандр Паскробышаў працуе масажыстам у санаторыі «Нарач». А ў вольныя хвіліны ён сядзе за пішучую машынку і вобмацкам — зрок быў страчаны ў шаснаццацігадовым узросце — выстуквае апавяданні для дзяцей. Пра вясковых хлапчукоў, якія любяць свой край, пра лясных звяроў, што знаходзяць апекуноў у вёсцы. Гэтыя апавяданні неаднаразова друкаваліся ў беларускіх дзіцячых часопісах, чыталіся па радыё. Яны былі выдадзены асобнай кніжкай. Закончана і новая кніжка апавяданняў для дзяцей, якую аўтар мяркуе здаць у выдавецтва «Беларусь».

У апошні час Аляксандр Паскробышаў пачаў спрабаваць свае сілы таксама ў паэзіі. У яго вершах ёсць шчырасць, непасрэднасць пачуцця. Прапануем тры яго вершы ў перакладзе з рускай мовы Уладзіміра Караткевіча.

ПОСЦІЛКА

Строчыць маці на машынцы дзіўныя ўзоры:
Вось і з кошычкам дзяўчынка пайшла на ўзгорак.
А дзяўчыны сонца свеціць, неба ў смуге сінняй,
Высноваў на ёй сукенку вецер павучынным.
Кветкі просяцца ў кошык, сцелюцца на ўзмежку.
Злева—гай, а поле справа, а між імі сцэжка.
Далей рэчка у блакіце пад гарой віруе...
Спадабала, пэўна, мама вышыўку такую,
Падбірае колер тонкі, — найясней, як трэба —
І карункі светлых кветак спалыхнулі ў небе.
І расінкі, як вясёлкі, у пясціках граюць,
І з вярэнькі рамоначка зорна выглядае.
Вось прыйшла у хату Леля: што за дзіва ў доме?
На тканіне—поплаў, поле, гай даўно знаёмы.
І знаёмая вярэнька пад голкаў ўзнікла,
І вярба, што ля сцяжынкі над вадой панікла.
А машынка, нібы конік, на ўвесь дом сакоча,
А дачка матулі плечы ціха гładзіць хоча.
Ды застыла, бо чаруюць дзіўнымі візарункам

Тыя мамыны дзівосы, дзіўныя карункі.
Пальцы матчыны радочак — ну, як бісер—гоняць,
Выснавала вось якую посцілачку доні.

К О Н І К

А конік вясёлы звініць апаўночы,
Звініць, утрапёны, і змоўкнець не хоча.
На сонца звініць і на дожджык сакоча,
Звініць у гародзе вясёлы званочак.
Замоўкне на золку вясёлы званочак —
І раптам няспынна ізноў засакоча.
Не сцігне ўпарты — як кліча трывогу —
Звініць над палямі, звініць ля дарогі.

А Б Д У В А Н Ч Ы К

Быў той квецік жоўты, жоўты,
А пасля зрабіўся з шоўку.
Вецер з кветкай пагуляў—
абдыванчыкам назваў.
Апынуцца аж пад хмарай ён тады
пакляўся ў марах.
А пад хмарай — вецер люты, нельга там
без парашута.
Разляцеўся ў туманах — болей квеціка няма.
Глянё у неба каламуць — парашуцікі лятуць,
І палянка каля дома стала ўраз аэрадромам.

Глыбокія цёмныя вачыны, а пад імі купчасцелі густыя, паклычаныя бровы. Пачакаў трохі, загаварыў паволі, як бы бязменам какаці на бласе:

— Многае я бачыў на сваім вяку ўсялякага. І стараною ішоў, і сёлка жыццё па самай хрыбціне, і за глотку, бывала, брала, як не захлупіцца. І было так душна, што лажыся і памірай.

Гаўрыла змоўк, нібы мяркуючы, ці варта шчыраваць з гэтым блазнюком. Так сабе, праходзі чалавек: стрэліся дарогі і заўтра разыдуцца ў розныя бакі, як ўсё роўна і не сутыкаліся. Але нешта ўсё ж перасліла ў ягонай душы, і Гаўрыла ўжо мільчэй сказаў:

— Хочаш паслухаць пра колішняе жыццё? Ой, цяжка было, не ведаў, куды прыхінуцца. Потым абжыўся трохі, крэпка стаў на ногі. Ну, дык вот, помніцца, аднойчы, згаварыліся між сабою ўсе крэпкія гаспадары—Сымон Галавешка, Іван Град (мой сусед колішня, цяперка я на краю жыву), Сцяпан Міхалёў і іншыя—свайго чалавека, у сельсавет пасадзіць. Я быў акурат падыходзячы. Ну, а свая рука на ўласці—усё такі помач. Там і зямлю можна прыхаваць, і падаткі зменшыць. А каму глотку заткнуць. Уласць, яна там, высокая, а тутка наша б рука была. Але, братка, не выйшла па-нашаму: перашкодзіў адзін там, з раёна прадстаўнік. Раскумекаў, падла, куды вуда глядзіць. Выбралі іншага, закрыві сход, я і паняў: трэба ў цень зашывацца, а то і хрыбціну пераломіць. Вот, пагутары з Мікодзімам, не даць збрахаць. Усё так і было. Ён тады прадсядацелем быў, кіламетраў з дзесяць ад нашых Брусюў. Ад таго сходу як мы сядзеў ціха. Старажам быў, грэўся ля бабы. Праўда, мяне і не чапалі, бо я чэсна жыў, з мазалі. А гэтага Сцёпкі Міхалёвага, Града, Галавешку саслалі. Кулякі, бач ты, новыя.

Гаўрыла змоўк, нібы яму надакучыла варочаць вае цяжкія словы-камяні. А потым пачаў зноў:

— Вось тады я і з'ехаў на канец вёскі к лесу бліжэй. Яно і лягчэй там пражыць, на водшыбе. Бабу паглядзеў сабе ў Лядцах. Прыехаў на жарабку (шчэ да калектывізацыі), ускінуў на воз яе клункі, самую пасадзіў, ды і ў хату прывёз. А на любоў там ці што іншае плюнуў. Гэта цяперка выбіраюць, каб любілася, а мне абы гаспадарку вяла.

Сястра прывяла ў палату Мікодзіма. Дзед быў нечым незадаволены, трос бародкай. І некай бокам сунуўся да свайго ложка. Гаўрыла правёў яго позіркам, сцакаў, пакуль той лёг і ўлагодзіўся, і натарпка забухаў:

— У вайну я таксама ціха жыў. Аднекуль прыбрыў Галавешка, заявіўся пазней Сцяпан Міхалёў. Гавораць, адсядзелі сваё. Плявузгаюць, па іх відаць. Сцёпка, дык той адразу павязку пачапіў паліцэйскую, немцы яму вінтоўку ўсучылі, ваякам адзелаўся важным. Ну, а бобік і ёсць бобік. Мяне ўсё хіліў у паліцыю ўступіць. З хлебам, гаворыць, будзеш, і з усім іншым... Ды толькі я яму кукіш у нюх сунуў, не збаяўся: і заміж хлеба, і заміж усяго іншага. А павешта мне тая паліцыя? Я, акром пугі дык і не дзяр-

жаў нічога ў руках. Так і не перагнуў мяне, сукіі кот. А як немцы забегалі, прыціснулі іх на фронце, то Сцёпка заскакаў, як абсмалены, а потым збег некуды. Дый, мусіць, спаймалі. Як прыйшлі нашыя ну, канечне абстаноўка другая. Вызваюць мяне ў калгаснае праўленне. На халеру, думаю, завуць? Але пайшоў. Сядзіць нейкі з раёна, па правую руку—наш прадсядацель. Пытаюць: «Раскажы-ка, чым памагаў немцам Сямён Галавешка?» Уродзі, гавару, сядзеў, як і ўсе, баяўся. «А кажухі хто збіраў для акупантаў?» Неяк зімою ездзілі па вёсцы паціпаі, збіралі цёплую адзежу. Сямён кажух свой ускінуў на воз ды ішчэ аўчынак з дзесятак прыбавіў. Я і кажу: было такое, як збіралі кажухі, то Галавешка ўскінуў на воз колькі там аўчынак. Адпусцілі мяне тады дабром.

— Помню я той час. Тады адразу неяк быў у Брусюх,—уставіў слова Мікодзім.—Акурат як прыйшоў з партызанаў, ездзіў па вёсках збіраць школьнае ўсё, што разнеслі. Брусю тады ў наш сельсавет адышлі. А сам ты, Гаўрыла, кажух ці што іншае не здаў немцам?

— Ні кажуха, анічога ім не даў. Ніякай бяды нікому не зрабіў. Людцы то бачылі,—кінуў Гаўрыла.

— Канечне, ты то быў невіноўны. Але ж гэта з якога боку глянуць. Зашыўся, пазіраў, хто каго пабе—нашы ці немцы,—упкінуў Мікодзім.

— Жыць хацеў, то і зашыўся. Каб палез куды, то матляўся б на вяршчы...

На гэты раз змоўчаў Мікодзім. Гаўрыла перавесіў праз край ложка свой нос-струк, павадзіў, шукаючы, мусіць, свае шлёпанцы. Знайшоў рыпуча ўзняўся і падаўся некуды на калідор. Якімець бачыў яго вузкую трохі гарбаватую, высахлую спіну, абцягнутую бяглай бальнічнай адзежкай.

За акном паваліў густы, мітуслівы снег. Стала цяплей ў палате. А снег усё гусцеў і гусцеў, раскшоўваўся, нібы ён адзін цяпер быў гаспадаром на зямлі. Ну, усё роўна, як хто скубе там, увясі, белых гусей...

— А можа, і ляжа зіма. Эх, цяперка б жарабка добрага ды сані на падрэзах. Трасянуў бы лейцамі—любата адна!

Гэта Мікодзім уставіў у акно сваю тыркастую бародку. Ён глядзеў доўга, жаласліва, моргаў сваімі светлымі вейкамі. Уздыхнуў прытоена, каб ніхто не пачуў:

— Э-эх, жыцця...

І невядома было, што хацеў сказаць Мікодзім.

У палату заглянула сястра:

— Якімець, да вас прыйшлі.

Сказала, уважліва глянула на яго і ціха саступіла ўбок. У палату заходзілі хлопцы, яго сябры, з якімі разам працаваў. Белыя куртатыя халаты нязграбна віселі на плячах.

Якімець агледзеў іх і ўсміхнуўся. Першы раз за гэтыя суткі, што здаліся яму цяжкім кашмарным сном. Ён ведаў цяпер напэўна, што будзе жыць, што ўсё цяжкае і балючае заду.

А за акном гаспадарыў белы дзень, свежы, нібы памаладзель.

МУЗЫКА

МУЗЫКАНТЫ

РАСКРЫВАЮЧЫ ПАТАЕМНАЕ, ЗАПАВЕТНАЕ...

Сярод імёнаў нашых маладых канцэртантаў нядаўна з'явілася імя адно, што заслужыла сур'ёзнай увагі.—Карыне Георгіян. Сустрэча з вялічэстнай, якай адбылася ў канцэртнай зале Мінскай музычнай школы дзясцігодкі, прынесла аматарам музыкі вялікае задавальненне. Вучаніца Месціслава Растрпаўчыча Георгіян атрымала ў спадчыну ад свайго настаўніка лепшыя традыцыі айчынай вынаўчай школы.

Пра рознабаковасць густаў і інтарэсаў вялічэстнага сведчыць рэпертуар. У ле канцэртнай праграме—саната ля мінор Шуберта, «Пяць п'ес у народным стылі» Шумана, саната Франка і саната рэ мінор Шастаковіча. У інтэрпрэтацыі гэтых твораў К. Георгіян імянецца расшыфраваць самыя патаемныя, запаветныя задумы кампазітараў.

Асабліва хочацца адзначыць выкананне вялічэстнага санаты

Франка. У ім спалучыліся стрыманасць і ўсхваляванасць, дынамічнасць і плаўнасць, «Пяць п'ес у народным стылі» Шумана—тонныя жанравыя замалёўкі, якія патрабуюць ад выканаўцы поўнага валодання гунам, шчырасці і натуральнасці,—таксама цікава пругучалі ў Георгіян. Вялікага эмацыянальнага напалу дасягае вялічэстнага пры выкананні санаты Шастаковіча. Ножная фрэза поўнай мяццёвага сэнсу, унутранай перакананасці. Яна выраза па падкрэсліла характэрныя для творчасці Шастаковіча трансфармацыі тэм і вобразаў.

Поспех канцэрта па праве раздзяляе піяніст Аляксандр Рабіновіч. Яго ігра была выразнай, эмацыянальнай і спрыяла цэласнаму мастацкаму ўспрыняццю канцэрта.

Тацяна ВАУЧНОВА, Наталля ЯКУБ, студэнткі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Калектыву Брэсцкага драматычнага тэатра імя Ленінскага камсамола Беларускай аймацкай пастановы п'есы М. Горкага «Мяшчане». Рэжысёр—народны артыст ВССР Г. Волкаў, мастак—Ю. Ігліч.

На здымку — сцена са спектакля.

Фота П. ЛАЎРУСІКА.

ЭКСПЕДЫЦЫЯ

У ГЛУСК

Зараз часта можна чуць нараканні на тое, што знікаюць старыя народныя промыслы. Ёсць у гэтых нараканнях пэўная доля праўды. Але часам мы не заўважаем, праходзім міма і таго, што ёсць. У гэтым змалі ўпаўніцца супрацоўнікі Магілёўскага краязнаўчага музея ў час летняй комплекснай экспедыцыі ў Глускі раён.

Скажам, тыя ж набіркі—кашы з ліпавага дрэ-

ва, якімі глускія сяляне славіліся на ўсю Магілёўшчыну яшчэ, як кануць, пры цары Гароуху. Жывы гэты промысел і сёння.

Удалося сабраць і выдатныя ўзоры дарэвалюцыйнага лшчэ адзення глускіх сялян — так званых набатаў — ваўняных безрукавак, якія тут, на Глушчыне, па-асобаму ўпрыгожваліся, ручнікоў, карунак. Дарэчы, тут і сёння працуюць выдатныя іеруначніцы Соф'я

Міхайлоўская, Надзежда Радзько, Волька Каляніковіч, якія працягваюць традыцыі сваіх маці і бабулек.

У Глуску музей папоўніў і сваю унікальную калекцыю беларускіх палсоў.

Здаецца, столькі ўжо напісана пра гераічны старонкі Вялікай Айчыннай. Але тэма гэтага сапраўды невычэрпная. Хутка экспедыцыя аддзела гісторыі Айчыннай вайны музея папоўніцца

цінавымі дакументамі, знойдзенымі ў тым жа Глуску. Гэта адзін з нумароў партызанскай газеты, збор і розныя рэчы таго перыяду.

Экспедыцыяй былі знойдзены некаторыя дакументы, звязаныя з гісторыяй грамадзянскай вайны, у прыватнасці, з разгромам корпуса Дубар-Мусніцкага, які дзейнічаў і на тэрыторыі Глускага раёна.

Неўзабаве з усімі гэтымі матэрыяламі пазнаёмліцца наведвальнікі музея.

ВЫПРАЗУЛЕННЕ ПАМЫЛКІ

У мінулым нумары газеты «Літаратура і мастацтва» ў артыкуле Я. Рамановіча «Другая сустрэча» пра спектакль Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы «Без віны вінаватыя» дапушчана памылка. На стар. 9 у абзацы, які пачынаецца словамі «Нечакана заіскрылася...», прозвішча героя п'есы А. Астроўскага трэба чытаць ДУДУКІН. Роллю Дудукіна выконвае ў спектаклі Л. Рахленка.

А ДРАЗУ ж скажу—я з ліку гара- чых прыхільнікаў спектакля «А зоры тут ціхія...» на сцэне Рус- кага тэатра БССР імя М. Горкага. З заўваг у яго адрас, зробленых у міну- лым нумары газеты «Літэратура і ма- стацтва» А. Бутаковым, згаджаюся з адной: там, дзе аўтар сцвярджае, што і яму адалося, нібы толькі так і можа прагучаць на поўны голас у тэатры проза Б. Васільева, што рэжысёры Ю. Любімаў і Б. Глаголін сваім «пра- чытаннем» аповесці пераканваюць у мэтазгоднасці іх сцэнічнай версіі. Не- здарма ж так эмацыянальна нечас- рэдна ўспрымае спектакль зала. Сцэна літаральна трымае ў палоне кожнага з нас і ўсіх разам, мы не стрымліваем слёз, нам хочацца нават нейкім чынам дапамагчы старшыне Васкову і яго дзяўчатам-зэнітчыцам. Рэакцыя гледачоў на тое, што пера- жываюць героі спектакля, нагадвае рэакцыю аўдыторыі тэатра юнага гле- дача, дзе часта сцэна і зала зліваюцца ў адно.

За гэта—дзякуй горкаўцам!

Тэатр імя Янкуа Коласа тансама іграе «А зоры тут ціхія...» Не мне да- ваць ацэнку спектаклю, хоць і я, ма- быць, маю права сцвярджаць, што ў ім ёсць сапраўдны творчы знаходкі — і ў рэжысуры Б. Эрына, і ў асоб- ных выканаўцаў. Калі ж параўноў- ваць уражанні ад таго, што мы бачым на мінскай сцэне, з нашым спектак- лем, то гаворку хочацца весці не аб тым, дзе лепш і глыбей зразумелі і паказалі аповесць Б. Васільева, а пра больш прынцыповыя пытанні, закранутыя, дарчы, і А. Бутаковым. Ці мае права тэатр паказваць механічна пе- ранесены з іншай сцэны спектакль? Меў рацыю наш галоўны рэжысёр С. Казіміроўскі, калі сцвярджаў, што пры наяўнасці ў тэатры арыгінальных анцёрскіх індывідуальнасцей «гато- вы» малюнак пастаноўкі будзе абавязкова набываць новыя фарбы і ад- ценні, загучыць у адпаведнасці з ма- стаскоўскім тэмпераментам гэты вы- канавальцаў на гэтай сцэне. У гісторыі тэатра можна спаслацца на прыклад «Ягора Булычова і іншых» — гэты

спектакль вахтангаўцаў рэжысёр Б. Захава «лаўтараў» на армійскай сцэне. І, як ён сам сведчыць, талент артыстаў Дзяржаўнага тэатра імя Г. Сундуюна не «дазволіў» быць спе- танлю аўтаматычным паўтарэннем, бляклым пераказам ранейшай рэжы- сёрскай задумкі, хоць пафас драмы заставаўся той самы.

Зразумела, артысты Маскоўскага тэ- атра на Таганцы лепш разумеюць і больш дакладна па-акцёрску ажыц-

хія...» ў Рускім тэатры БССР імя М. Горкага як спектакль «любімаў- цаў» у выкананні дублёраў галоўных выканаўцаў у Тэатры на Таганцы. І на- ват у такім успрыманні пастаноўкі няма нічога заганнага.

Дарчы, «дублёры» — раўнапраўны ўдзельнікі спектакля, які сваім «бачан- нем» вобраза можа ўносіць пэўныя карэктывы і ў гатовы малюнак па- станоўкі. Класічны прыклад — «Цар Фёдар Іаанавіч» на мхатаўскай сцэ-

Г. ДУБАЎ,

артыст Дзяржаўнага тэатра імя Я. Коласа

ДЗЯКУЙ ГОРКАЎЦАМ

ЯШЧЭ РАЗ ПРА СПЕКТАКЛЬ «А ЗОРЫ ТУТ ЦІХІЯ...» У МІНСКУ

цяляюць рэжысёрскае заданне свай- го кіраўніка Ю. Любімава і іншых ста- лых пастаноўшчыкаў. Але гэта не аз- начыць, што цяперашняе выхаванне ак- цёра ў інстытутах, у лепшых выпадках даволі універсальнае (такім, прынам- сі, яно павінна быць!), не дае магчы- масці нам арганічна жыць, умоўна кажучы, у творчым клімаце рэжу- суры сёння, напрыклад, вучня А. Па- пова Б. Эрына, заўтра вучня Б. Заха- вы С. Казіміроўскага, у наступны раз вучня М. Кнебель У. Маланкіна і г. д. Больш таго—такое «перасяленне» час ад часу вельмі карыснае для артыстаў, бо пашыраюцца не толькі нашы эста- тычныя дэягледы, а і чыста прафес- іійны багаж, узбагачаецца тэхнічны арсенал прыёму ігры.

Што ж датычыць гледача, ён цяпер не толькі чытае і чуе пра Тэатр на Та- ганцы, а і мае магчымасць далучыцца да яго практычных дасягненняў, завітаўшы ў тэатр на вуліцы імя Ва- ладарскага ў Мінску. Думаю, што гля- дач можа ўспрымаць «А зоры тут ці-

не, дзе І. Маскін, Б. Дабранраваў і М. Хмялёў у партытуры Станіслаўска- га (самога Станіслаўскага!) не гублялі індывідуальнасці, давалі герою сваю трантоўку, якая пры наяўнасці адных і тых жа мізансцен, з аднымі і тымі ж партнёрамі, надавала спектаклю што- сьці «не зусім тое». Так, нават сцыз- ная дзея ў аднаго выканаўца, здаец- ца, гучала «не хачу быць царом, але абавязаны», а ў другога—«хачу быць царом, ды бог сіл не дае»... Чаму ж не разглядаць і дублёраў у перанесеным з Масквы ў Мінск спектаклі такімі сл- ўдзельнікамі творчага працэсу?

Толькі пра механічны перанос і пра «дублёраў» у часе прадстаўлення ў Мінску ніхто не думае. Спектакль захапляе арыгінальнай задумай стро- га і дакладна рэалізаванай усімі выка- ленымі сродкамі сцэнічнага мастац- тва. Ад бытавых падрабязнасцей узя- ты толькі дэтэлі. Усё астатняе—заво- страяная тэатральная форма, умоўныя прыёмы. Дошкі набываюць значэнне

то лесу, то грузавіка, то бліндажа, то салдацкай лазні. Наша фантазія абу- джана, і мы самі ў думках (а даклад- ней, мабыць, сэрцам) дамалёўваем рэ- альную карціну жыцця. І калі дзяўчы- ну расстрэльваюць, а яна толькі ро- біць па-тэатральнаму яркую пантэмію, круціцца вакол дошкі і, пабітая куля- мі, спаўзае долу,—гэта ўзрушае куды ярчэй, чым гэта бывае, калі нам пад- рабязна і гранічна «прыбліжачы» да «жыццёвасці» даюць натуралістычныя эпізод «смерці ад куля». І калі на ка- роткае імгненне святло і тыя ж дош- кі пераносыць геральна ў мірнае жыц- цё (рэтра-спектыўныя кінематаграфіч- ныя «напльвы»), нам няма патрабы бачыць дэтэліва адноўлены антураж у бытавой праўдзе фатаграфічнага педантызму, бо фантазія і тут «пра- цуе», і ў нашым уяўленні ўзякае кож- ным з нас па-свойму ўбачаны мірны дзень з кароткага жыцця геральна та- ды, калі танкі вермахта яшчэ былі за Віслай і за Нёманам...

«Зоры...» на сцэне часам ставяць так, што смерць адной (або адных) геральна павінна быць як бы самай трагічнай, а іншых — менш. Горкаў- цы ідуць па адзіна правільным шля- ху: мы аднолькава драматычна пера- жываем кожную смерць, яны ўсе нам аднолькава дарагія, дзяўчаты- салдаты.

Рэжысёр Б. Глаголін хай сабе, па- водле скептыкаў, толькі «ўганяў» вы- канавальцаў у гатовы малюнак, але ж ці мае мы права не заўважаць і не ві- таць сапраўдных артыстычных адкры- ццяў у «Зорах...» на рускай сцэне ў Мінску! Скажам, умоўна Э. Аў- чынінікава радуе завершаным ва ўсіх нюансах сцэнічным вобразам Галі Ча- цвяртак, самай юнай і самай непасрад- най з зэнітчыц старшыні Васкова. У тыя на дзіва сціслыя моманты «солы- нага» жыцця ў спектаклі, якія адве- дзены ёй па ролі, актрыса раскрывае невычэрпныя глыбіні дзявоцкай душы ў станаўленні характару, якому так і накіравана лёсам памерці на ўзле- це... І дынамічныя мізансцэны, і імклі- выя ўнутраны рытм жыцця ў кожнай сцэне не замінаюць Э. Аўчыннікавай «аспяваць» сказаць пра герально ўсе,

ТВОРЧЫ абмен у галіне тэ- атральнага мастацтва паміж Украінай і Беларуссю мае даўнія традыцыі. У савецкія га- ды яны ўзбагачаліся і замацоў- валіся. Дастаткова сказаць, што беларускія артысты сыгралі амаль усе п'есы А. Гарнейчука, ставяць творы М. Заруднага, В. Мінка, А. Ка- ламійца, а іх украінскія калегі— К. Крапівы, А. Макаёнка, А. Маўзо- на, А. Дзюлендзіка. Прэм'еры апош- ніх сезонаў яшчэ раз засведчылі, што такі абмен адбываецца па творчых меркаваннях, без скард, што пераход сцэнічных твораў з адной нацыяналь- най сцэны на суседнюю дыктуецца часцей за ўсё высокімі драматургі- чымі якасцямі і жанравай разнастай- насцю рэпертуарных навінак.

Харкаў—горад, які даволі часта знаёміцца з творамі беларускіх дра- матургаў. Тэатралы памятаюць гас- ролі купалаўцаў і коласаўцаў, візіт Брэсцкага тэатра імя Ленінскага кам- самала Беларусі. Ставяць п'есы бела- рускіх аўтараў і нашы тэатры.

Сялетні сезон наогул праходзіць пад знакам вялікай папулярнасці драматур- гіі А. Макаёнка. Амаль адначасова з Мін- ском і Масквой у розных гарадах Ук- раіны іграюць «Трыбунал» і «Зацёкана- га апостала». Розныя рэжысёрскія трантоўкі, розныя стыльвыя асаблівас- ці, розныя анцёрскія індывідуальнасці. Але, мяркуючы па водгунах гледачоў і крытыкі,—усюды заслужаны поспех.

Акадэмічны тэатр імя Т. Шаўчэнка адным з першых на Украіне паказаў трагікамедыю «Трыбунал». Рэжысёр Ф. Аляксандры дасягнуў мастацка- га поспеху ў сваёй трантоўцы п'есы і рабоце з артыстамі. Спектакль мож- на назваць лепшым у сялетнім сезо- не шаўчэнкаўцаў. На маю думку, Ф. Аляксандры падкрэсліў аптымі- стычнае гучанне драматургічнай асно- вы. Ён аддаў перавагу тым вобразам, якія раскрываюць непахісную ідэй- ную адданасць людзей. Іх маральную чысціню. Тэатр не згодзіць канфікт да вузкаямежнага, вядомага на сцэ- не ўспрымаецца як маштабнае, як твор вялікага грамадзянскага пафасу. Мастацкае афармленне і Канстанці- навай спрыяе такому уражанню. До- карацы не паўбаўлены прынятай ця- пер умоўнасці, але ў іх вельмі так- тоўна скарыстаны матывы беларуска-

га народнага мастацтва, яны даклад- ныя ў дэталіх побыту.

Анцёры, вядома, радуюцца, калі ім даручаюць такія багатыя па псіхалагіч- ным малюнку ролі. У такіх выпадках мы, людзі тэатра, гаворым: дай бог сы- граць тое, што напісана! Драматург на гэты раз не прымушае выканаўцаў не- шта «дадумваць» за аўтара, ён піша вы- разна, сарвавіта, добра матывуе кожнае слова і кожны ўчынак персанажаў. Воб- разналі сістэма ў п'есе, як гэта бывае заўсёды ў лепшых творах А. Макаёнка, адпавядае аўтарскай задуме.

Напрыклад, артыст Б. Мізіненка ў ролі Калабка выглядае вельмі зям- лым і па-мастацку ярка абмалёваным

звачь выканаўцаў ролі Надзеі (А. Свісту- нова), Зіны (Р. Коласава), Галі (Я. Ціма- феенка). Па-сцэнічнаму завостраны ма- люнак персанажа прапанаваў Я. Бандар- рэнка (нямецкі камендант), добрым партнёрам якога выступае В. Шастала- лаў (Сырадоў). Калі хто і выпадае з ансамбля, то толькі выканаўца ролі Ва- лодзі: у артыста Я. Ткачэні ён атры- маўся менш перананаўчым, чым у аўта- ра, асабліва ў хвіліну вышэйшага ўзды- му юнацкіх пачуццяў у фінале спектак- ля.

Пра поспех «Трыбунала» сведчыць і тое, што ён не сыходзіць з рэперту- арнай афішы тэатра. Спектакль гу- чыць мужна, ён праўдзвы і па сутнасці і па сцэнічнай форме. Пафас яго

А. СКІБНЕЎСКИ,

заслужаны дзеяч мастацтваў БССР

УЗАЕМНА ПЛЁННЫЯ СУВЯЗІ

«ТРИБУНАЛ» І «ЗАЦЁКАНЫ АПОСТАЛ» А. МАКАЁНКА У ХАРКАВЕ

партрэтам героя, які ўзняўся на сцэ- нічныя падмошкі з рэальнага жыцця. Украінскі анцёр тонка адчувае на- цыянальную прыроду характару. І мяне асабіста ўзрадавала асабліва тое, што ў макаўкаўскім Калабку— Мізіненку ёсць нешта ад фальклорна- га Несцеркі.

Паліну іграе А. Шабельнін, якая ў свой час выступала ў ролі Лявоніхі. Ужо тады яна паказала, што ёй, як актрысе, вельмі блізкая натура бела- рускіх жанчын, шчырых і гарачых, летуценных і няўрымслівых. І Палі- на ў ле выглядае геральна, надзеленай ад прыроды тэмпераментам, які не дазваляе ёй мірыцца з крыўдамі і прыстасаванцтвам. Яна—самаахвяр- ная, калі гэтага патрабуе ад яе сум- ленне маці.

У выдатным артыстычным ансамблі «Трыбунала» у шаўчэнкаўцаў трэба на-

вучыць, асабліва маладога гледача, якім павінен быць наш чалавек у сва- іх лепшых грамадзянскіх якасцях. А гэта і было задачай драматурга і ка- лектыву, які ўзліў яго п'есу да паста- ноўкі.

Менш паніжасціла другой новай п'есе А. Макаёнка «Зацёканы апо- стал», пастаўленай Рускім тэатрам імя А. Пушкіна. Да анцёраў асаблі- вых прэтэнзій, мабыць, і не прад'я- вілі: яны стараюцца па меры сваіх сіл і таленту выканаць ролі на доб- рым прафесійным узроўні. Імя рэ- жысёра, абазначанае на афішы, — В. Дабравольскі—выклікае павагу да сябе. А спектакль, шчыра кажучы, не атрымаўся. Застаецца адчуванне не- чага знароч зрэбленага, штучнага. Гэ- та бачыць і ў сцэнічных вобразах, якіх нікі не складаюцца ў адзіны ап- сальб, і ў расплывістай звышзадачы ўсяго спектакля. Часамі нават мастац- кі густ падводзіць рэжысуру і арты- стаў (скажам, выклікае пратэст нату-

ралістычнае выхаванне танца з лямб- дай).

Спектакль наўвё мяне на думку, маг- чыма, спрэчнаю і ерэтычнаю, калі ўлі- чыць папулярнасць гэтай п'есы і репу- тацыю А. Макаёнка. Але я мушу выка- заць яе ўголас. Разам з тэатрам адка- насць за няпоўны поспех нясе і драма- тург, якога я вельмі шаную. На жаль, мне не давялося паглядзець «Зацёкана- га апостала» на сцэнах іншых тэатраў. Як рэжысёр я не адзін раз перачытаў п'есу і не знайшоў у ёй сапраўды ма- навінаўскіх караняў, заглябленых у рэальнае жыццё. А гэта ж заўсёды жы- віць і вызначае магістральны кірунак яго творчасці. І сюжэт, і характары мне здаюцца штучна зададзенымі ў гэтай п'есе. Ці не пагнаўся ў дадзеным выпад- ку А. Макаёнка за модай, якая часам і ставіць за мэту эпаціраваць гледача, ха- вае за падтэкстам розныя намікі і прэ- тэнзіі на філасафічную глыбіню?

Праўда, у чыста памфлетным пла- не А. Макаёнка і тут закранае нека- торыя з'явы сучаснай рэчаіснасці і погляды пэўнай сацыяльнай катэго- рыі людзей. Але імгненна ахапіць тое, што не паддаецца ахопу ў адным сцэнічным творы, выйсці па арбіту рацыянальнага паказу рэчаіснасці ў тэатры, «не адстаць» ад так званай драматургіі намёкаў і «трэціх» пла- наў, якую так шануюць у апошні час і старыя рэжысёры, якія хочуць выгля- даць маладымі, і маладыя, якія прэ- тэндуюць на рэпутацыю мэтраў,— усё гэта выдае сканструяванасць і зададзенасць п'есы.

Успамінаю, як на пачатку сваёй твор- чай дзейнасці А. Макаёнка напісаў, а Бе- ларускі тэатр імя Яні Купалы паставіў драму «На досвітку». Хаця ў спектаклі былі заняты лепшыя артыстычныя сілы сапраўднага мастацкага твора не атры- малася. Прычына, на маю думку, была ў тым, што жыццёвы матэрыял, пакладзе- ны ў аснову п'есы, быў па-кінжанаю вядо- мой драматургу (падзеі адбываліся ў пасляваеннай Францыі). П'еса пісалася, як кажуць, паводле дадзеных з другіх рук. Арганічна засвоіць нават добра вы- вучаную і асэнсаваную рэчаіснасць мас- так тады не здолеў. Пераважалі літэра- турныя і тэатральныя рэмінісцэнцыі.

Прыблізна тое ж заўважаеш і ў «Зацёканым апостале», са зразуме- лай папраўкай на ўзроснае майстэр- ства і вопыт драматурга. Пушкінцы не дасягнулі поспеху яшчэ і таму,

ВЫСОКАЯ СЛУЖБА

НАРОДНАМУ АРТЫСТУ СССР Яўгену ПАЛОСІНУ — 60 ГАДОУ

што неабходна ведаць пра яе нам, гледчам! Любімаўская партытура спектакля не чужая ёй, хоць яна раней і ніколі не сустракалася, мабыць, з такой формай «жыцця ў вобразе».

Акцёр Ю. Ступаню, на маю думку, авалодае надзвычай складаным у гэтай інсцэніроўцы апавесці характарам старшыні Васнова (у інсцэніроўцы С. Дзіманта і Б. Эрына роля багацейшая па тэксце). Ён паназвае, што і яму можна даваць ролі з вялікімі перыядамі маўчання, калі пра чалавека замест слоў гавораць вочы, міміка, жэст, рух. Не, завершанай работу над вобразам Васнова ў горкаўцаў не назавеш, але ж не гэта не аддаць належнае таму ж і кроцьчы да яе, да мастацкай завершанасці, акцёр Ю. Ступаню напаўняе паўзы заўсёды хвалючым адчуваннем героя ў тым, што гэта вялікая трагедыя для старшыні — быць сведкам смерці пяцёх дзяўчат, якія сваім подзвігам, хай сабе на кароткі тэрмін, але прыкрылі шлях немцам праз Беларуска-Балтыйскі канал, і тым выканалі клятву-прысягу. Яму па-мужчынску нават горка, балюча, сорамна пасылаць іх на заданне, з якога вяртання не бывае... І ён павінен быць рашучым, нават бясплітасным: ён, чалавек, які пабацькоўску або па-сяброўску ўжо палюбіў кожную з байцоў-дзяўчат. Мы адчуваем у гэтым героі змястоўнае духоўнае жыццё, хоць у адпаведнасці з роляй артыст пераважна дзейнічае моўчкі. Па-акцёрску я адчуваю, што ў росце і Ж. Ярмаціцкая ў ролі Соні Гурвіч, і В. Клебановіч — Жэні Камількова...

Праўда, мае нататкі — не рэцэнзія. (Я — толькі акцёр, не крытык). Мне хацелася сказаць, што актыўнае творчае ўмяшальніцтва ў практычную плынь Рускага тэатра БССР любімаўскай плыні дало плённы вынік. Цяпер труп, мабыць, будзе і надалей нешта правяраць поспехам «Зор...» і штосьці замацоўваць або адкідаць з прывычнага. Як часта варта ставіць такія эксперыменты ў тэатрах наогул, сказаць цяжка. Але і адмахвацца ад карысці, што даюцца імі, — памылка. Я перакананы ў гэтым.

Віцебск.

што калектыву гэты выхаваны на іншых мастацкіх узорах драматургі. Тэатр так і не дакапаўся да «душы» гэтай п'есы, артысты не прыкпілі сэрцам да яе персанажа. Рэжысёр В. Дабравольскі не знайшоў, як мне здаецца, штучна зробленым сітуацыям і вобразам правільнае сцэнічнае вырашэнне. Ён ва ўсім следзе аўтару, карыстаючыся нават правільнымі мадэрнам, які надае паставачным прыёмам стракатасць, нічым не апраўданы знешні шук. Вядома, А. Макаёнак за рэжысуру не адназвае, яму хапае і сваіх праліцаў. Але не сказаць пра тое, што можна падказаць яго «Зацэсканы апостал» тэатру, я не мог.

Цяпер тэатр імя А. Пушкіна збіраецца паставіць славетную намядню К. Крапівы «Хто смеяцца апошнім», якая справядліва лічыцца класічнай у сучасным рэпертуары. Трэба спадзявацца, што на гэты раз пушкінцы заваююць поспех. У канцы сваіх нататак хачу выказаць крыўду харкаўчан на тое, што ў наш горад даўно не прыязджаюць на гастролі вядучыя беларускія тэатры. Калісьці кожны візіт нупалаўцаў і коласаўцаў бываў радаснай падзеяй у культурным жыцці Харкава. Мабыць, і нашым тэатрам ёсць што паказаць гледчам Мінска і Віцебска, Гомеля і Магілёва, але і харкаўскія калектывы сталі рэдкімі гасцямі ў Беларусі. А ўзаемныя сустрэчы заўсёды ўзабагачалі ўражаннямі гледчоў, калектывы тэатраў і пісьменніцкую грамадасць. Зразумела, карысна тое, што п'есы драматургаў суседніх рэспублік, варты ўвагі, ідуць на нашы сцэны. Абмен духоўнымі каштоўнасцямі — яркая прыкмета інтэнсіўнага творчага жыцця. Набліжаецца 50-годдзе стварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. І тым больш заканамерная і пажаданая актывізацыя творчых кантактаў паміж добрымі суседзямі. У нас ёсць што паказаць адзін аднаму, ёсць што абмеркаваць па вялікім прафесійным рахунку, ёсць пра што і паспрачацца. А для гэтага трэба часцей сустракацца.

А РТЫСТУ споўнілася 60. За плячыма — бясконцае шуканне сваіх шляхоў у мастацтве, наперадзе — таксама пошук. Вось чаму ўсё што робіць на сцэне Яўген Палосін, вабіць і хвалюе.

Вобразы, створаныя ім, адпавядаюць жыццёвай праўдзе, якая ўласціва артысту — чалавеку, чья дарога ў мастацтва пачалася ў нялёгкай гады станаўлення Савецкай улады. Сэнс яго жыцця — у служэнні народу, а творчай энергіі і таленту яму не займаць.

Першыя крокі ў мастацтве ён робіць у 1931 годзе на сцэне Тульскага тэатра рабочай моладзі, куды яго накіраваў гарком камсамола са збровага завода, дзе ён быў актыўным удзельнікам агітбрыгады «Сіняя блуза». Потым — Дзяржаўны інстытут тэатральнага мастацтва імя А. В. Луначарскага. Яго настаўнікам быў народны артыст СССР Л. Леанідаў. Пазней былі леанідаўскі курс робіцца самастойным тэатрам і перабіраецца ў Гомель. Першы тэатральны сезон малядыя артысты адкрылі гомельскім «Рэвізорам». Палосін — Ляпкін-Цяпкін. Спектакль быў гарача прыняты гледчамі. Палосіна заўважылі.

Вайна. Артыста Палосіна залічваюць у 1-ю беларускую франтавую брыгаду. Незабыўныя шляхі-пуцявіны франтавыя, яны заўсёды жывуць у памяці артыста...

Зноў Гомель. Палосіна прызначаюць дырэктарам тэатра. Фарміраванне новага калектыву, гаспадарчыя справы — усё гэта адбірае шмат часу. Але побач з імі ішла напружаная работа над ролямі. Старажылы Гомеля да гэтага часу памятаюць яго Дармідонта ў «Познім каханні» А. Астроўскага, Кроплю ў «Канстанціне Заслонаве» А. Маўзона, Сямёна Горына ў «Старых сябрах» Л. Малюгіна.

Аднак з найбольшай сілай раскрыўся талент артыста ў Дзяржаўным рускім тэатры БССР імя М. Горькага. Першая роля ў гэтым тэатры — Юрый Паўлябеска ў «Шчасці» П. Паўленкі. Акцёр малываў свайго героя мяккімі і лірычнымі фарбамі. Адчуваўся, што лёс героя блізка артысту. Цяжкая праца над вобразам, бяспсонныя ночы, роздум і сумненні засталіся недзе там, за сцэнай...

Любімы герой артыста — сучаснік. Лепш, нават, калі гэты сучаснік жыве і працуе побач, у Беларусі. Такі, напрыклад, Корж у спектаклі «Што пасееш, тое і пажнеш» В. Палескага. «Артысту Палосіну удалося перадаць як адзінае цэлае тое, што тыпова, што характэрна для многіх кадраўных рабочых, і тое, што індывідуальна належыць толькі аднаму з іх, — старому кадраваму рабочаму па прозвішчы Корж», — пісаў ленынградскі крытык С. Кара. Сам Палосін няк сказаў: «Калі вобраз блізка мне, калі ён хвалюе, калі гэта не аднастайная схема, а складаны характар, чалавек, які сумняваецца, які пануе, хвалюецца — тады працаваць цікава, і я стараюся, каб паміж мной

і вобразам, які гэта кануць, іголка не прайшла».

Калі Палосіну даручылі іграць ролю калгасніка Мікіты Стрэшнева ў спектаклі «Далі неаглядныя» М. Вірты, ён паехаў у адзін з калгасаў Дзяржынскага раёна, гутарыў з калгаснікамі, угледзеўся ў іх творы, па зэрнятку «збіраў» вобраз. Па-

ужо даўно ён чытае з эстрады ўрыўкі з шалахаўскіх твораў, а з шалахаўскіх вобразаў бліжэй за ўсё — дзед Шчукар. Палосін стварыў цэлую канцэртную праграму па шалахаўскіх творах. Асабліва блізкая яму сцэна, калі Шчукар «дае адлу» Кандрату Майданнікаву на партыйным сходзе.

шанцавала, бо знайшоў, нарэшце, гэтага самага Стрэшнева. Цэлымі днямі хадзіў за ім, дапамагаў, а той нават і не падазраваў, што хутка выйдзе на сцэну. Акцёр як бы пазычыў у спраўданага Стрэшнева для сцэнічнага народнага мудрасці, сумленнасці і душэўную прыгажосць. Герой Палосіна глыбока верыць у калгасную справу, ён змагнецца за праўду, за чысціню чалавечых адносін, усёй душой ненавідзіць жульніцтва і падхалітва... Палосін не ведае, ці бачыў той Стрэшнеў з Дзяржынскага раёна сябе на сцэне, але яму гарача апладзіравалі ў кожным сельскім клубе. Яго палюбілі.

Наогул, любоў да чалавека з народа, умёнае раскрыццё яго душэўнае багацце і характава — бадай, адметная рыса таленту Я. Палосіна. Шчаслівым для артыста быў год, калі Палосіну даручылі ролю Анімава «Уладзе цемры» Л. Талстога. Было цікава працаваць з рэжысёрам М. Співанам. Артыст і рэжысёр убачылі ў Аніме ўасабленне лепшых рысаў душы рускага чалавека, які ў цяжкіх жыццёвых умовах не згубіў сваёй годнасці, веры ў справядлівасць. «Душа патрэбна», — вось глаўны сэнс вобраза, які артыст пранёс ад пачатку да канца спектакля. Вера ў бога для яго — гэта вера ў сумленне чалавека, у справядлівасць, у дабро.

Калі спытаць у Палосіна, хто яго любімы пісьменнік, ён, не задумваючыся, назаве імя Міхаіла Шалахава. Вось

Сціплы музыкант-пенсіянер з добрай, чупай душой быў пакрыўджан чыноўнікамі ад творчасці. І калі ў гэтай свабой крыўдзе праходзіў Палосін па авансэне, зноў успаміналася, як вось таксама замірала зала ў фінале «Цаліны», як трымаў драматычна напружаную паўзу таленавіты артыст.

Палосін ведае характар і душу салдата. Можна таму так удала атрымаліся ў яго вобразы салдат трох войнаў. Гэта Піліп Плахін — салдат руска-японскай вайны («Порт Артур» І. Папова і А. Сцяпанова), Сямён Іныш — салдат рэвалюцыі («Галоўная стаўна» К. Губарэвіча), Міхаіл Кукушкін — салдат Вялікай Айчыннай («Брэсцкая крэпасць» К. Губарэвіча). Усіх іх аб'ядноўвае адно — стойкасць, мужнасць, любоў да Айчыны. Разам з тым, людзі гэтыя вельмі розныя, як розныя эпохі, што іх парадзілі, і ў кожнай ролі раскрываюцца свае, непаўторныя штрыхі сапраўды народнага па сутнасці даравання Палосіна. Спектакль «Брэсцкая крэпасць» быў паказаны на Дзяндзе беларускага мастацтва і літаратуры ў Маскве ў 1955 годзе. І тады крытык У. Піменав пісаў у газеце «Известия»: «Мы палюбілі салдат брэсцкага гарнізона і асабліва запамінілі вясёлага байца Кукушкіна... Лепшай пахва-лой акцёра Я. Палосіна, які іграў Кукушкіна, будзе супаставленне створанага ім вобраза з любімым літаратурным героем савецкіх людзей — Васілём Цярніным з паэмы А. Твардоўскага».

Народнага артыста СССР Я. Палосіна ведаюць не толькі беларускія гледачы. Яго яркаму, праўдзівому таленту апладзіравалі гледачы Масквы і Ленінграда, Баку і Адэсы, Львова і Рыгі. Энергічны, няўрымслівы, ён знаходзіць час і для эстрады, і для здымак у кіно. Ім створаны вобразы Мацея ў фільме «Несцерка», старасты («Дзяўчынка шукае бацьку»), кухара («Пушчык едзе ў Прагу»), вахцёра («Каханнем трэба даражыцца»), кулака Жулегі («Анюціна дарога»). Эстрада і кіно захапляюць акцёра тым, чым і тэатр, — магчымаасцю шукаць нешта новае ў партрэтах сучаснікаў, раскрываць багацце класічных вобразаў.

Здаецца, Яўген Максімавіч заўсёды на вахце — у тэатры ён бывае кожны дзень. Яго ведаюць і як актыўнага грамадскага дзеяча. У сферы дэпутатскай дзейнасці, у актыўнае Беларускага тэатральнага аб'яднання, на ваенна-шэфскай рабоце — усюды ён гарачы і прычыповы чалавек, якому дарагі сапраўды творчы сувязі мастацтва з народам. Сустрэнаючыся з сцэнічнымі людзьмі розных прафесій, Палосін амаль інтуітыўна «збірае» уражанні, якія потым самі па сабе служуць жыццёвым матэрыялам для мастацкіх шуканняў і надаюць яго сцэнічным вобразам асабліва праўдзівасць і ў агульнай характарыстыцы, і ў бліскучых дэталях, за якія публіка часта ўзнагароджвае яго дружнымі апладысмантамі.

Іх будзе многа і ў гэтых дні, калі юбіляр выступае са справаздачай за сорак гадоў служэння мастацтву. Заслужаных, гарачых, удзячных. Да гэтых апладысмантаў далучаюцца і нашы віншавальныя словы:

Іван БЕРЦУК.

Я. Палосін у ролях: дзеда Шчукара («Узнятая цаліна»), Аніма («Улада цемры»), Сямёна Іныша («Галоўная стаўна»), Дзеда Піліпа («Выгнанне блудніцы»).

На здымку (справа налева) — Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, Міхась Калачынскі і балгарскі паэт Дзімітр Методзіев (1959 год).

Гасцей сустракалі ўважліва і далікатна гаспадар і гаспадыня. Жанчынам Купала дапамагаў зняць паліто, многім цалаваў ручку. У той час такое далікатства здавалася незвычайным і дзіўным. Але калі так трымаўся Купала, значыць — правільна, значыць, так трэба. Для кожнага гасця ў гаспадароў знаходзілася вясёлае, шчырае слова, дасціпны жарт, зацікаўленае пытанне пра яго блізкіх.

Увешня гаспадыня радавалася кожнаму новаму чалавеку.

— Дарагія гасцейкі, сядзіце, дзе хто хоча, хто з кім хоча. А калі Янкі

кіёску купляе цэлы пакач «Звязды».

— Трэба адаслаць у калгас, можа не ўсе выпісваюць. Няхай пачытаюць, што пра іх Янка напісаў.

Яна адсылала пачкі кніжак, часопісаў, газет пісьменнікам, настаўнікам, незнамым чытачам, якія шукалі Купалавых твораў.

Не ўсе тады ведалі, што Уладзіслава Францаўна працуе метадыстам-педагогам Палаца піянераў і ў рэдакцыі радыёперадач для дзяцей, што яна апрацоўвае народныя казкі, складае кніжкі для дашкольнікаў. На ўсё яе хопала, скрозь яна паспявала.

Адразу пасля вызвалення Беларусі Уладзіслава Францаўна ўвайшла ствараць музей. Музей з энтузіязму. Бо не асталося ні рукапісаў, ні кніг, ні рэчэй вялікага паэта. Па старонцы, па каліву настойліва і неадступна збіраў яна ўсё, звязанае з творчасцю і лёсам паэта. Шукала ў архівах і музеях, у знаёмых і незнаёмых асоб, у сяброў з усіх братніх рэспублік. Не было чалавека, які б не адгукуўся, хто б не дапамог.

Уладзіслава Францаўна стварыла музей. Ён стаў ле галоўным клопам, сэнсам жыцця. Не таму, што Іван Дамінікавіч быў ёй бязмежна дарагі і блізкі; таму, што ён быў Купала — тытан паззіі, волат духу. Яна, відаць, раней і глыбей за многіх іншых разумела, што значыць Купала для Беларусі, для нашай культуры, для савецкай паззіі. І збіраў яна ўсё каштоўнае, ездзіла па Купалавых сцэнах, каб не пазарасталі, каб не забыліся ніколі.

Пасля многіх-многіх гадоў я выпадкова ўгледзеў дзецю Уладзею на вуліцы ішчэ разбуранага Мінска. Падумалася спачатку, што не пазнае ці не захоча пазнаць. Як мне потым было сорамна, што мог такое падумаць. З такой увагай, з такім спахваннем і жаданнем памагчы можа сустраць толькі вельмі блізкі чалавек.

Двойчы на крутых паваротах майго жыцця добрым геніем з'яўлялася дзеця Уладзея. Я не шукаў яе. Сам лёс вёў ёй насустрач.

Купалаўскія дабрата і ўвага пазнаваліся ў кожным яе ўчынку, у кожным слове, у адносінах да самага непрыкметнага чалавека. Таму па праву яе звалі Купаліхай.

Ніколі не забудуцца паездкі з дзецяй Уладзеяй у Гродню на ўрачысты акт прысваення педінстытуту імя Янкі Купалы, у Вязынку — да святой Купалавай калыскі, у Радашковічы і ў Маладзечна.

Скрозь яна была дасціпна, вясёла, уважліва да сваіх спадарожнікаў. Галоўным клопам Уладзіславы Францаўны ў апошнія гады было будаўніцтва музея, беганіна па розных установах, міністэрствах і калегіях. Калі нешта не ўдавалася, яна не крыўдала: ведала — людзі ішчэ туляцца ў бараках, студэнты займаюцца ў падвалах, вокны заводаў ішчэ забіты лістамі фанеры. А я яна радавалася, калі ўжо ў гатовым музеі размяшчалася экспазіцыя, як яна марыла пра адкрыццё Купалавага дома.

І не дачакалася. Спяшлася, не шанавала сябе, і ўпала нахаду, як падбіта ластаўка. Але заўсёды жыве ў памяці і сэрцах усіх, хто хоць раз сустракаўся з Уладзіславай Францаўнай, Купаліхай, мілья дзецяй Уладзеяй. Яна будзе заўсёды жыве ў Купалавай песні, у яго доме, у сэрцах тых, каму так шчодра дарыла добро, увагу і ласку.

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ АРХІТЭКТАРАЎ

ВАСІЛЕВІЧ Сцяпан Усцінавіч. Нарадзіўся ў 1922 г. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы навуковы супрацоўнік у Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — па тэорыі горадабудаўніцтва, гісторыі архітэктуры, удзел у распрацоўцы праектаў планіроўкі і забудовы вуліцы Гагарына ў Барысаве і цэнтральнага раёна Віцебска.

ВІЛЬЧКО Людміла Аліксандраўна. Нарадзілася ў 1935 г. Скончыла Уральскі політэхнічны інстытут. Галоўны архітэктар праектаў у Гродзенскім філіяле інстытута Белдзяржпраект. Асноўныя работы — удзел у распрацоўцы праектаў машына-вылічальнай станцыі ў Гродне, гасцініцы з рэстаранам у Мстах, дзевяціпавярховага жылога дома з адзіленнем будаўнічага банка ў Гродне.

ГАРДЗЕЕНКА Мікалай Цітавіч. Нарадзіўся ў 1938 г. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы архітэктар, кіраўнік групы ў Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — распрацоўка дэталёвай планіроўкі цэнтраў Магілёва, Мазыра, генеральнага плана Акадэмагарадка ў Мінску, эскіза забудовы раёна Рыдаўшчына і Цэнтральнай плошчы сталіцы рэспублікі.

ГРЫГАРЫШЫНА Валыяціна Іваннаўна. Нарадзілася ў 1942 г. Скончыла Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. Старшы архітэктар у інстытуце Белгипрагандаль. Асноўныя работы — распрацоўка інтэр'ераў буйных магазінаў і прадпрыемстваў грамадскага харчавання ў Мінску, Брэсце, Бранску.

ДВОРЫНА - КЛЯНОУСКАЯ Таіса Федараўна. Нарадзілася ў 1937 г. Скончыла Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы архітэктар у інстытуце Мінспраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў студэнцкага гарадка ВПІ, дзевяціпавярховых жылых дамоў па вуліцы Усходняй, 162-кватэрных дзевяціпавярховых жылых дамоў у раёне Чырвоўка-5, 12-павярховага інтэрната па вуліцы В. Хмяльніцкага.

КАШЫРЫН Валыяцін Мікалаевіч. Нарадзіўся ў 1937 г. Скончыў Беларуска-

З ПОШТЫ «ЛІМА»

НАВОШТА чалавек выпісвае газеткі — спытаў я аднаго разу паштальёнку, калі яна падвечар апускала ў маю скрынку ранішня газеткі.

Дзёчына глянула на мяне спадылба:

— Каб чытаць або пры патрэбе — селядца загарнуць...

Не ведаю як хто, а я не магу пачаць свой працоўны дзень, калі раніцай не прагледжу газет. Гэта стала такой жа арганічнай патрэбай, як снеданне. Назіраю, што такіх, як я — шмат.

Ранкам асабліва бойка гандлююць газетныя кіёскі. Людзі, спяшаючыся на працу, прыкпіваюцца на дарогу газеткі, часопісы. Праглядаюць іх у тралейбусах, трамваях, аўтобусах. Ча-ста тут жа дзеляцца важнымі весткамі, якія толькі што прачыталі.

Гадоў дзесць назад у нашым 29-м паштовым аддзяленні паштальённай працавала Ліля Кучаравая. Тады не было яшчэ паштовых скрынак у пад'ездах, і паштальёнкі ўзнімаліся на ўсе паверхі, каб даставіць газеткі, пісьмы. Я не ведаў выпадку, каб Ліля калі-небудзь спазнілася з газетамі. Найчасцей яна іх прыносіла так рана, што я здзіўляўся, калі гэты чалавек спіць. Бывала яшчэ а сёмай гадзіне раніцы чую, як у скрынку на тым баку дзвярэй яна кладзе газеткі і часопісы.

— Што вы, Ліля, так рана? — спытаю іншы раз.

— Наша праца такая, што трэба людзям газеткі зранку прынесці.

Ні разу Ліля не згубіла ці не даставіла якога-небудзь нумара. У нашым

ПАКУЛЬ ІДЗЕ РАМОНТ...

Другі месяц ідзе рамонт раённай бібліятэкі. Другі месяц чытачы не могуць прачытаць свежую газету або часопіс.

Можна было б часова размясціць чытальню ў адным з пакояў раённага Дома культуры, але гэтым пытаннем не цікавіцца ні савет бібліятэкі, ні раённы аддзел культуры.

К. САНЬКО,
чытаў

г. п. Гаіцвічы
Брэсцкай вобл.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

УЛАДЗІСЛАВА ФРАНЦАЎНА, КУПАЛІХА, ЦЕЦЯ УЛАДЗЯ

ДА 80-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

тэатр, купіць усім білеты.

— Вы ўжо, хлопчыкі, тут самі. Каласок прыйдзе ў шахматы гуляць. Трэба ж іх вчэраю пакарміць.

Уладзіслава Францаўна была на ўсіх вечарах у ДOME пісьменнікаў. Усіх яна ведала. Ведала, як хто жыве, у яго хварэе дзеця, каму якога доктара нараіць, або дзе напытаць халасцяку пакойчык. Амаль усе тады жылі ў прыватных кватэрах, а часта ў закутках, зацікаваных пабеленымі дошкамі, з дзвярыма, запнутымі паркалёвымі фіранкамі.

Было тады Уладзіславе Францаўне не болей як сорак гадоў, а яна, нібы клаталівая маці, хадзіла адведваць сямя Усымона Баранавіч. Уладзіміра Хадзькі, а то ездзіла ў Козырава да бацькоў Валерыя Маракова.

Вясною 1935 года ўся рэспубліка шырока адзначала 30-годдзе творчай дзейнасці Янкі Купалы. За некалькі дзён да ўрачыстых вечароў Іван Дамінікавіч запрасіў да сябе бліжэйшых сяброў. Я тады працаваў у Радыёкамітаце, і нам з кампазітарам Ісакам Любам даручылі правесці трансляцыю гэтага, уласна кажучы, сямейнага вечара. Ніякіх магнітафонаў тады, вядома, не было. Усё, што гаварылася, адразу ішло ў эфір. Мы памагалі радыётэхніку прыцягнуць апаратуру і з'явіліся задоўга да пачатку вечара. Пасярод стала паставілі мікрафон, правярылі тучанне. Гаваркі і свойскі ў любых абставінах Любан адразу сябе адчуў, як дома. Я ж з дзясцінства маліўся на Купалу і баяўся вытырнуцца, зрабіць лішні крок.

Уся скванасць прайшла, як толькі дзеця Уладзея пачала нас частаваць нейкаю незвычайнаю вядлінаю і хрустам.

— Вы ж ужо нацягаліся, хлопчыкі, ешце, не стыдайцеся. Па-а-куль тое будзе.

Іван Дамінікавіч запрасіў нас у кабінет, паказаў рэдкія кніжкі, аўтографы Горкага, Брусава, Тычыны, пытаўся ў Любана, ці ведае ён купальскія, жніўныя і вясельныя песні. «Вось у яго трэба вучыцца меладычнасці», — казаў ён і ўспамінаў фальклорныя шэдэўры.

пасаджу толькі мужчын, каб дзёчаты не вельмі спакушалі, — вясёла жартавала ўзрушаная, расчырванелая Уладзіслава Францаўна. І сапраўды, па правую руку юбіляра пасадзіла сакратара ЦВК Максіма Архіпавіча Ляўкова, па левую — акадэміка Сямёна Якаўлевіча Вальфсона. І тут быў доціп дзеця Уладзі.

Гаварылі кароткія прамовы, пакаданні юбіляру і гаспадыні, спявалі песні, Вольга Уладзіміраўна Галіна патхнэна чытала: «Села пад пущаю восеню, вочы ўтаропішы ўдале» і «Сыходзіш вёска з яснай явы». Расчулены паэт выйшаў з-за стала і шчыра дзякаваў артыстам.

Уся гэтая непасрэдная, натуральная, вясёлая і дасціпная бяседа з Купалавай хаты ішла ў эфір. Уяўляю, як слухалі тую перадачу ў самых далёкіх кутках Беларусі! Падобных перадач, здаецца, болей не было. Як ці дамагаюцца цяпер радыёрэжысёры натуральнасці і непасрэднасці інтанацый. — так не выходзіць.

Уладзіслава Францаўна часта сустракалася мне на Савецкай вуліцы. Яна заўсёды некуды спяшчалася, але ніколі не абмяжоўвалася таропім кіўном галавы: хоць на хвіліну спыніцца, пагаворыць, распытае, як жывеш. У часопісе «Беларусь калгасная» надрукавалі Купалавы вершы «Ударніку» і «Заўсёды наперад», а ў каліцы нумара ўцеснулі і мой вершык. Неяк сустраўся дзеця Уладзея і кажа:

— Чыталі, чыталі, а як жа. Увогуле нішто. Але навошта так ламаць радкі? Пакуль дачытаеш, язык зламаць можна. І нейкую сіню з каўша мядзведзіцы выдумаў. Працей пісаць трэба. Як у народнай песні.

Я чырванее, спрабаваў апраўдацца, спаслаўся на «сучасную» форму.

— Усё гэта глупства, хлопца, Галоўнае, каб гэта і вась гэта было, — яна дакранулася да сэрца і лба, развіталася і некуды заспяшчалася зноў. А ў мяне гуло ўвушшу: «Чыталі, чыталі». Выходзіць не адна. Значыць, гэта думка і Янкі Купалы. Зрабілася гарача.

Новыя творы часцей за ўсё Купала друкаваў у «Звяздзе».

Калі ў газеце з'явіліся ляўкоўскія вершы, я ўбачыў, што дзеця Уладзея ў

ркі політэхнічны інстытут. Кіраўнік групы ў Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага Інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — удзел у распрацоўцы праектаў генеральных планаў гарадоў: Скідаля, Століца, Дзятлава, праекта планіроўкі прыгараднай зоны Гродна, конкурсных праектаў цэнтраў Мінска, Віцебска, Данецка і інш.

КЛЯУНО Элеанора Мікалаўна. Нарадзілася ў 1938 г. Скончыла Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы навуковы супрацоўнік у Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — на п'яцінах горадабудаўніцтва і ўдзел у планіроўцы і забудове Брэста і Віцебска.

КОЖЫХАУ Барыс Андрэвіч. Нарадзіўся ў 1932 г. Скончыў Уральскі політэхнічны інстытут. Галоўны архітэктар праектаў у Мінскім філіяле Інстытута Саюзмашпраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў прамысловых прадпрыемстваў на Урале і ў Сібіры, праектаў забудовы квартала швейнай фабрыкі, планіроўкі адміністрацыйна-лабараторнага корпуса ў Мінску.

КАНДРАЦЕНКА Валіяціна Іванаўна. Нарадзілася ў 1939 г. Скончыла Маскоўскі архітэктурны інстытут. Кіраўнік групы ў Інстытуце Белгіпрагидаль. Асноўныя работы — распрацоўка праекта рэканструкцыі драматычнага тэатра ва Уральску, магазінаў у Мінску і іншых гарадах рэспублікі, аднакватэрных жылых дамоў для сям'яў у Туркменіі.

КРАМАРЭНКА Вінтар Уладзіміравіч. Нарадзіўся ў 1945 г. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Архітэктар у Інстытуце Белдзяржпраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў танцавальнай веранды ў парку Чэлюскінцаў у Мінску, тэатра драмы і камедыі ў Ваўраўску, санаторыя «Веларусь» у Крыме.

ЛІНЕВІЧ Аўгіння Яфімаўна. Нарадзілася ў 1935 г. Скончыла Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы навуковы супрацоўнік у Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — удзел у распрацоўцы праектаў планіроўкі для Віцебска і Магілёва, Наваполацка, Оршы, Лепеля, Мінска.

МАХМУТАУ Роберт Мустафавіч. Нарадзіўся ў 1939 г. Скончыў Сярэдняазійскі політэхнічны інстытут. Галоўны архітэктар у Віцебскім філіяле Інстытута Белдзяржпраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў жылых і грамадскіх будынкаў, пабудаваных у Сярэдняй Азіі і Закарпаці, праекты забудовы участка кал'ядовай магістралі, раёнаў вуліцы Трэцяя Сацыялістычная ў Віцебску.

ПЕРАСАДЗЬНА Тамара Антонаўна. Нарадзілася ў 1922 г. Скончыла Кіеўскі інжынерна-будаўнічы інстытут. Старшы выкладчык кафедры горадабудаўніцтва Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў калгасных і саўгасных пасёлкаў у Брэсцкай вобласці, навуковыя працы па п'яцінах планіроўкі і забудовы сельскіх населеных месц БССР.

ПРАНАЛЕЙ Мікалай Іосіфавіч. Нарадзіўся ў 1937 г. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы архітэктар у Мінскім філіяле Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў мікрараёна № 1 у Задняпроўскім раёне Магілёва,

прамысловага раёна ў Пінску, вучэбнага комплексу Магілёўскага камбіната сінтэтычнага валакна.

СМАЛЬГОУСІ Янаў Сямінавіч. Нарадзіўся ў 1941 г. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Старшы архітэктар Інстытута Белдзяржпраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў 128-кватэрнага дзевяціпавярховага жылога дома з убудаваным камбінатам бытавой абслугі, 130-кватэрнага дзевяціпавярховага і 144-кватэрнага сяміпавярховага жылых дамоў у Магілёве.

СОБАЛЕУ Аляксандр Васілевіч. Нарадзіўся ў 1935 г. Скончыў землеўпарадкавальны факультэт Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. Начальнік аддзела сельскага будаўніцтва Упраўлення па будаўніцтве і архітэктурцы Гродзенскай вобласці. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў планіроўкі і забудовы калгасных і саўгасных пасёлкаў Гродзеншчыны.

ЦІХАУ Рыгор Канстанцінавіч. Нарадзіўся ў 1930 г. Скончыў Уральскі політэхнічны інстытут. Галоўны архітэктар праектаў у Гомельскім філіяле Інстытута Белдзяржпраект. Асноўныя работы — распрацоўка праектаў мікрараёнаў у Наваполацку, праектавання Дома сувязі ў двух дзевяціпавярховых жылых дамах у Гомелі.

З ПОШТЫ «ЛІМА» З ПОШТЫ «ЛІМА» З ПОШТЫ «ЛІМА»

НАВОШТА ЧАЛАВЕКУ ГАЗЕТА?

вялікім шасціпавярховым доме ўсе жыхары, асабліва мае суседзі захапляліся Лілінай працай. Па просьбе суседзяў я пісаў былому начальніку 29-га паштовага аддзялення аб прыкладнай працы Кучаравай, прасіў яго заахваціць яе.

Лілія была не толькі добры паштальён, але і прыгожая дзяўчына. Нейкі часліўчык раней за іншых здолеў гэта разгледзець і пакінуў нас сіротамі, зрабіўшы Лілію сваёй жонкай. Ён звёз яе ў другі раён горада і Лілія пакінула працу ў нашым аддзяленні.

З тых дзён перамянілася некалькі дзсяткаў паштальёнак на нашым участку. Ні адна з іх доўга не затрымавалася, хоць працаваць цяпер куды лягчэй, чым раней. У кожным пад'ездзе скрынкі. Не трэба лазіць па паверхы.

Спачатку яны адвучылі мяне выпісваць тоўстыя часопісы — «Польмя», «Маладосць», бо адзін нумер прынясуць, другі невядома куды падзенуць. Пазвоніў у аддзел дастаўкі,

а там з табой гавораць, як з жулікам, які раптам захачеў яшчэ раз атрымаць часопіс. Другі год куплю «Польмя» і «Маладосць» у кіёсках, бо надалучыла скардзіца. Былае, што па ўсім горадзе шукаеш чарговы нумар. Гэта вельмі няручна, але што зробіш. Тонкія часопісы ўсё яшчэ выпісваю, але ад іх мяне таксама адвучваюць.

У лістападзе не прынеслі «Вясёлкі». Пазваніў у аддзел дастаўкі. Раз, другі, трэці. Нарэшце сказаў, што паштальёнка купіць гэты нумар і прынясе...

У лістападзе аднаго разу штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» я атрымаў у выглядзе дзвюх укладак. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 старонкі можна было чытаць па два разы, а астатніх не было. Пазваніў на пошту. Там ніяк не маглі зразумець, чаго я хачу. Калі ж зразумелі, дык паралі:

— Можна суседзям трапілі пачаткі і канцы, дык замяніце...

Але мае суседзі не выпісваюць «Ліма».

19 лістапада я пяць разоў спускаўся з чацвёртага на першы паверх, але мая скрынка была пустая. Газеты прынеслі пасля другой гадыны дня.

Дзіўная справа. Неяк дзвалася мне нававаць у добрага знамага ў Бабруйску. Мінскія газеты яму прынеслі раніцай, калі ён збіраўся на працу. Мы ж у Мінску, жывучы ў цэнтры горада, як кажуць, за тры крокі ад пошты, атрымліваем газеты ў самым

лепшым выпадку ў 11 гадзін дня. А часта пазней, а то і зусім падвечар.

У свой час я звяртаўся да намесніка міністра сувязі, скардзіўся яму на дрэнную працу 29-га паштовага аддзялення, гутарыў з начальнікам паштамта, з начальнікам 29-га паштовага аддзялення. Усе запэўнівалі, што прымуць меры, наладзяць дастаўку, але воз і цяпер там. Замест «Звязды» раптам прыносяць «Мінскую праўду». Гэта яшчэ добра, бо могуць і зусім не прынесці. Аднаго разу я прапанаваў пошце свае паслугі. Я ім сказаў, што сам буду прыходзіць па свае газеты.

— За дадатковую плату гэта можна зрабіць, — сказалі мне. — Пляціце за паштовую скрынку, і мы будзем вашу карэспандэнцыю пакідаць тут...

Як тут не прыгадаць Лілію Кучараваю!

Чалавек на любой пасадзе, на любой рабоце можа пакінуць добры, прыемны ўспамін, заслужыць павагу. Адзін робіць запалкі, другі паперу, трэці сее хлеб, чацвёрты гадуе жывёлу, пяты носіць газеты. І ўсе мы служым аднаму, робім агульную справу — будзем камуністычнае грамадства.

У час не дастаўленага газеты, як правіла, застаецца непрачытанай, бо падпірае чарговая порцыя кніг, часопісаў, газет, праграм радыё і тэлебачання. А не прачытаў, значыць, нешта згубіў, збядніў сябе.

Ул. МАЖЭВІЧ.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Алесь ЕСАКОВУ — 60

Споўнілася шасцідзесят гадоў пісьменніку і крытыку Алесю Есакову. Праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі пасылае юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Ваша дзейнасць у літаратуры пачалася з канца дваццятых гадоў з рабнорайскіх днісаў, з работы загадчыкам літаратурнай часткі Тэатра рабочай моладзі, з аднаагодовага п'еса. Потым — вучоба ў Інстытуце тэатральнага мастацтва ў Маскве, служба ў Чырвонай Арміі, журналістыка, першы выступленні ў друку ў жанры тэатральнай крытыкі.

Вы з'яўляецеся саўтарам п'есаў «Першы штандар», пастаўленай на сцэне ў 1929 годзе, аўтарам кніг «Уладзімір Крыловіч», «Нагласны хор слава Азерчына» (разам з Б. Смольскім), «Старэйшы самадзейны калектыў», адным з аўтараў зборнікаў «Мастацтва Саветскай Беларусі», «Майстры Беларускай сцэны», «Народны пазт Беларусі» і іншых. Часта Вы выступалі і выступаеце з рэцэнзіямі на тэатральныя паставы і на кнігі, з публіцыстычнымі артыкуламі.

Працуючы з 1960 года вучоным сапраўднем Літаратурнага музея Яні Іупалы, Вы шмат сіл і старанняў аддаеце справе ўладкавання спадчыны вялікага песняра, папулярнага яго выдатных твораў.

Мы ведаем Вас як добрага таварыша і слэра, актыўнага грамадскага працаўніка.

Жадаем Вам, дарагі Алесь Аляксандравіч, новага плёну ў творчай рабоце, моцнага здароўя, радасці ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далаваеца да вішання юбіляра, былога супрацоўніка газеты.

□

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзецігоддзем для нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў пісьменніка Есакова Аляксандра Іосіфаўна Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

НА ШЛЯХУ ДА КНІГІ

Не так даўно я завітаў у бібліятэку Гурнаўскай сярэдняй школы Клецкага раёна. У гэтай школе я вучыўся, выбраў сабе будучую прафесію, палюбіў кнігу. І вось цяпер, зайшоўшы ў бібліятэку, я адчуў, што не паважаюць тут кнігі. Яны звалены проста ў кучы ці стаяць на паліцах заціўлыя, ляжаць на сталах разам з свежымі газетамі і часопісамі. За сцяной школьнай сталовай, і дым адтуль плыве ў бібліятэку. Ад гэтага і сцены чорныя, і кнігі пацвілі. Але насцярожвае і іншае. В. Гаркавая, біб-

ліятэкар — былая настаўніца. І хто, як не яна, павінна ведаць цану кнізе? Аднак Вольга Міхайлаўна не змагла сказаць, колькі ў бібліятэцы кніг, не здолела назваць сваіх найбольш актыўных чытачоў. У бібліятэцы не ўбачыш ніводнага стэнда, плаката, выстаўні, забыліся ў школе, калі праводзіліся канферэнцыі ці дыспуты па кнігах. Крыўдна, што ў маёй роднай школе столькі перашкод на шляху чытача да кнігі.

І. СЦЯПУРА,

студэнт факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна.

НАДЗЕННЫЯ ПРАБЛЕМЫ

Мы з хваляваннем прачыталі артыкул Вольгі Іпатавай «Пачынаецца з вытокаў» («Ліма», № 48, 1971). Няма больш высокага абавязку, як абавязак служыць свайму народу добра і нарыснай справай. А для гэтага трэба ведаць і любіць нацыянальную культуру, мастацтва народа — любіць і ведаць усім, хто працуе на ніве асветы, навукі. Мы, студэнты педагагічнага інстытута, добра разумеем гэта, бо не раз сустрачалі ў розных кутках нашай вобласці выпускнікоў культасветвучылішча, якія вельмі дрэнна ведаюць гісторыю і мастацтва народа, сярод якога працуюць.

Сапраўды, наспела неабходнасць вырашаць усё тыя праблемы, якія перашкаджаюць развіццю высокай культуры на сяле.

Міхась МЕЛЬНІК,
студэнт Гродзенскага педінстытута.

24.XII.1971

11

НЕКАЛІ Ф. Дастаеўскі ў «Дзвінкі» пісьменніка» заўважыў, што «...не толькі, каб ствараць і пісаць мастацкія кнігі, але і каб толькі заўважыць факт, трэба таксама свайго чыну мастака». Чытаючы аповесці маладога гісторыка Уладзіміра Якутава «Агонія» (часопіс «Маладосць», № 5), лёгка пераконваешся, што аўтар не толькі разумее факт, як вучоны, але і імкнецца убачыць яго як мастак.

Сапраўды вядомы падзеі 1919 года пададзены аўтарам так уражліва, што даўня паўкавая гісторыя як бы ажыла, загаварыла сама. Загаварыла мовай вобраза, можа яшчэ не заўсёды народжанага самастойна, але запамінальнага.

«Странапытаў быў раз'юшаны. Не разбіраючы ні старшынства, ні рангу, ён крычаў на ўсіх. Нават не верылася, што ў гэтым франтавым афіцэры прызначаным галоўным інтэндантам палка, столькі злосці і хамства». Лепшыя фразы, без лішніх упрыгожанняў — толькі інфармацыя. Але інфармацыя такая, што мы і бачым вонкавы выгляд афіцэра, і чуем яго, і ўяўляем асноўныя рысы, што вызначаюць яго характар, і ведаем яго пасаду. Не горш, чым у іншага прафесійнага пісьменніка, які ўвесь свой «прафесіяналізм» бачыць у тэхніцы маніпуляцыі са словамі.

Штаб-капітан Странытаў, пачынаючы начхазам чырвоаармейскага палка, сустрэаецца з аднадумцамі, былымі царскімі палкоўнікамі, каб выканаць чорную місію — дапамагчы саюзістам белых, інтэрвентам шляхам стварэння ў прыфрантавай паласе на Беларусі, крытычнай для беларускай сітуацыі, Камбрыгу Ільініскаму і Камісару Сундукову ў 2-й Тульскай брыгадзе, якая кіруецца ў раён Гомеля, даведзіцца не саадка, калі за іх спіной пачуць афіцэраў робяць усё, каб дэзарганізаваць шэрагі чырвоаармейцаў («яшчэ прысылаюць, а дзесяць ушлякае»).

А ў Гомелі тым часам надыходзіць даўгачаканы дзень вызвалення ад найзараўскага войска, збіраецца камітэт РКП(б), каб выра-

шыць неадкладныя пытанні — пусціць фабрыкі і заводы, збярэчы народную маёмасць, накарміць горад, адкрыць школы і балетны.

Вызваленне прыйшло пад канец вясенна-летага, а на пачатку дзевятнацатага зноў падняла галаву контррэвалюцыя. Аўтару аповесці «Агонія» удалося перадаць усю складанасць абставін венапомных дзён, калі вырашаўся лёс маладой Савецкай Беларусі, вырашаўся ў

мінаецца не адным прозвінчам, але перш-наперш свайі індывідуальнай сутнасцю. Іх павольны, ацэнены як «узвышаны гераізм», не прасочаны психалагічна.

Рэчаіснасць дзевятнацатага года, узноўленая ў дакументах, якія складаюць трывалы грунт аповесці, павінна была б загаварыць свайі мовай. Яна гаворыць самастойна ў шмат якіх раздзелах, але не-не, ды і збіваецца на звычайную інфарма-

Надрукавана ў «МАЛАДОСЦІ»

ТВОР НАВУКОВЫ І-МАСТАЦКІ

гарахчых бітвах з адкрытым ворагам, а часцей з рознымі патаемнымі змовамі і здрадлівымі захадамі выкінутага за бар'ер гісторыі царскага атрэн'я.

Контррэвалюцыяны мяцеж, вынікам якога стаў разгром ваенна-рэвалюцыйнага штаба камуністаў, што асталася ў тэатры «Саваой», — гэта кульмінацыйны пункт аповесці. І можа тут якраз варта было аўтару не паскупіцца на мастацкае разнаводненне факта, які так выразна падушманаван у прыведзенай цытаце з успамінаў Міхаіла Хатавіча, члена Гомельскага бюро РКП(б): «яны пераананілі сваё пачуццё адданасці за жыццё сваіх таварышаў, кінуліся ў рамантычны гераізм і, ахвяруючы сабой, рашылі выратаваць жыццё астатніх. Тут меў месца ўзвышаны гераізм...»

Яны — гэта гомельскія большавікі, што складалі ваенна-рэвалюцыйны штаб: Сцяпан Камісароў, Ян Ланге, Мікалай Білецін, Якаў Фрыд. Яны не праўлены аўтарам да той ступені, калі чалавек запа-

цыю, напісаную па-газётнаму аднастойна.

Уладзімір Якутаў валодае тым узлётна думкі і грамадзянскага запалу, калі, памножыўшы іх на даставернасць факта, можна ступіць да дарогу мастацкага сінтэзу, што толькі і можа забяспечыць творы цэласнасць. Тады выглядаюць раздзелы, у якіх паказана спачатку разгубленасць мяцежнікаў перад небяспечай разгромам, а пасля і адчай, сапраўдныя агонія, калі смерць — палітычная і фізічная — ужо неадступная, і вораг ідзе на апошнія: чыніць расправу з тымі, каго ўдалося паланіць.

Расправа стракапытаўцаў з гомельскімі большавікамі паказана з належнай ступенню рэалістычнасці, якая сведчыць пра тое, што аўтар валодае сінтэзам думкі і вобраза.

«Білецін абдымае гэтага шчырага, зычлівага чалавека, і плечы яго ўздрыгваюць».

— Не плач, сынок, усё будзе добра, — ціха гаворыць Ланге. — Можна яшчэ выбрацца адэтутуль...

— Я бядую не пра гэта, я бядую, што мала зрабіў у сваім жыцці, што мала зрабіў для партыі і што мала біў яе ворагаў...

— Рэвалюцыя нікому не даруе за нашы муні. Большавікі, Коля, непераможныя — мы ведаем, — гэтыя словы Ланге гаворыць не так Білецінаму, як тым, хто стаіць па другі бок дзвярэй.

Яны яшчэ доўга гавораць, пасівелы чалавек і малады хлопек, пакуль нехта з взынў не пачынае спяваць...

І будзючы цішыню ночы, на шырокі прастор вырываецца сурова я песня пралетарыяту».

Як кантраст гэтай апошняй шчырай гутарцы камуністаў выступае ў аповесці не менш рэалістычная сцена апошніх захадаў мяцежнікаў-контррэвалюцыянераў, захадаў, скіраваных на выратаванне свайі шчыры:

«Странапытаў выглянуў у тэмбур і гукнуў дзвярнага афіцэра».

— Тэрмінова збярыце ўсіх штабных афіцэраў і выклічце маю асабістую роту, — загадаў ён. — Трэба знішчыць большавіцкіх завадараў. Іх месца толькі ў зямлі...

— Слухаю, ваша высокаблага роддзе!

— І не марудзь, ідзі, ідзі! — махнуў рукою Странытаў, стараючыся бы найскарэй выправадзіць з вагона афіцэра, трэба было перакласці ўсё з сейфа ў скураны мяшок...

Гэты «скураны мяшок», як нельга лепш знойдзены аўтарам, выразны вобраз, каб змясціць у ім усю паўнату ідэйнага выкрыцця ворага. Хай сабе гэтага мяшка на самай справе і не было, але аўтару верыцца, што так магло быць, і міжволі прыгадваецца, здаецца, Арыстоцелем выказаную думку: «Гісторыя дае тое, што было, літаратура тое, што магло быць».

Уладзімір Якутаў, якога дагэтуль мы ведалі як аўтара строга дакументаальных нарысаў пра Калініна, Чарвякова, Галадзёда, Валковіча, адкрываецца новай рысай свайго таленту — імкненнем да здабывання з факта высокай праўды мастацтва.

Уладзімір ЮРЭВІЧ.

СЯРОД КНИГ

СЯРОД КНИГ

ЗАСТАЛОСЯ Ў СЭРЦЫ

Гэтая кніга багатая на радасныя і хвалюючыя сустрэчы. Незабыўныя Янка Купала і Якуб Колас, «чалавек вялікага сэрца» Кузьма Чорны і Змітрок Бядуля, Кандрат Крапіва і Аркадзь Куляшоў, Пімен Панчанка і Аляксей Пысін... З імі і з многімі іншымі знаёміць нас Антон Бялевіч у сваёй кнізе «Чарадзеі», у якой сабраны яго успаміны, нарысы і літаратурныя партрэты пісьменнікаў, вэстаў і дзельцоў мастацтва рэспублікі.

Чым прываблівае «Чарадзеі»? Наперш — шчырасцю, усхваляванасцю, непасрэднасцю і даверлівасцю інтанацыйна-апаваданна, зайдросна-уважліва-сцю да жыццёвых, зямных, будзённых рэалій. Музіцы ж, якраз гэтымі якасцямі цікава і адметная паэзія А. Бялевіча.

Найбольш удалы ў зборніку — нарысы-успаміны пра Купала, Коласа і Чорнага. Аўтару кнігі пашчасціла ведаць іх, сустрэацца і гутарыць з імі, і памяць яго праз гады захавала тых сустрэчы ва ўсёй перша-роднай свежасці, не загубішы, не расстрацішы нічога, ніводнай, як кажуць, драбніцы. І як жа шмат гавораць цяпер нам гэтыя «драбніцы»!

Не можам не ўстрымацца, каб не прыкрасці тут адзін эпізод з кнігі — з нарыса пра Кузьму Чорнага «Чалавек вялікага сэрца». А. Бялевіч прыгадвае: «Значна паэзія, у адной таварыскай сустрэчы, з добрым, лёгкім гумарком Кузьма Чорны расказаў: — Мой хрышчоны літаратурны бацька — Змітрок Бядуля. Ён першы заўважыў і ацаніў

мае першыя кароценькія апаваданні. Даслаў іх у рэдакцыю газеты «Беларуская вёска». Заходжу туды. Нікога яшчэ там не ведаю. У каго ж запытацца? Бачу, у адным пакойчыку сядзіць рыжаныкі, лупаты, з вогненнаю чупрынаю і ветлівым тварам чалавек. Заўважыў ён мяне, пытаецца: — Вам хто трэба?

А я і сам не ведаю, хто мне трэба? Разгубіўся неяк. Стаю. Маўчу. А той рыжаныкі зноў: — Можна, вы нешта прынеслі ў газету? Давайце, пачытаем...

І гэтак шчыра, проста. Ласкавы яго голас неяк падбадзёрыў мяне. Сказаў яму, што я дасылаў у рэдакцыю свае апаваданні. Назваў сваё прозаішча.

— Дык вы Кузьма Чорны? — падняў ён з крэсла, працягвае мне руку і кажа: — А я — Змітрок Бядуля... Сядзьце, — паказваў на другое крэсла каля стала. Я прысеў. Бядуля высунаў шэфляду стала, дастаў нейкую ёмістую папку.

— Апаваданні вашы ў мяне, — кажа. — Прачытаў. Вы, братачка, маеце пяро! Добрае пяро, братачка, маеце!

Гэ! Павесялела на душы: маю пяро! Яшчэ прыгажэйшаю зрабілася вогненная чупрына. Больш прывабным стаў лупаты, рыжаныкі чалавек...

Маленькая сцэнка, а вось жаныбы напраўду, на ўласныя вочы пабачылі мы і Кузьму Чорнага, і Змітрака Бядулю, паслухалі іх наспешную, характэрную гамонку, і харошаю, незвычайнаю прастатою, шчырасцю, чалавечнасцю павяла на нас ад гэтае нечакана-радаснае сустрэчы.

Такіх хвалюючых, па-чалавечы змястоўных мясцін у кнізе — шмат. Чытач пераканаецца ў гэтым сам, калі прачытае нарысы «Салаўіная дуброва паэзіі», «Родны Колас», «Праметэў агонь», «Чарадзеі», а ў іх, перш за ўсё, — успаміны аб сустрэчах — да вайны і ў час вайны — з Янкам Купалам, аб сумеснай працы з Кузьмом Чорным у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь», якая выдавалася ў Маскве для беларускіх партызан і для нашых людзей у воражэй акупацыі, аб тым, як восенню 1942 года Аркадзь Куляшоў прывёз у Маскву з Калінінскага фронту свой славеты «Сцяг брыгады» і як захапіўся паэмай Аляксандра Твардоўскага, успаміны аб першай сустрэчы з Заірам Азгурам у гасціннай хаце Кузьмы Чорнага... Мясціны гэтыя, напоўненыя шматлікімі жыццёвымі дэталямі, якія ўзбагачаюць нашу ўяўленне аб чалавечых і творчых абліччах выдатных майстроў роднага слова новымі штрышкамі і мазкамі, належаць да лепшых старонак кнігі.

Змястоўныя, шчодрыя на тонкія назіранні і трапныя вызначэнні літаратурныя партрэты Пімена Панчанкі, Анатоля Вялюгіна, Піліпа Пестрака, Анатоля Астрэйкі, Міхася Калачынскага, Пятра Прыходзькі, Рыгора Барадуліна. Хоршыя вершацы кнігу нарысы «Друг беларускай паэзіі» і «Песня — душа народа» — пра даўні і добрых сяброў беларускай літаратуры, дбайных перакладчыкаў нашай паэзіі, выдатных савецкіх паэтаў Мікалая Асеева і Аляксандра Твардоўскага.

Ну, а мінусы? Яны не дужа вялікія, але, на жаль, ёсць.

Адкрываецца кніга аўтабіяграфічным нарысам «У сэрцы маім пранясу...» У ім А. Бялевіч прыгадвае сваё маленства, свае родныя мясціны, дзе

«адкрываліся таямніцы жыцця, людзей, удзячнасць да якіх ён пасля пранясе праз усё жыццё, свае першыя літаратурныя крокі — словам, тое, што вызначыла лёс паэта. Нарыс такі, вядома, дарэчы ў кнізе — ён як бы прадвызначае яе змест і характар, але... Але ён — крыху скарачаны аўтабіяграфія А. Бялевіча з кнігі пісьменніцкіх жыццялісаў «Пяцьдзесят чатыры дарогі і таму пазбаўлены навізны».

Асобныя літаратурныя партрэты былі б, мушці, больш важкімі, калі б у іх было менш агульнай паэтычнай узнісласці і больш літаратурна-аналізавага, цырозых разваг. Нейкімі абеглымі, фрагментарнымі атрымаліся нарысы «Землякі» — пра пісьменнікаў, паэтаў і дзельцоў культуры Уздзеншчыны і «Інжынер дзіцячых душ» — пра чуждога чалавека і настаўніка, таксама земляка Івана Іванавіча Шаблюка.

І яшчэ адно. Калі чытаеш кнігу запар, нарыс за нарысам, дык міжволі заўважаеш прыкрыя паўторы сітуацый і, калі можна так сказаць, апавадальныя прыёмны.

«Як гэта? — думаў я тады, — Якуб Колас ніколі ні разу не быў тут, а так добра прыкмеціў жыццё, побыт нашай Дуброўкі». Праз некалькі старонак чытаем тое ж самае, але ўжо ў дачыненні да Аркадзя Куляшова: «Прачытаў я і здзівіўся: калі ж ён, гэты Куляшоў, ціхенька, таямніча ў маёй Дуброўцы змог пабываць?» Яшчэ адзін прыклад: «І я ведаў, што Колас гэта бачыць, разумее маю трывогу. Дык чаго ж хавацца? Усё расказаў шчыраму чалавеку». А ў другім нарысе, пра Кузьму Чорнага, зноў: «Бачу: нельга таіцца. Усю праўду расказаў добраму чалавеку».

Думаецца, што гэта аўтарскі недагляд.

М. ГІЛЬ.

ЧАСАМ—ПРОСТА, ЧАСАМ—СПРОШЧАНА

Зборнік «Ластаўка» А. Дзеружынскага адрасава-на дзеям маладошага школьнага ўзросту. У ім сабраны больш за пяць дзесяткаў вершаў і казак рознай тэматыкі. Большасць з іх родзіць прастата і даходлівасць расказу, канкрэтнасць паэтычнай думкі. А. Дзеружынскі свядома абавіраецца на фальклор, творча вынарыстоўвае традыцыйныя вобразы і сітуацыі («Радзіўся ў лесе зайчык», «Як сабака стаў сябрам чалавека», «Яйка і курчыца», «Копік»). Канкрэтны малюнычы асобныя родныя прыроды ўнікае перад вачыма, калі чытаеш верш «Ластаўка».

На жаль, сям-там аўтару здраджвае пачуццё такту, меры і густу. Так, цікаваму па задуме і па будове вершу «Агародніцы» замянае сухая натацыя:

Хто ж паверыць
Той Алёны?
Ленавата была,
А таму яе
Уся градна
Пустаземлем зарасла.

Ці не лепш было б, калі б дзеці самі прыйшлі да гэтага вываду?

У іншых вершах («Майстар і хлапчук», «Кароўна-рагуля», «Янкава пляцёрка») надта ўжо спрошчана, а часам і не па-новаму выказваецца думка. Маленькі героі з верша «Дзеці суп варылі» вельмі нагадваюць даўно вядомых кухарак з верша С. Шумкевіча.

Тым не менш, лепшыя, цікавейшыя старонкі зборніка «Ластаўка» дзеці, трэба спадзявацца, прачытаюць ахвотна і з карысцю.

Цікавыя ў кніжцы малонкі мастацкі Алены Лось, арганічна з'яднаныя з тэкстам.

Р. ЛІЦВІНАУ.

А. Дзеружынскі, «Ластаўка», Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971.

НА ВЕЧАРЫ сімфанічнай музыкі мамі суседам аказаўся высокі малады чалавек. Ён слухаў уважліва і засяроджана, быццам байсе прапусціць нават адзін гук або фразу. Відаць было, што ён разумее музыку, адчуваў і перажываў яе. Англіійскі скрыпач Райманд Коўэн іграў канцэрт для скрыпкі з аркестрам Брамса. А я ніяк не мог пазбыцца думкі, што недзе ўжо бачыў твар гэтага маладога чалавек, яго высокая крыху сутулаватая фігура таксама была мне знаёмай. І нарэшце — усломніў! Ну, вядома ж, на футболе, на адным з апошніх матчаў сезона. Але гэта быў іншы чалавек! Ён таму і запомніўся — грубы, ён увесь час свістаў, ускочваў, выкрыкваў зняважлівыя словы ў адрас суддзі і футбалістаў. І я здзіўляўся яго перамене цяпер — у філарманічнай зале.

Могучы сказаць — ну, што тут параўноўваць, футбол — гэта футбол, а музыка... Ці можна ставіць у адзін шэраг вялікія страсці бессмяротнага брамсёўскага канцэрта з маленькай драмай футбольнага варагара, які прапусціў гол?

Але ж хіба спартыўнае відовішча — гэта не дэманстрацыя высокіх страсцей, волі да перамогі, не выдзіленне чалавечыя «я»?

Узяць той жа Палац спорту. Ідзе канцэрт. Не прыходзіць жа ў галаву слухачам нічым чым-небудзь у артыста, які не спадабаўся. Але вось у гэтым жа палацы ідзе хакейнае матчы. І не дай бог нават лепшаму нападчыну даць няправільны пас! Яго асвішчуць і зняважаць. Не дадумаецца ж глядач у цырку асвістаць акрабата за «сарваны» нумар. Але не дай бог сарвецца на спаборніцтвах з брусоў вядомы гімнаст! Яго не пашкадуюць.

Стала ўжо нейкім нялісаным законам, што на стадыёнах дазволена амаль усё. Чалавек, які прыйшоў на футбол, быццам паліто скідае з сябе, так сказаць, абавязак трымаць сябе прыстойна.

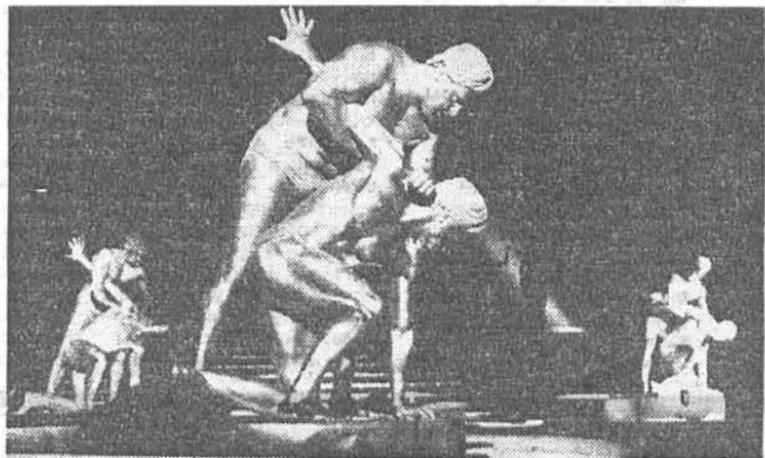
Мне здаецца, што мы ставімся да нашага балельшчыка з налётам гэткай паблаглівай іроніі. У кінафільмах ён звычайна паказаны экспансіўным прасцяком, які міла... стукіе парасонікам суседа на галаву. І мы ўсміхаемся і заміоўваемся. І зусім забываем пра іншае. Аднойчы мне трапілася інтэрв'ю вядомага венгерскага футбольнага арбітра. На пытанне журналіста пра ўражанні аб гарадах, дзе яму доводзілася бываць, ён адказаў прыкладна так: «Я ж іх амаль не бачу. Прыеду, правяду матч і дамоў. А пра горад, пра яго культуру, я мяркую на паводзінах стадыёна, па культуры яго балельшчыкаў». Можна варта задумацца над гэтымі словамі?

Могучы запрэчыць — у нас балельшчыкі добры! Гэта гаворым не толькі мы, але і нашы госці — спартсмены розных краін. Эгэдын. Так, наш балельшчык любіць і разумее спорт, ён пераймае ўсё лепшае, чаму вучыць сумленна і бескампрамісна спартыўнай барацьбе. Нам не даводзіцца абгароджваць футбольныя палі калючым дротам і равамі з вадой, як у Аргенціне ці ў Бразіліі. Але ў мяне, напэўна, на ўсё жыццё застанецца ў памяці звон разбітай шклянкі, кінутай з трыбуны Мінскага палаца спорту нейкім хуліганам у хакейнага суддзі. Было гэта тры гады назад. Забыўся ўжо, які гэта быў матч, з якім лікам ён скончыўся. А вось агідны ўчынак «балельшчыка» запомніўся. Ды ішоў фігуры хакеістаў, якія збіралі на лёдзе асколкі. Збіралі вельмі старанна: кожны панікуты кавалачак шкла мог абярнуцца для іх цяжкай траўмай. Успамінаецца група маладых хлопцаў, якія да слёз давалі сваімі выкрыкамі валеібалістку з Адэсы ў час турніру ў Мінску.

Могучы запрэчыць — гэта не тыпова, выпадкі старыя і г. д. Так, не тыпова. Так, хуліганавы хутка спынілі сапраўдныя балельшчыкі. Але запомніліся толькі экстра-выпадкі. А колькі дробнага хуліганства ў час радавых футбольных матчаў? І не толькі ў Мінску, а і ў Брэсце, Гомелі, Гродне. Колькі сядзіць на трыбунах п'яных, колькі бутэлек расіваецца тут жа? А колькі нецэнзурных слоў? Значыць, не ўсё яшчэ добра на нашым «балельшчычым небасхіле», значыць, на-ранейшаму вострая праблема **ВЫХАВАННЯ** балельшчыка. І з кожным годам яна становіцца яшчэ вострай: павышаецца майстэрства спартсменаў, больш гарачымі і бескампраміснымі становяцца спартыўныя баталіі, а значыць, з большым уздымам выбухаюць страсці на трыбунах.

Але як жа ўсё-такі праводзіць гэтае выхаванне? Мне здаецца, у

першую чаргу — добрай і чотнай арганізацыі спартыўных спаборніцтваў. Кожнае спаборніцтва павінна быць сапраўдным відовішчам: цікавым і прыгожым. Канечне, яго галоўная падзея — спартыўная барацьба, дзе яе людзі і ходзіць на стадыён. Гэта галоўнае, але не адзінае частка спартыўнага відовішча. Не менш важная і атмосфера спаборніцтваў, іх дух, афармленне. Адным словам тое, што «ўводзіць» аматара спорту ў спаборніцтва, што стварае яму пэўны «папярэдні» настрой. Ужо само афармленне — яркае і маляўнічае — прымусіць балельшчыка, мне здаецца, паводзіць сябе прыстойна. Мне ўспамінаецца

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

ЧАЛАВЕК ПРЫЙШОЎ НА СТАДЫЁН

хакейнае матчы Польшча — Румынія з турніру на прыз газеты «Советский спорт» у Мінску. Ён праходзіў раніцай, узровень майстэрства каманд невысокі, а на трыбунах Палаца спорту тым не менш сабралася даволі многа глядачоў. Відаць таму, што гэта была міжнародная сустрэча і глядачоў прывабіла яе афармленне: яркія касцюмы хакеістаў, рытуал адкрыцця матчы, выкананне дзяржаўных гімнаў. Вось аб такім, знешнім, «рэкламным» баку спартыўнага відовішча ў нашай рэспубліцы, на жаль, часта забываюць.

А мы ж ўзгем арганізуюць спаборніцтвы! І робім гэта выдатна! У шчаслівых уладальнікаў білетаў на чэмпіянаце Еўропы па спартыўнай гімнастыцы сярод жанчын, напэўна, надоўга застанецца ў памяці гэта дудоўнае свята спорту, маладосці і прыгажосці. Нам запомніліся яркія выступленні гімнастак СССР, ГДР, Чэхаславакіі, вострая спартыўная барацьба. І ўсё-такі, хоць у цэнтры ўвагі глядачоў былі абаяльныя спартсменкі, не толькі яны з'яўляліся «аўтарамі» гімнастычнага свята. Імі былі арганізатары чэмпіянату Еўропы. Яны прадумалі літаральна ўсё, кожную дробязь. Была пашыта спецыяльная, стылізаваная пад беларускі нацыянальны касцюм форма для работнікаў Палаца спорту, створаны ідэальны ўмовы для работы прэсы і суддзяў (суддзям, дарэчы, нават падносілі кубак гарачай кавы), сапраўдным удзельнікам падзей стаў дыктар-інфарматар, які вёў свой каментарый жыва, аператыўна, з гумарам. А як выдатна было арганізавана свята адкрыцця чэмпіянату — свята мастацтва і спорту. Не было сярод журналістаў ні аднаго, хто не раскажаў бы сваім чытачам аб цудоўным відовішчы адкрыцця. «Абавязкова прывячу гэтаму характаву некалькі радкоў свайго рэпартажу з Мінска». — сказала карэспандэнт польскай газеты «Спорт» Крысціна Стаўская. «Мяне здзівілі «жывыя» скульптуры. У перадам сваім чытачам, што не ўзлужены, каму было цяжэй — грэкам стварыць іх ці беларускім спартсменам увасобіць іх у жывых копіях». — дзяліўся сваімі ўражаннямі Мірка Фішэр — спартыўны рэдактар «Рудэ

права». І, канечне ж, некалькі слоў журналіста аб арганізацыі спаборніцтваў у Мінску стане для жыхароў Нарвегіі або Іспаніі маленькім расказам пра Беларусь, пра яе сённяшнюю культуру. Менавіта з гэтых слоў чалавек, які, магчыма, раней і не чуў пра нашу рэспубліку, будзе меркаваць аб ёй. І калі толькі ўсе журналісты раскажалі сваім чытачам праўду, можна быць упэўненым, што ў нас з'явілася нямала новых прыхільнікаў за рублём.

Гэтак жа чотка і прыгожа правёў Мінск чэмпіянат Еўропы на класічнай барацьбе, першыноство свету сярод юніёраў па фехтаванні, міжнародныя турніры па баскетболе, ба-

спаборніцтвах падобны як дзве кроплі вады: пад безаблічным лозунгам «Прывітанне ўдзельнікам спаборніцтваў!» — п'едэстал гонару (яго можа і не быць). Да яго высклікаюць спартсмена, уручаюць граматы або кубак, паціскаюць руку і... усё. Ды яшчэ, у лепшым выпадку, сыграюць або «прагоняць» на магнітафон тунш. А можна ж было б прыдумаць які-небудзь рытуал, характэрны толькі для Магілёва, толькі для Мінска, толькі для Гродна.

Калі ўжо гаворка зайшла аб рытуалах, хацелася б сказаць яшчэ адно. Нам здаецца, даўно б пара было распрацаваць характэрныя для сталіцы Беларусі пачатак і канец футбольных і хакейных матчаў. Бо да нас прыязджаюць каманды з усёй краіны. Хіба не важна, каб яны павезлі з сабой добрыя ўспаміны аб сустрэчы ў Мінску? Выйграюць ад гэтага толькі ігракі і балельшчыкі — матч атрымае хоць нейкае афармленне. А пакуль што, калі яшчэ ў пачатку сустрэчы ігракі, прынамсі, абменьваюцца традыцыйным прывітаннем, то ў канцы няма і гэтага. Яны гуртам пакідаюць поле. А колькі ўжо гаварылася аб нехайнай форме футбалістаў і хакеістаў; апоўзлыя гетры, навіпуск футбалкі. Дзе ўжо тут казаць аб выхаванні балельшчыка!

Наогул, на футболе і хакеі іматэрыяльная аўдыторыя нічута на волю лёсу. А можна ж было ў перапынку некалькіх заняц людзей — правесці паказальныя спаборніцтвы па лёгкай атлетыцы, веласпорце, акрабатыцы, на хакеі — па фігурным катанні. Чаму б не праводзіць тут спартыўныя віктарыны для балельшчыкаў, розыгрышы жартаўлівых прызоў? Іншы раз такія спаборніцтвы на Мінскім стадыёне праводзілі, але вельмі рэдка. Думаецца, што ў такіх дні змяшчалася б на трыбунах колькасць п'яных і менш было б прыводаў у аддзяленне міліцыі. Дарэчы, у час перапынку радыёвузлы стадыёнаў маглі б раскажаць і аб злосных парушальніках дысцыпліны: гэта не пашкодзіць. Ды і фотагазета «Голас дружынніка» вісць усюды, апрача стадыёна.

Думаем, можна было б клопатам пра балельшчыка павучыцца і ў нашых сяброў з іншых рэспублік. Львавіне, напрыклад, выпусцілі цэлую серыю значкоў, прысвечаных сваёй футбольнай камандзе. Хіба не прыемна балельшчыку купіць у дзень матчы на стадыёне значок, які нагадае яму аб сённяшняй гульні, з надпісам, скажам: «Карпаты» (Львоў) — «Дынама» (Мінск)? Можна купіць у львоўскіх магазінах і вышную нарукатную нашывку з эмблемай «Карпат». Дарэчы ёсць і іншыя нашывкі, асноўная тэматыка якіх — спорт. Гэта добрыя сувеніры балельшчыку. Ды і прыбытак ад іх гандлёвым арганізацыям немалы. Можна, варта падумаць пра выпуск такіх сувеніраў і ў Беларусі?

Не пашкодзіла б зрабіць больш яркай і кідай наш спартыўную рэкламу. Бо калі футбол і хакеі яшчэ рэкламуюцца афішамі, упрыгожанымі якім-небудзь малюнкам, дык рэкламы іншых спаборніцтваў зводзіцца проста да афіш-інфармацый. А добрая ж спартыўная рэклама не толькі інфармуе, яна павінна і прыцягваць людзей на спаборніцтва.

Тэатральная зала... Велізарная часта стадыёна... Так, гэта не адно і тое ж. А ўсё-такі... І там, і тут нараджаецца чуд — чуд таленту, прыгажосці, і там і тут — выбух чалавечых страсцей, калі да канца напята кожны нерв, кожная жылочка. Спорт на сваім эмацыянальным уплыве на чалавек у нечым блізка да мастацтва. «Я перамог! Гул захаплення ляціць за мной! Сёння мой дзень! І я таксама ствараю! Праўда, я ствараю грубае і непадатлівае. Але ж грубае і непадатлівае не значыць непрыгожае. Радасць людзей, радасць, якая толькі што захліснула залу, перапоўнае ў гэтым», — піша ў сваёй кнізе «Сябе пераадолець» Юрый Уласаў. Дык няхай жа кожная сустрэча са спортам духоўна ўзбагачае балельшчыка, павышае яго культуру. І няхай ён са стадыёна выходзіць з такім жа пачуццём, з якім пакідае цудоўны спектакль, з тым пачуццём, што застаецца ў нас пасля сустрэчы з сапраўдным мастацтвам.

Барыс ГЕРСТАН.

У АДДЗЯЛЕННЕ міліцыі пры чыгуначным вакзале ў Мінску зайшоў сярэдніх гадоў мужчына, у роспачы апусціўся на крэсла, і ледзь чутна вымавіў:

— Чамаданы...
З далейшай размовы высветлілася, што паўтары—дзе гадзіны таму ён пакінуў свае рэчы на дагляд вельмі прыстойнай з выгляду, сімпатычнай маладой дзяўчыны і пайшоў паабедца ў рэстаран. Вярнуўся — ні дзяўчыны, ні чамаданаў... Інспектар міліцыі, які браў паказанні, тут жа абмяляваў знаёмую пацярпелага.

— Яна?
Мужчына ўскочыў:
— Так, тая самая. Дык вы я ведаеце і дазваляеце...

Інспектар уздыхнуў. Вось ужо кодыкі часу на вакзале «працавала» вопытная аферыстка — па паказаннях пацярпелых — сімпатычная дзяўчына гадоў дзевятнаццаці—дваццаці. Аднаму прапануе ўзяць білет, другому па-

**БЕЛАРУСЬ
НАВУКОВАЯ**

сцерагчы рэчы. Злавіць яе ніяк не ўдавалася. Пацярпелы падаў інспектару книгу.

— Мо гэта чым-небудзь дапаможа? Яе книга. Калі ішоў абедаць, дала. Кажы: «Каб не было нудна чакаць афіцыянта, пачытайце». Вось, калі ласка, «Прыюкская была»...

Па інвентарным нумары на супервакладцы было зразумела, што книга бібліятэчная. Але бібліятэчныя штампы былі вырваны. Шукаць па ўсіх бібліятэках Мінска? А мо гэта і не ў Мінску?

Так «Прыюкская была» трапіла ў Беларускі навукова-даследчы інстытут судовай экспертызы. Літаральна праз некалькі гадзін міліцыі дадзены быў адказ, што книга ўзята ў бібліятэцы трыкатэж-

СЛЕД, ЁН ЗАСТАЕЦА...

РЭПАРТАЖ З БЕЛАРУСКАГА НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАГА ІНСТЫТУТА СУДОВАЙ ЭКСПЕРТЫЗЫ

най фабрыкі. Далей гэтая дэтэктыўная гісторыя развівалася больш-менш проста. Назаўтра следчыя работнікі ўваходзілі ў кватэру, дзе іх не чакала, натуральна, юная, сімпатычная асоба. Тут жа знайшлі і апошні яе ўлоў — чамаданы.

Дзяўчына скамчалася ад нечаканасці, а калі трохі ачуняла, папрасіла:

— Усё раскажу, але як вы знайшлі мяне?
— Сапраўды, як вы дзедаліся пра бібліятэку? — пытаюся ў дырэктара інстытута Уладзіміра Пятровіча Іванова.

— Ва ўсіх бібліятэчных кнігах, як вядома, штамп ставіцца на семнаццаці старонцы — тлумачыць ён. — Кавалак гэтай старонкі са штампам быў вырваны, Але да гэтага штамп сутыкаўся з шас-

нацатай старонкай і, натуральна, нейкая, няхай і мікраскапічная частка мастыкі павінна была перайсці на яе. Мы прымянілі так званы метады дыфузнага капіравання і атрымалі адбітак штампа. Усё вельмі проста...

Экспертыза, пра якую мы расказалі, адна з прыкладна паўтары тысяч, што праводзіцца супрацоўнікамі інстытута кожны год. Натуральна, не ўсе яны аднолькавыя па важнасці, цяжкасці, складанасці, значэнні і г. д. Але ясна адно — кожная з іх дапамагае высветліць ісціну.

Інстытут праводзіць усе віды крымінальных даследаванняў для судовых органаў, пракуратур, Міністэрства ўнутраных спраў. А ў апошні час тут праводзіцца экспертыза і для Міністэрства сацы-

яльнага забеспячэння, на тарыята, арбітражу і г. д. Сапраўдная навука ніколі не стаіць на месцы. Натуральна, што пастаянна ўдасканальваюцца і навуковыя метады, тэхнічныя сродкі ў барацьбе са злачыннасцю.

Нават недасведчанаму чалавеку, які пройдзе сёння па кабінетах і лабараторыях інстытута, адразу стане ясна, што навукова-тэхнічная рэвалюцыя не абмінула і гэты ўчастак чалавечай дзейнасці. Назавём толькі некалькі метадаў, якія прымяняюцца экспертамі інстытута. Гэта і здымкі ў ультрафіялетавых промнях, фатаграфаванне карцін інфрачырвонай люмінісцэнцы, спектральны аналіз, храматаграфія, электрафарэс і г. д. і г. д. На ўзбраенні спецыялістаў — ад звычайнага мік-

раскопа, да стыласкопа, які вызначае якасны састаў сплаваў, да кібернетычнай машыны.

Загадчык аддзела тэхнічных даследаванняў дакументаў Леанід Міхайлавіч Гулякевіч у адной з лабараторый дае мне прадметны ўрок. На чыстым лістку паперы алоўкам пішацца некалькі слоў. Потым чарнілам гэтыя слова закрасліваецца, прэзільней, замазваецца так, што і следу ад алоўка не застаецца. Лісток кладзецца ў невялікі прыбор, які нагадвае мікраскоп. Гляджу ў акуляр і свабодна чытаю тэкст, напісаны алоўкам.

Я пішу пра гэта і ўжо баюся, каб у чытача не складался ўражанне, што судовая экспертыза — лёгкая справа. Бываюць сітуацыі, і такіх большасць, якія патрабуюць

ГРАНІЦЮ пераехалі ўначы. І адразу перавалі гадзіннік на дзве гадзіны назад — Польшча жыць па сярэднеўрапейскім часе. Варшава сустрэла нас, групу саветніц музыкантаў і кампазітараў, халоднай пахмурай раніцай. Аўтобус польскага бюро падарожжаў «Орбіс» ішоў па адной з цэнтральных магістралей сталіцы — вуліцы Маршалкоўскай... Помнік Ф. Э. Дзяржынскаму... Палац культуры і навукі — буйнейшы навукова-культурны цэнтр Варшавы — падарунак Саветаў Саюза... Паварот на вуліцу Свентакшыскаю, да атэля «Варшава». На перакржаванні — два рэгуліроўшчыні — хлопцы і дзяўчына. У белых «балоневых» куртках і белых пальчатках, яны быццам выконваюць адным ім вядомы рытуальны танец.

Мы прыехалі на XV міжнародны фестываль сучаснай музыкі «Варшаўская восень». Музычныя фестывалі ў Варшаве праводзіцца штогод. Пачынаючы з 1956 года тут пабывалі музыканты і кампазітары з многіх краін свету, гучала музыка самых розных творчых кірункаў, на суд слухачоў выносіліся самыя розныя кампазітарскія крэды.

Адкрыццё XV «Варшаўскай восені» адбылося ў Канцэртнай зале Нацыянальнай філармоніі. На фасадзе — 18 сцягоў дзяржаў — удзельніц фестывалю. На сцэне — трыяж 18 сцягоў. Яны ўмацаваны ў трубах аргана: дзяржаўныя сцягі Польскай Народнай Рэспублікі, СССР, Венгрыі, Чэхаславакіі, ЗША, Югаславіі, Францыі, Італіі, Швецыі, ГДР, ФРГ і іншых краін.

Аркестр Нацыянальнай філармоніі пад кіраўніцтвам дырыжора Вітольда Равінскага выконвае Дзяржаўны гімн Польскай Народнай Рэспублікі. Потым пачынаецца канцэрт. У яго праграме — сімфонія Паўла Хіндэміта, Фантастычнае скерца Ігара Стравінскага, Ронда Нікола Кацільяні. Апошнім выконваецца твор Томаша Сікорскага для змешанага хору, 12-ці медных духавых інструментаў, двух раяляў, чатырох гонгаў, чатырох там-тамаў...

У зале запоўнены ўсе месцы, слухачы цёпла прымаюць праграму. Творы вельмі розныя па задуме, па творчых почырках аўтараў, але цікавыя кожны ў сваім родзе, выкананыя на высокім прафесійным узроўні...

У праграмы канцэртаў «Варшаўскай восені» ўваходзяць творы, напісаныя ў гэтым стагоддзі. І не год стварэння вызначае «папулярнасць», «сучаснасць» музыкі, а адносны аўтар да сваёй творчасці, да яго месца ў культуры народа, да слухача, нарэшце.

Гэта пацвердзілі далейшыя канцэрты. Ужо на другі дзень фестывалю слухачы маглі зусім свабодна вызначыць для сябе — як кампазітары разумеюць сучаснасць, якое іх музычнае мысленне, якая сутнасць іх музыкі, яе ідэя і мастацкая накіраванасць...

Цікава адзначыць, што і ўзрост кампазітараў, прадстаўленых у канцэртах музычнага фестывалю, вельмі разнастайны. Некаторых ужо няма ў жыццях. (І. Стравінскі, П. Хіндэміт, Б. Марціні, Ч. Айвз, А. Берг, А. Шнітберг, І. Кофлер), узрост астатніх аўта-

раў — ад 24 да 65 гадоў. Усяго на фестывалі было прадстаўлена 50 аўтараў і каля 80 твораў. Ужо гэтыя лічбы могуць даць уяўленне аб значнасці гэтага творчага паказу, хоць паўтараю, музыка гучала вельмі розная па сваёй ідэяй і мастацка-эстэтычнай каштоўнасці.

На другі дзень адбылося тры канцэрты. Тры розныя канцэртныя залы з рознай аўдыторыяй.

Першы канцэрт прайшоў у зале кансерваторыі — Дзяржаўнай вышэйшай музычнай школы (так называецца кансерваторыя ў Варшаве). Інтэр'ер залы выкананы цікава і арыгінальна. Сцены аддзеланы драўлянымі планкамі. Падлога сцэны — некалькі шырокіх прыступак... Уверсе ўманціраваны арган.

Ідзе намеры канцэрт. Зала слухае ўважліва, але паступова цікавасць спадае. Музыка не даходзіць да сэрца. Побач з арфай, флейтай, скрыпкай, трамбонам, вялянчэлю, фартэпіяна і кларнетам (гэтыя інструменты спалучаюцца ў разнастайных гучаннях у п'есах Багуслава Шэфера, Збігнева Вішнеўскага, Кшыштофа Меера, Вальдэмара Казанскага) у канцэрте «ўдзельнічае» магнітафонная стужка.

**Алена
РАКАВА**

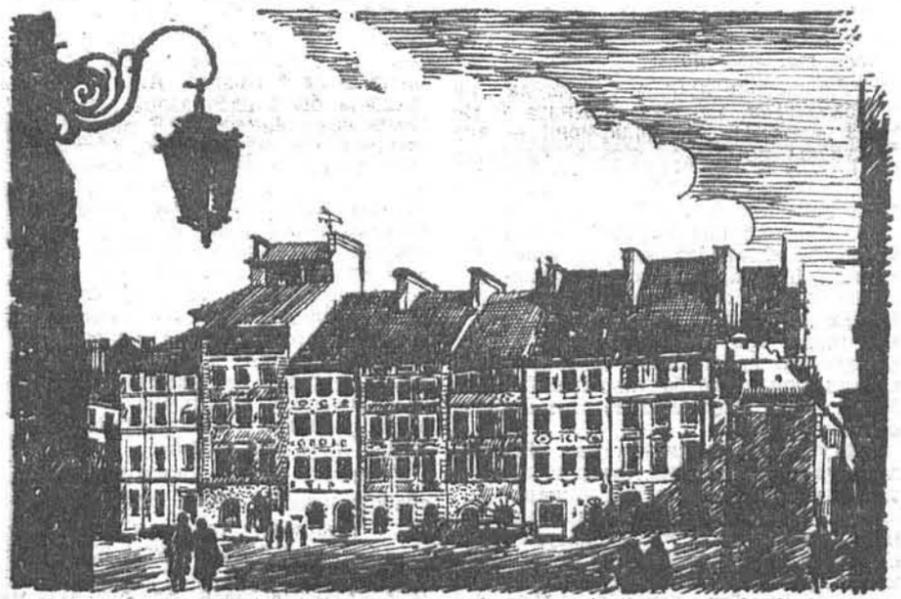

Мал. А. САПЕТКІ.

зыканы зноў з'яўляюцца на сцэне, пачынаюць іграць. Здаецца, што яны зноў толькі настройваюцца...

Апошняя ў канцэрте выконваецца п'еса амерыканскага кампазітара Дональда Эрба, названая «Варшава з любоўю». Той жа квартэт — з магнітафонам. На плёнцы запісаны гукі самага рознага паходжання: стук, шоргат, завыванне ветру, шорахі і г. д. Гэта фон, на якім разгортваецца «музычнае апавяданне». Пяніст б'е па струнах малаточкам. Потым палівае з бутэлькі, якая стаіць на струнах, нейкай вадкасцю і прыклеівае да струн 3 лісты паперы, іграе. Свішча

мынскага кампазітара Багуслава Марціну — канцэртна для фартэпіянага трыо і струннага аркестра. Разам з літоўскім аркестрам іграюць салісты — піяністка Галіна Радзівілітэ, Эдуардас Даіргыс (скрыпка), Сільвія Норунайтэ (вялянчэль). Выразнасць стылю, стройнасць формы, свежасць музычных вобразаў — усё гэта вабіць. Увесь вечар льецца ў сэрцы і душы слухачоў прыгожая, сакавітая, насычаная музыка. І пакрысе на другі план пачынаюць адыходзіць уражанні ад дзённага канцэрта. Сапраўдная музыка, музыка сённяшняга дня, музыка з вялікай літары...

Рынак Старога Места, старана Закшаўскага.

ВАРШАЎСКАЯ

Яна ўносіць своеасаблівую фарбу ў агульнае гучанне, аднак уявіць пэўна, якое паходжанне гучаў, запісаных на магнітафонную плёнку, слухачам удаецца не заўсёды.

П'еса для флейты і альты, «Гераліцыя» для арфы сола з магнітафонным запісам і трыо ў складзе арфы, флейты і скрыпкі, для гэтага ж складу «3 контра 3»... Цікава, вельмі вычварныя «гармоніі», прыблізны «меладызм».

У квартэце Збігнева Пяньхерскага ўдзельнічаюць раяль, кларнет, трамбон, вялянчэль і... чатыры метраномы. Метраномы стаіць на табурэтках каля кожнага музыканта, адзін метраном «размясціўся» на падлозе. Музыканты ўключаюць метраномы па адным, усе разам і ў розных іншых колькасцях спалучэннях. На гэтым своеасаблывым фоне іграюць свае партыі музыканты. Спачатку здаецца, што яны толькі яшчэ настройваюцца, аказваецца, выконваецца твор. Пяніст стаіць ля раяля і корпаецца са струнамі, іншы раз ён садзіцца за інструмент і крыху іграе, потым зноў устае і займаецца струнамі, потым б'е па іх нейкай палачкай... Бываюць моманты, калі гучаць толькі метраномы, потым уключаецца магнітафон, а музыканты пакідаюць сцэну. Наступае цішыня. Потым у запісе гучыць квартэт. Му-

у іліцэйскі свісток... Кларнетыст асобна даме ў муштукі, асобна — у кларнет. «Кудльняцыя» — трамбаніст іграе на «інструменце», назвы якога я не ведаю. Падобным прыстасаваннем працішчаюць ракавіну, калі яна забруджана... Нарэшце, пяніст адырае ад струн лісты паперы, і п'еса заканчваецца.

З першага камернага канцэрта ідзем стомленыя; стомленыя ўражанні ад дэманстрацыі музычнага «авангарду», ад таго, што даўлося пачуць. Заглядаем у праграмы наступных канцэртаў, яшчэ не падазраючы, што некаторыя з іх дадуць нам магчымасць не толькі паслухаць, але і паглядзець, як «гучыць» сучасная авангардысцкая музыка...

Праграма першага дня — поўная дзівосных кантрастаў. Гэтыя музычныя кантрасты будуць суправаджаць і наступныя дні фестывалю.

Вечаром у зале філармоніі выступае камерны аркестр Літоўскай дзяржаўнай філармоніі пад кіраўніцтвам Саўлюса Сандэціса. Увесь вечар гучыць пудоўная музыка: сімфонія Альгіса Бражынскага, Таката Фелікса Байёраса, канцэрт для струнных Яна Раатса, восьмы квартэт Дзмітрыя Шастаковіча, прысвечаны памяці ахвяр вайны і фашызму, у пералажэнні для струннага аркестра; твор ру-

Але будзе яшчэ і трэці канцэрт, начны. Ён пачынаецца ў 11 гадзін вечара, і залу запаўняе публіка, якая рэзка адрозніваецца ад папярэдняй. У асноўным — гэта моладзь.

Італьянец Лючыяна Берыю прадставіў на суд слухачоў два творы — Секвенцыю II для арфы і Секвенцыю VII для габоя, дзве вельмі цяжкія для выканаўцаў сольныя п'есы. Трэба аддаць належнае арфістцы Урсале Халігер і габаясту Хейнцу Халігеру — яны спраўляюцца з задачай вельмі паспяхова. Пра музыку пісаць цяжка, бо аўтар дэманструе не так пільны музычнай думкі, як ігру тамбраў габоя, разнастайнасць выканаўчых прыёмаў ігры на арфе.

Бернард Пармежыні выкарыстаў у сваім творы фале Мартэнота і магнітафонную стужку. Фале Мартэнота — інструмент, створаны французскім музыкантам Морысам Мартэнотам, на тыпе электраарганіста, валодае вялікімі выяўленчымі магчымасцямі і ўсё больш прыцягвае ўвагу кампазітараў на Захадзе, хоць яшчэ не вельмі папулярны. Арлета Сіфон-Сімановіч вучылася ў Морыса Мартэнота ў Парыжскай кансерваторыі і з'яўляецца вядомай выканаўцай на гэтым інструменце. У яе канцэртным рэпертуары 50 твораў, напісаных кампазітарамі для фале Мартэнота...

скрупулёзнай, цярплівай даследчай работы. А дзел Леаніда Міхайлавіча мае справу з дакументамі. Ад накладной, дзе трэба высветліць, калі была зроблена дапіска, да звычайнага машынапіснага тэксту (аквазвэца, кожны чалавек, які друкуе на машынце, мае свой, так скажаць, машынапісны почырк).

А нядаўна Леанід Міхайлавіч са сваімі супрацоўнікамі выконваў не зусім звычайную работу. Чырвоныя следзцы прынеслі ў інстытут партбилет і 15 медальёнаў, знойдзеных пры раскопках адной з брацкіх магіл часоў Айчынай вайны. Партбилет і некалькі запісаў у медальёнах удалося аднавіць.

Мы доўга гутарылі з Генадзем Кузьмічом Гіманам, загадчыкам аддзела балістычных і трасалогічных даследаванняў. Сюды сыходзяцца справы, звязаныя з ужываннем вогнестрэльнай і халоднай зброі, супра-

цоўнікі аддзела даследуюць таксама трасы — сляды, пакінутыя злачынцамі.

Генадзь Кузьміч, шукаючы мне найбольш яркаю фэбулу, чытае па кнізе запісаў назвы праведзеных за апошні час экспертыз: «Ці не насілася галёша на валёнку?», «З якога боку рабіўся ўзлом?», «Ад якога нажа гэты чахол?»...

У памяшканні інстытута ёсць невялікі цір, дзе спецыялісты праводзяць экспертызу з рознымі відамі зброі. Скажам, ці магла сама стрэліць вінтоўка? (Былае і такое). Ці з гэтага пісталета выпушчана гэтая куля? Адным словам дзсяткі і дзсяткі пытанняў, якія трэба высветліць, ды не абы як, а да канца, бо ад гэтага часам залежыць лёс чалавека.

Пра дыяпазон экспертыз, якія праводзяцца ў інстытуце, сведчыць і тое, што працуюць тут людзі розных спецыяльнасцей — юрысты і хімікі,

аўтаатэхнікі і біёлагі, почырказнаўцы і фізікі.

Вось адна з апошніх экспертыз, праведзеных аддзелам хімічных і біялагічных даследаванняў, які ўзначальвае Надзежда Мікалаеўна Бульга. У адным з гастронамаў Барысава следчымі органамі было выяўлена шмат зыкетак ад гарэлкі. Сталяя задача высветліць ці не паспелі злачынцы частку іх выкарыстаць.

Мы паехалі на завод — расказвае Надзежда Мікалаеўна, — і азнаёміліся з саставам клею, які там ужываецца. Высветлілі, што ў магазіне зыкеткі пераклейваліся, бо клей быў іншы.

Гэта, як я зразумеў, адна з лёгкіх экспертыз. Бо, як праіла, прыходзіць праводзіць экспертызу, дзе шырока ужываюцца і інфрачырвоная спектраскапія, і розная хрматаграфія, і эмісійны спектральны аналіз.

А вось у аддзеле почырказнаўчых даследаванняў, які ўзначальвае

Мая Міхайлаўна Сямёнава, абыходзяцца лупай, у крайнім выпадку мікраскопам. Тут іншы падыход, які, так скажаць, «танцуе» больш ад ведання псіхалогіі, настрою, нават фізіялагічных асаблівасцей асобы, почырк якой даследуецца.

Навука, будзем больш асцярожнымі — вучэнне аб почырках, аб тым, як характар чалавека ўплывае на яго почырк, перажывала ўзлёт і спад. Быў час, калі ўсё гэта аб'яўлялася педэ не шарлатанствам. Сёння самыя вялікія аўтарытэты вымушаны прызнаць, што «тут нешта ёсць». Калі не характар, дык нейкія індывідуальныя асаблівасці чалавека почырк перадае. Ва ўсякім разе, амаль заўсёды па рукапісе можна меркаваць, пры якіх акалічнасцях ён выконваўся — чалавек хвалюўся, ці быў спякойны, спяшаўся, ці не.

Неяк у аддзел прынеслі дыплом аб прысваенні ступені кандыдата эканамі-

лічных навук нейкаму Сімуку. Следчымі органамі было даказана, што дыплом фальшывы. Але хто яго падрабіў? Вызваючы почырк, Мая Міхайлаўна выказала меркаванне, што ён належыць настаўніцы малодшых класаў, бо вельмі нагадваў пропісі. Следчы, якому яна сказала пра гэта, лягнуў сабе па лоб — ён успомніў, што першая жонка арыштэтанна была настаўніца. Знайшлі ўзоры яе почырку, параўналі. Аказалася, дыплом запаўняла яна.

Я гляджу на фотакопіі распісак, пісьмаў, завяшчанняў, спярэчаных чырвонымі стрэлкамі, якія ўказваюць на падобнасць асобных літар. Ад таго, каму належыць подпіс, кім прастаўлена дата, залежыць часам вельмі многае.

У кароткім газетным рэпартажы немагчыма, вядома, расказаць пра ўсю работу інстытута. Скажам, можна шмат расказаць пра адзін з

самых загружаных аддзелаў — аўтаатэхнічных даследаванняў, дзе разбіраюцца складаныя аўтадарожныя здарэнні. Або пра аддзел фізіка-тэхнічных даследаванняў, які мае справу з рознымі металамі, металічнымі канструкцыямі.

І наш апошні візіт — да Ніны Аляксандраўны Навасёлвай, намесніка дырэктара інстытута па навуковай рабоце. Яна расказвае пра навуковыя даследаванні, называе тэмы, якія распрацоўваюцца інстытутам. Тэмы гэтыя адлюстравваюць розныя аспекты выкарыстання новых метадаў у барацьбе са злачыннасцю. Скажам, ад «Паняцця і значэння так званых «рэфлекторных» рукаў пры пісьме», да «Нейтронна-актывацыйнага аналізу».

Людзі гэтыя робяць не дзіва карысную для грамадства, для кожнага з нас работу. Вялікага поспеху ім.

М. ЗАМСКІ.

Вось артыстка села за клавіятуру інструмента, уключаны магнітафон — і пачынаецца музыка. У далёкіх ад сцэны кутках залы працуюць моцныя дынамікі, з якіх льюцца самыя разнастайныя гукі: цяжкія вызначыць усё ж, што гэта такое: свіст ветру, апладысменты, ронат хваляў або наладка радыёапаратуры; можа дзесьці заводзіць мотор самалёта, або гэта гудуць тэлеграфныя праводы, а потым раптам чуваць нейкія выбухі і зноў свіст завірухі... На гэтым фоне гучыць фале Мартэнота... Раптам усё абарвалася. Цышыня... Зала пачынае апладзіраваць, крыху збянтэжаная гэтым дзёрзкім гукавым патокам, які даваўся вытрымаць...

У антракце публіка хлынула на сцэну. (Так, напэўна, прынята ў гэтай камернай зале філармоніі — тут слухачы прывыклі, відаць, адчуваць сябе вельмі свабодна. А, можа, гэта толькі на дыялерашнім канцэрце?). Слухачы разглядаюць фале Мартэнота, ноты, якія стаяць на шопітры інструмента — на дзіва вялікія па фармаце: Але больш за ўсё іх цікавіць устаноўка, якая, аказваецца, падрытавана; для наступнага твора. На перакладзіне падвешаны «інструменты», якія выкарыстаў амерыканскі кампазітар Джон Кейдж для свайго п'есы для ўдарных інструментаў пад назвай «27 10.554». І чаго тут толькі няма! Бутэлькі, розныя металічныя, пластмасавыя, шкляныя, драўляныя рэчы. Яны висяць, ляжаць на сталах, на барабанах; дзіцячы бразготкі і музычны дзіцячы катрынка... Марта Пташынская — музыкант і кампазітар, лаўрэат некалькіх кампазітарскіх конкурсаў, вучылася ў Надзі Буланж ў Парыжы. Як выканаўца

лёсу Мінска. У гады другой сусветнай вайны гітлераўцы разбурылі і знішчылі 85 працэнтаў будынкаў у горадзе. Варшавяне аднавілі свой горад літаральна з попелу. У Доме дружбы, у мінаклубе гасіам сталіцы дамаструюць дакументальны фільм «Варшава насуперак усюму». Тут ёсць дакументальныя кадры, якія расказваюць аб гэтых жахлівых разбурачнях, іх здымалі польскія кінадакументалісты. У фільм уманціраваны кадры, знятыя фашыстамі ў гады акупацыі Варшавы... 17 студзеня 1945 года, пасля больш чым пяцігадовай акупацыі, Савецкая Армія сумесна з Войскам Польскім вызваліла горад. Урад ПНР спачатку думаў будаваць сталіцу ў другім месцы або зноў перанесці яе ў Кракаў. Але потым вырашана было адбудаваць Варшаву! Вось яна, сённяшняя Варшава, адраджаная з попелу і агню. Характэрна, што горад адноўлены ў такім выглядзе, які ён меў да верасня 1939 года. Ходзілі па горадзе і як быццам акупацыя ў далёкую гісторыю. Вось плошча генерала Дамброўскага і помнік Мікалаю Каперніку, помнік Адаму Міцкевічу... А вось ад гэтага месца пачынаецца славаці стары горад Старэ Място. Стары горад быў знішчаны гітлераўцамі і цалкам адноўлены варшавянамі. Тут помнікі, архітэктурныя ансамблі, касцёлы шматвяковай даўнасці. Помнік каралю Зігмунту III, які ў 1596 годзе перанёс сталіцу Польшчы з Кракава ў Варшаву.

Вузкія вулачкі, на якіх з цяжкасцю могуць размінуцца рамнікі. Касцёл святога Марціна — помнік архітэктурны XVIII стагоддзя. Яго будаваў манаша мужчынскага манастыра аўгустынаў. А пасля вайны аднаўлялі манаш-

абеліск, яго вышыня — 35 метраў. Па абодва бакі — дзве скульптурныя групы. На кожнай — два савецкія байцы: злева аўтаматчык, які падтрымлівае раненага салдата, справа — суровая сцэна гібелі воіна.

На абеліску па-рускую і па-польску высечаны словы: «Вечная слава героям вайны непераможнай Савецкай Арміі, якія загінулі ў баях з гітлераўскімі захопнікамі за вызваленне Польшчы і нашай сталіцы Варшавы».

Адна з выдатнасцей Варшавы — палацава-паркавы ансамбль Лазенкі, які адносіцца да XVII—XVIII стагоддзя. Яго будаваў Станіслаў Аўгуст Панятоўскі — апошні польскі кароль. Турысты, што прыязджаюць у Варшаву з усёго свету, захапляюцца прыгажосцю палацаў. Палац на вадзе, зямні Каралеўскі тэатр, летні тэатр... Зараз тут музей. Здыўляе незвычайная прыгажосць самога парку, які ў 1918 годзе быў аб'яўлены гарадскім паркам, улады дазволілі доступ у яго гараджанам.

У Лазенках знаходзіцца сусветна-вядомы помнік вялікаму польскаму кампазітару Фрэдэрыку Шапэну. З імем Шапэна многа звязана ў Варшаве: месцы, дзе бываў вялікі музыкант, дзе вучыўся. Іграў. Абяняе яго музыкі, «дух Шапэна», калі можна так сказаць, — моцныя і вечныя. Мы не раз бачылі фота гэтага лазенкаўскага помніка — кампазітар сядзіць у глыбокім задуменні і слухае шлох ніцый лазы, якая схіліла над ім свае галінкі... З глыбокай пашанай стаялі мы ля помніка.

Аўтар скульптуры — Вацлаў Шыманоўскі, брат вядомага польскага кампазітара Кароля Шыманоўскага. Помнік Шапэну быў устаноўлены ў Лазенках у 1926 годзе. У гады фашыскай акупацыі скульптура была пераплаўлена немцамі на зброю. У парку дазвалялася бываць толькі фашыстам. Адноўлены помнік у 1958 годзе. Ён стаіць на ўпалым пастамента, у якім відаць сляды ад куль і асколкаў, старанна «залатаныя» клапатлівымі рукамі. На працягу апошніх 15 гадоў ля помніка Шапэна ў цёплым няздэльнымі дні гучыць музыка вялікага кампазітара. Сюды прывозяць канцэртны раяль, і лепшыя піяністы выконваюць музыку вялікага кампазітара. Вакол — срод пышных ружаў — мноства лавак, на якіх размяшчаюцца варшавяне, што прыйшлі паслухаць любімую музыку.

У Варшаве ёсць музей Шапэна. Ён знаходзіцца ў палацы князёў Астроўскіх. Гэта вельмі прыгожы будынак, рэстаўрыраваны пасля вайны. Тут стаіць раяль, на якім вялікі музыкант іграў у Парыжы, дзе праішча другая палавіна яго жыцця. Фатаграфіі Шапэна, яго сяброў і калег, ноты кампазітара, рукапісы, зянак левай руні кампазітара, пасмяротная маска... Варшаўскае таварыства імя Шапэна клапатліва, па драбніцах, сабрала ўсе гэтыя матэрыялы, якія ўяўляюць вялікую гістарычную каштоўнасць.

Недалёка ад Варшавы — Жалізава Воля — радзіма Шапэна. Набыла там — мара кожнага музыканта, які прыязджае ў Варшаву. Мы прыехалі ў Жалізаву Волю сонечным ранкам. Адразу акупіліся ў свяшчэнную цішыню гэтага месца. Дом, у якім нарадзіўся Фрэдэрык Шапэн у 1810 годзе, не раз разбураўся. Зараз ён адноўлены ў такім выглядзе,

якім быў у гады дзяцінства кампазітара. Вакол дома цудоўны, чароўны парк. Задумлівая цішыня, свет прыгажосці і паэзіі... У баку ад галоўнай алеі, пад разгалістым дрэвам, на зямлі ляжыць мемарыяльная пліта. На ёй напісана, што 17 кастрычніка 1945 года Баласлаў Берут на гэтым месцы перадаў польскаму народу сэрца Шапэна.

Вядома, што па просьбе кампазітара, якую ён выказаў перад смерцю, яго сэрца было адвезена ў Варшаву (Шапэн памёр у Парыжы). У спецыяльным сасудзе яно было замуравана ў сцяне касцёла Святога Крыжа. У гады фашыскай акупацыі польскія патрыёты схавалі кантоўны сасуд. І вось у Жалізавой Воля, ужо пасля вызвалення Варшавы, свяшчэнная рэліквія была вернута народу. Палкі шануюць імя Варшаўскага біскупа Шлягоўскага, які здолеў захаваць для Польшчы сэрца яе вернага сына...

Мы пабывалі ў касцёле Святога Крыжа на вуліцы Новы Свят, там, дзе яна пераходзіць у вуліцу Кракаўскае прадмесце. Тут, у адной са сценаў замураваны сасуд з сэрцам Фрэдэрыка Шапэна.

Вечарам у праграме фестывалю быў оперны спектакль. Прадставіла сустрацца з новымі выканаўцамі і незнамай музыкай.

Вялікі тэатр оперы і балета размешчаны на Тэатральнай плошчы. Адкрыццё адноўленага тэатра адбылося ў 1964 годзе. Перад будынкам — два помнікі: выдатнаму польскаму кампазітару Станіславу Манюшці і Войцэху Багуслаўскаму, вядомаму тэатральнаму дзелу, заснавальніку польскага нацыянальнага тэатра.

На гэтай жа плошчы знаходзіцца славаці Ніна — помнік героям Варшавы. На конкурс, аб'яўлены ў 1957 годзе, было прадстаўлена 96 праектаў. Лепшай была прызнана работа кракаўскага скульптара Марыяна Канечнага.

Цудоўная глядзельная зала тэатра. Яна аформлена ў двух планах: багацце фарбаў і дэталю спалучаецца з рысамі сучаснага мадэрна. Тэхнічнае аснашчэнне сцэны зроблена па апошнім слове тэхнікі.

На працягу двух вечароў, пры перапоўненых залах, выступала трупа нямецкай Райнскай оперы з Дэзельдорфа — Дуйсбурга. Былі паказаны дзве нямецкія сучасныя оперы: «Салдат» і «Лулу».

Пра ўражанні ад іх снажу ў сваіх далейшых нататках.

Заканчэнне ў наступным нумары.

У РЭДАНЦІЮ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА»

Дазвольце праз газету выказаць шчырую падзяку грамадскім арганізацыям, установам і ўсім таварышам за цёплыя віншаванні, з якімі яны звярнуліся да мяне ў сувязі з маім юбілеем.

Аляксандра КЛІМАВА, народная артыстка СССР.

ВОСЕНЬ

на ўдарных інструментах выступае ў Польшчы і за рубяжом.

Марта Пташынская выходзіць на сцэну, уважліва аглядае сваю «гаспадарку» («інструментаў» вельмі многа), глядзіць у ноты і пачынае выконваць твор Джона Кейджа. Некалькі мікрафонаў, пастаўлены перад яе інструментамі, узмацняюць праз дынамікі гук. Цікава, як зала рэагуе на яе ігру. Калі яна заглядае ў ноты і перагортвае старонку, у зале кожны раз чуюцца смех і апладысменты. Марта ўпэўнена спраўляецца са сваёй партыяй. Іграе на барабанах, трохвугольніку, маракасках. Дзьме ў нейкія дудачкі. Водзіць напільнікам па металічным прадмеце. Ударвае па ўсіх «інструментах», размешчаных вакол яе. Круціць дзіцячую катрынку. Потым раптам для слухачоў пачынае пуськаць мыльнявы пухтры! Выбух смеху!!

Бліжэй да канца публіка ўжо не смяецца пры перагортванні «партытуры», сёй-той пакідае залу. Стаміліся, відаць, слухачы. Каля першай гадзіны ночы. Нарэшце п'еса закончана. У зале апладысменты, крыкі, адабрэнне. Вось і закончаны, прама скажам, гэты цяжкі музычны дзень.

Раўняй — экскурсія па Варшаве. Смакуем асалоду, якую абяцае гэта экскурсія.

Ваевны лёс Варшавы падобны да

кі ордэна кармелітак. Скульптар — манашка Альма. Ёй 74 гады. Альма спалучае ў інтэр'еры касцёла рысы старажытнага стылю барока і абстрактнага сучаснага стылю. Замест ранейшых вялікіх, цяжкіх дзверэй зараз жадезныя крапістыя дзверы з абстрактным малюнкам, на вокнах — вітражы. У сучасных традыцыях вырашаны і роспісы на сценах. У калонныя залы ўманціраваны мемарыяльныя дошкі з імёнамі загінуўшых у гады вайны. Унутранае памяшканне дэкарыравана дарагімі вазамі і жывымі кветкамі і зялёнымі галінкамі...

Рынак Старога Мяста. Тут, у адным з дамоў, што акружаюць старажытную плошчу, у 1898 годзе Ф. Э. Дзяржынскі кіраваў тайным сходам рэвалюцыйных гуртоў, потым быў арыштаваны і сасланы ў Сібір. Прыгожая архітэктурна. На дахах дамоў нечаканна тут тэлевізійныя антэны — змяшчэнне старажытнасці і сучаснасці.

А ў новых мікрараёнах выраслі шматпаварховыя дамы ў сучасным стылі, высяня, светлыя. Паміж імі іншы раз трапляюцца і старыя будынкі, удалелы ад вайны, якія на сваіх сценах захавалі яе жорсткія меткі.

У Варшаве ёсць могілкі савецкіх воінаў. Гэта строгі мемарыяльны ансамбль, у цэнтры якога размешчаны

КРОЧЫМ берагам ракі да прыстані, туман парадзеў, сонейка ўжо ўзнялося, радуе, прыгожа блішчыць у росах. І на душы ў нас радасна ды хораша, вясёлыя мы, гаварылі. Што значыць удача! А тут, аказваецца, і вёска пад носам — блукалі-палявалі побач. Я напываю сабе нешта ўрачыстае, а нястомны Іван Лукіч бяжыць, коціцца паперадзе, усё не можа спыніцца, усё расчулена сціць, урушана лапача сваім прастуджаным голасам:

— Эх і нацокалі мы з табой качачак... Ты толькі зірні, зірні, якая прыгажосць! Галоўкі зялёныя, шыйкі беленькія... Адна ў адну. Вось яна, удача паліўнічал! Ды што я табе казаў, га? Успомні, галава і два вухі... Кажу, з пустымі рукамі не вернемся. А ты — не паліўнічалы мы, у руках стрэльбы не трымаці. Глуштва усё гэта! Яні аматар толькі на рацэ і пасвіцца, але так за ўсё жыццё і не скеміць, дзе качні водзіцца. Чаму, спытаеш? Ды няма прыроднага таленту! Ну, хто здагадаўся б, што дзічына гэтая пад самым носам у вяскоўцаў плавае? Хто? А мне дастаткова было вокам на азерца кінуць і — ёсць!

Іван Лукіч пераможна плоскае вачыма, яго чырвоныя круглы твар так і ззяе ва ўсмешцы.

— Са мной, галава і

два вухі, не прападзеш! Толькі маціей трымаіся за мяне, свайго начальніка... Другі б на такой адказнай пасадзе за месяц спясець б, а я? Як ніяк, дзесяць гадзін кірую. Сакрат? Ды не ж... Пад носам, пад носам, галава і

Хутчэй, хутчэй вядзі нам, міленькая, бутэльчку пагрэцца...

Цеплаход басавіта адгукаецца яму: чу-ую!

— Вачыш як усё добра? І жонка едзе ўжо... Дамовіўся! Мы ёй — качак, яна нам — гарэ-

Але раптам да мяне даносіцца два галасы: вясёлыя жаночы і нейкі сварлівы Івана Лукіча... Крычаць, спрачаюцца. Ну, вось табе, прыехала жонкачка... Адразу пазнаеш!

Я толькі здзіўляюся, калі Іван Лукіч паспешліва вяртаецца да мяне і сярдзіта сціць:

— У цябе ёсць... грошы?

— Ёсць.

— Давай іх усё сюды!

— Навошта?

— Давай, давай!

Нічога не разумеючы, падаю грошы, пераабываюся і спынаюся да прыстані. Бачу, як ад Івана Лукіча шыбуе да вёскі нейкая жанчына, а ён стаіць, чамусьці пералічвае нашых качак, прыдзірліва мадае іх, нават шнохае і вельмі злосна дакарае пачака:

— Хіба ж гэта птушка, га? Хіба яна каштуе па тры рублі кожнай? Ды за гэтыя б грошы на рынку... Цыфу, дахляціна! Глядзець брыдзіна. Калі трымаеш другую качак, дык кармі іх дома, а не распускай па ўсім лузе...

Да нас зноў ідзе жанчына. На гэты раз — ужо жонка Івана Лукіча. Ён кідае спалоханы позірк у не бок, моршчыцца, як ад кіслатага і змоўніці прыніскае палец да вуснаў: маўчы...

Я — маўчу.

Эдген Каршук

два вухі, умею бачыць... Ха-ха-ха!

Педзе на рацэ прыглышана гудзе цеплаход. Гэта лямчэ больш урушвае, настройвае Івана Лукіча на вясёлы лад. Ён, як той хлапчук, робіць нейкія неверагодныя скокі, падкідае ўгору нізкі настрэжыны качак і жартаўліва прычыць:

— Жонка-а-а, мы тут у-

лачні. Гэй, а ты што там? Нагу муліе? Ну, ну... пераабуйся, а я паблгу, жонку сустрэну.

Я пераабываюся і з лёгкай зайздасцю разважаю над шчаслівым лёсам свайго начальніка. Яго рукаваў постаць ужо знікла за кустамі лазняку. Я ўяўляю, як ён паказвае нашы трафелі, як выхваляецца перад жонкай і задаволена рагоча.

3 НЯМЕЦКАГА ГУМАРУ

Дзяўчына ўпершыню ляціць самалётам і вельмі баіцца.

— Скажыце, фройляйн, — пытае яна сцюардэсу, — як часта разбіваюцца самалёты?

— Толькі адзін раз.

○

Віла рэназорні ахопленыя полымем. Пажарнікі нацягваюць палотнішча і прапаўняюць актрысе вяскачыць з айна.

— І не падумаю, — упарціцца тая, — Пазваніце рэжысёру, каб прыслаў дублёрку!

○

Зубны доктар свідруе, свідруе, свідруе ў зубе пацыента.

— Пан доктар, — уздыхае ў перапынку пацыент, — запэўняю вас, што нафты ў мяне не знойдзеце.

○ Малы Петар бавіўся ў суседзях і разбіў вялікую вазу. Гаспадар ханаецца за галаву:

— Ваза ж была з 17 стагоддзя!

Петар радасна ўсклікае:

— Дзякуй богу, я думаю, што яна новая!

○ Англічанін пабіўся аб заклад з амерыканцам, хто з іх раскажа самую неверагодную гісторыю.

Амерыканец пачаў:

— Жыў-быў амерыканскі джэнтльмен...

— Хопіць, — перапыняе яго англічанін. — Вы выйгралі.

○ На ўроку арыфметыкі настаў-

нік напісаў на дошцы 2 : 2 і пытае вучня:

— Што будзе?

— Пічы, пан настаўнік, — адказвае вучань.

○

Цяжка параненага баксёра прывозіць у бальніцу. У аперацыйнай зале ўрач пытаецца ў сястры:

— Вы ўсыпілі пацыента?

— Мы спрабуем, пан доктар, але як толькі далічым да дзевяці, пацыент падхопліваецца.

○

Суддзя аб'яўляе абвінавачанаму:

— За знявагу гонару асуджаю вас на штраф 100 марак. У вас ёсць заўвагі?

— Былі б, пан суддзя, але пры такіх цэнах я лепей адмоўлюся.

3 НАРОДНАГА

ПАКУЛЬ СОЛІ ПАЗЫЧЫЛА...

Прышла Ганна да суседкі папятацца, ці збіраецца тая па кірмаш. Ды ад здзіўлення пляснула рукамі:

— Ты толькі пачынаеш паліць у печы!

— Ой, Ганначка, — кажа суседка, — ужо даўно запаліла... Але, бачу, няма солі. Пабегла да Лявонікі пазычыць. Пакуль апынулася, дык у печы і прагарэла...

Мікола ВАЛОШЧЫК.

Я — памёр.
Я — ляжу.
Я ў труне.
Нават жонка сумуе па мне.
Ганьбаваала заўжды і кляла,
Ды слязу тут пускаць пачала.
Хіба скажаш ёй: Любая, кінь...
Ой, цікава Памерці, браткі!

Вось прыйшлі
Мой сусед і сябрук.
Я ж памёр.

Рыгор ЯСЦЕЎ

ЭПІТАФІЯ

Я ж ляжу.
Мне — каюк.
Шапку зняў
Нада мною сусед —
Першы раз
Прывітаўся як след.
А сябрук!
Хоць яго і люблю,
Не скажу ж я:
Давай па рублю.
Пастаяў,

Уздыхнуў:
Эх, Тодор!..
На якое
Я ліха памёр!

Я — памёр.
Пахаваюць мяне.
І «казла» не заб'еш...
Дзе там, не!
Дык не буду ж я
Век паміраць.
Хто за гэта
Пачне дакараць!
Вам усім
Пажадаць я гатоў,
Каб жылі вы
Па сотні гадоў!

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарэва, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вывучэнчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-33, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

МІМАХОДЗЬ

В. ШАУЧЭНКА

- Ход траянскім канём.
- Сем разоў адмераў, а адрэж так, як скажа начальнік.
- «Кожны вечар — вечары адпачынку, адпачыць няма калі!» — скардзіўся масавік-забаўнік.
- «Я не даносчыкі!» — горда заявіў малодшы брат, калі яму прапанавалі данасіць паліто старэйшага брата.

І. БАРКОУ

- Штохвіліны пазіраў на гадзіннік, а часу эпохі не заўважаў.
- Не ведаў, дзе ўпадзе, а сядаў усюды.
- Бегучы ў магазін, абцяў хутка вярнуцца: «Я — на адной назе!». Ды вярнуўся на карачках.

С. КУХАРЧУК

- Любіў чыстую работу — таму пісаў толькі белыя вершы.
- Часта з двух саўгараў адзін — аўтар, другі — АУТАРЫТЭТ.
- Да дваццаці трох рос сам, а пасля — дзякуючы дэпамозе высокіх сваякоў, сяброў, знаёмых.
- Прыпісанья ісціны.

К. КУДЛАЕУ

- Апладысменты — знак удзячнасці лектару. Часам за тое, што пакінуў трыбуну.

П. САКОВІЧ

- Начальнік меў службовы аўтамабіль, а выязджаў на падначалены.
- Наступіш на пяткі таму, хто іх падмазаў, — паслізнешся.
- Не кажыце пра сябе дрэнна — іншыя гэта зробіць лепш.

Д. РОХКЕС

- Дурань з вялікай літары.
- Няма чым заняцца? Думай!
- Глядзіш у кнігу — бачыш хвігу. Часцяком па віне аўтара.

І. РАДЗІЕЎСКІ

ЗНАЙШОУСЯ

Арцельны шэф год падбіраў Кіраўніка грашовых спраў, Глядзёў, ці варыць галава: «А колькі будзе... два плюс два!» І ўсе адказвалі: «Чатыры». Ды вось знайшоўся зух-праныра, Спытаў: «А колькі б вы хацелі!» І... галоўбухам стаў арцелі.

М. НАВІЦКІ

ШЧОДРАСЦЬ

Ён падарункі ўсім даваў: Заморскім інтурыстам, Пісьменнікам, артыстам, І пачаткоўцам пхаў у жмені, І ветэранам добрых спраў, Ды толькі... Не з сваёй кішэнні.